T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLAHİYAT ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDEKİ USUL VE TEKNİKLERİN ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE İBRAHİMOĞLU GÜNER

İstanbul, 2013

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLAHİYAT ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDEKİ USUL VE TEKNİKLERİN ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE İBRAHİMOĞLU GÜNER

Danışman: Prof. Dr. HALİL İBRAHİM KAÇAR

İstanbul, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı ARAP DİLİ VE BELAGATI Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi AYŞE İBRAHİMOĞLU GÜNER'nın TÜRKİYE'DE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDEKİ USUL VE TEKNİKLERİN ANALİZİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 07.06.2013 tarih ve 2013/19-09 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 04/12/2013

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. HALİL İBRAHİM KAÇAR	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. YILMAZ ÖZDEMİR	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU	

ÖZET

Türkiye'de Arapça eskiden beri ilgi ve merak odağı olmuştur. Bilhassa son yıllarda birçok kurum, kuruluş ve vakıf Arapça öğretme gayretine rağmen istenilen seviye ve sonuca ulaşamadığı da bir vakıadır. Bunun sebebinin incelenmesi gerekir. Sebep öğretenlerde mi? Öğrenenlerde mi? Müfredatta mı? Yoksa hepsinde birden mi? Bunların tespitinin yapılması gerekmektedir.

Lise tahsilimi yurtdışında tamamlayıp döndükten sonra, yakın çevremin konuştuğum Arapçaya ilgi ve alaka duyması ve kendilerine Arapça öğretmemi istemeleri üzerine Arapça eğitimi ve öğretimine olan ilgim arttı. Eğitimci bir babanın kızı olmam ve zaman içerisinde Arapça öğretmenliğine merak sarmam, beni bu işe eğilme ve kafa yormaya sevk etti.

Bu çalışmada, ülkemizdeki Arapça öğretiminin usul ve teknikleri incelenerek, bu dili yabancı olarak öğrenecek Türkler için başarılı olabilecek yöntemi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Arabic has been the focus of interest since time immemorial in Turkey. Especially in recent years, the fact that many institutions, organizations, foundations and individuals, despite efforts to teach Arabic, cannot reach the desired level and result. Investigation of this reason is required. Is the reason teachers? Is the reason learners? Is the reason curriculum or all of them? These reasons must be identified.

After completing my high school education abroad and returned to Turkey, surroundings interest and relevance to my talking Arabic and demands from me to teach them Arabic, enhance my interest and bond to the Arabic education. Both being a daughter of educator father' and over time my interest about Arabic teacher, have prompted me to ponder and study for this subject.

In this study, the principles and techniques of teaching Arabic in Turkey are examined and successful method for learners of Arabic as a foreign language is investigated. At the same time other methods are evaluated by examining their positive and negative sides.

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim Arapça nazil olmuştur, Hz. Peygamber de İslâm Dinini bu dil ile tebliğ etmiştir. Dünyada tüm Müslümanlar, bu dile o günden beri ilgi göstermiştir. Bu nedenle İslâm ile tanışan her milletin bu dile ilgi gösterip onu öğrenmek için çaba göstermesi kadar doğal bir durum olamaz.

Türkler de İslâmiyetle tanışmalarından bu yana hep bu dile ihtimam gösterip öğrenilmesi için gerekeni yapmaya çalışmışlardır. Tarihe bakıldığı zaman bunu açık ve net bir şekilde görmek mümkündür.

Çocuk yaşta Suudi Arabistan'a gitmem ve ilk, orta, lise eğitimimi Arapça olarak almam hasebiyle Ana dilim gibi Arapça öğrenmeye muvaffak oldum. Döndüğüm 1993 tarihinden bu yana dil öğrenmenin faydalarını yaşadım ve yaşatmaya çalıştım. Etrafımdaki herkesten bu dili öğrenme talebi ile karşı karşıya kalınca, 1995'ten itibaren gayrı ihtiyari kendimi bu işin içinde buldum. Öğretirken öğrendim ve dil eğitimi ile alakalı ne yapabileceğimin düşünce ve gayretinde olmaya çalıştım. Yıllardır birçok kurumun, özel vakıf ve derneklerin, Arapça öğretimine ehemmiyet vermesine rağmen, yeterli derecede başarı ve ilerleme gösteremeyişlerinin sebeplerini tespit edip çözüm üretme noktasında neler yapılabileceğini araştırmak istedim. Kullanılan usullerden hangilerinin daha verimli olduğunu görebilmek için, bu işin pratiğini yakın çevremde uyguladım ve şartların gerçekleşmesi halinde, zorlanmadan başarılabileceğini gördüm. Geri bildirimlerden Arapçanın zor bir dil olmadığını ve denediğimiz metodun başarılı olduğu izlenimini alarak, doğru yolda olduğumuzu gördüm. Dil öğretiminde, anlama ve konuşma merhalesinden başlayarak okuma yazma sıralamasının, dil öğrenimini kolaylaştıracağı, yaptığı işi zevkli hale getirip sevdirileceği tespit edilmiştir.

Araştırma esnasında, bir taraftan dünyada uygulanan usulleri araştırırken, diğer taraftan Türkiye'de uygulanan usulleri da ele alıp, bunların öne çıkan yönlerini incelemeye çalıştım. Osmanlı döneminde nasıl bir usul uygulandı ki Arapça eser yazacak kadar başarılı âlimler yetişti; bunu incelemeye çalıştım. Sonraları ne oldu da dil

eğitimi konusunda zayıfladık, bunu anlamaya gayret ettim. Günümüzdeki münferit gayretlerin bir araya getirilerek grup çalışması yapılması ve iyi bir müfredat hazırlanması noktasında başarılı bir çalışma yapılabileceği kanaatine vardım. Bunun için Türkçe ile Arapça arasındaki altı bin küsur müşterek kelimenin iyi bir malzeme olduğunu gördüm. Bu sebeple bu çalışmanın son bölümüne bu kelimelerin A, B ve C listelerini ekledim.

Yaptığım çalışmada, danışman hocam Halil İbrahim Kaçar'ın anlayış, destek ve takdire şayan yardımlarının yanında, muhterem pederimin yönlendirmeleri, teşviki, destekleri ile kurs ortamında uygulama şansı vermesinin önemli bir payı vardır. Tezimin konusunu seçerken, araştırmalarımı yaparken yanımda olmaları, şevk ve heyecanla ilerleme, devam etme yolunda bana büyük katkı sağlamıştır. Tüm bunlardan dolayı onlara şükranlarımı ifade etmek istiyorum. Bana bu konuda yardımcı olan ve isimlerini zikredemediklerimi unutmuş değilim, onlara da ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Bu çalışmada mükemmeliyet iddiam yoktur. Gayretlerimizi Yüce Mevla'mızın bereketlendirmesini diliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET IV

ABSTRACT V

ÖNSÖZ VI

İÇİNDEKİLER VIII

KISALTMALAR XI

GİRİŞ

ARAP DİLİ VE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

I. ARAP DİLİ 1

A. Menşei ve tarihçesi 2

Edebiyatı 5

C. Diğer diller üzerindeki tesiri 14

II. ARAPÇA ÖĞRETİMİ 15

A. Tarihçesi 15

B. Türklerde Arapça öğretimi 24

C. Arapça Eğitimindeki başarıları açısından Cumhuriyetin ilk döneminde yaşayan Âlimlerin hayatlarından örnekler……...…….37

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE USÛL VE TEKNİKLERİN ANALİZİ

I. ARAPLAR İÇİN ARAPÇA ÖĞRETİMİ 42

A. Geleneksel usul 42

B. Modern usul 43

C. Bazı İslâm ülkelerinde savunulan bir usul (İslâmî Usul) 46

II. ARAP OLMAYANLARA ARAPÇA ÖĞRETİMİ 61

A. Gramer ve Tercüme Usûlü 63

B. Amerikan Ordusu Usûlü 64

C. Görsel işitsel Metod, Usûl 64

D. Ses Usûlü 64

E. Görev Bilinci Usûlü 64

III. ANALİZ 66

A. Geleneksel usulün analizi 66

Modern usulün analizi 69

C. Gramer ve Tercüme Usulünün analizi 73

D. Görsel, işitsel usulün analizi 74

E. Ses usulünün analizi 75

F. Görev bilinci usulünün analizi 75

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ARAPÇA EĞİTİMİ, UYGULAMALARI VE BİR USÛL DENEMESİ

I. KULLANILAN FARKLI TEKNİKLERİN UYGULAMAYA YANSITILMASI HAKKINDA BAZI GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELER 79

A. Halil GÖNENÇ ile mülakat 79

B. Prof. Dr. Hayreddin KARAMAN ile mülakat 83

C. Prof. Dr. Bekir TOPALOĞLU ile mülakat 86

D. Prof. Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU ile mülakat 91

E. Mustafa SEÇKİN ile mülakat 102

F. Nazif YILMAZ ile mülakat 104

II. BİR USUL DENEMESİ 109

A. Kursta uygulanan günlük program tablosu 112

B. Tecrübemizin basına yansıması 113

C. Müşterek kelimelerin tablosu 119

D. Program sonu imtihan heyetinden bazı hocaların mülakatı 137

III. ARAPÇA EĞİTİMİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN BAZI HUSUSLAR ... 141

A. Aracı dil kullanmadan öğretim 141

B. Doğru telaffuza önem vermek 141

C. Ezber 141

D. Gramer kurallarını uygulamalı biçimde öğrenmek 141

E. Göze ve kulağa hitap eden materyaller kullanma 141

F. Öğretmenin derse iyi hazırlanması 141

G. Eğitim-öğretim araç ve gereçleri 144

H. Usule uygun ders kitabı 145

SONUÇ 152

KAYNAKÇA 154

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.md	: Adı geçen madde
b.	: bin, ibn
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B	: Diyanet İşleri Başkanlığı
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
U.Ü.İ.F	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y.Y.Ü.İ.F	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
C.Ü.İ.F	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
R.T.E.Ü.İ.F	: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

ARAP DİLİ VE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

I. ARAP DİLİ

Araplar, tarihin en eski, büyük ve bugün de varlığını devam ettiren milletlerinden biridir. Arapça ise Sâmi diller ailesindendir. Bu dil ailesinin Hâmi-Sâmi köke bağlı olduğu düşünülmektedir.[1] Milletlerin dilleri farklı kılındığı gibi, insanlara dil öğrenme kabiliyeti verilmiştir. Bu kabiliyet ve meleke bir dilde kullanıp inkişaf edince, diğer dilleri öğrenmede kolay kolay aynı seviyede bir rahatlık ve işlerlik temin edilemez. Yabancı dil öğrenmekten maksat; daha ileri seviyede bilgi elde etmek o dilin ve mensuplarının ilim kültür ve birikimine ulaşmak ve konuşanlarıyla anlaşma sağlayıp, irtibat kurmaktır. Buna göre yabancı dil öğrenmekle bilgi kültür ve hatta şahsiyet daha olgunlaştırılarak insanlar, milletler arası münasebetlerin geliştirilip yaygınlaşması, arttırılması sağlanır.[2]

Bir dil eğitimi gerçekleştiriliyorsa, Dil ne demektir? Bunun iyice bilinip kavranması gerekmektedir. Dil: Toplum arasında iletişim kurmak için o toplumun bildiği terkip ve kelimelerden oluşan bir ses düzenidir, aynı zamanda bu düzen onların kültürünün tezahürünün bir şeklidir.

Düzen olması açısından bakıldığında dilin nahiv yönünden ve ses yönünden belirli kuralları vardır. Ses olması bakımından ise, tüm diller sözlü anlatım ile yaygınlaşır ve yazı veya okuma ile başlamaz, milyonlarca insan okuma yazma bilmedikleri halde konuşabilir ve aralarında iletişim kurabilirler.

Dil bir iletişim aracı olması bakımından göze çarpan ilk özelliğidir. Çünkü dil olmadan insanlar birbirleriyle iletişim kuramazlar. Kültürün tezahürü olması açısından

---

1 Çetin Nihad M., *T.D.V.İslâm Ansiklopedisi, c.3*, "Arap", Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1991, s.282.

2 Sancak Yusuf, *Yabancı Dil Eğitimi-Öğretimi ve Arapça*, Ekev Akademi Dergisi c.2 sy.1 (kasım1999),s.53.

ise; gelenek, görenek, edebiyat ve sanat bunun örneğidir. Bazen bu kültür dini bir kültür olarak ta tezahür edebilir, Arapça da böyle bir tezahürün sonucu olarak tüm Müslümanlar için öğrenilmesi gerekli bir dil haline gelmiştir. Arapçayı öğrenmek İslam dinini, K. Kerimi, Hadisleri ve İslâm kültürünü anlamak için en büyük kapıdır. İncelemeye çalıştığımız dil Arap dili öğretimin usul ve tekniklerini incelediğimiz dil Arap dili olduğundan, Arap dili ve Edebiyatıyla ilgili tarihi boyuta bakmamız gerekir.

A. Menşei ve tarihçesi

Arapça Sâmî diller ailesindendir. Sami diller Hz. Nuh'un oğlu Sam'a nispet edilmiştir ve kökeni meçhuldür.

Dilcilerin çeşitli izah tarzlarına rağmen "Arap" kelimesinin menşei karanlıktır. Bazılarına göre kelime, "batı" manasına gelen Arap kelimesi "Sâmî" kökten türemiş olup ilk önce Mezopotamyalılar tarafından Fırat'ın batısında oturanlar için kullanılmıştır. Ancak bir milletin başka bir millete nispetle kendi coğrafi durumunu gösteren bir kelimeyi ad olarak aldığı görülmediğine göre bu açıklama doğru değildir. Bunun yanında kelimeyi göçebelik kavramıyla açıklamaya çalışanların görüşleri daha inandırıcı olmuştur. Bunlardan biri Arap kelimesinin "kara ülkesi" veya "step" anlamına gelen İbrânîce **arab**ha, diğeri ise göçebelerin hayatını ifade eden **erb**he kelimesine bağlayan görüştür. Ayrıca Arap kelimesinin "çöl", "çölde yaşayan kimse" manasına geldiğini de kabul edenler de vardır.

Arap kelimesi ilk defa Asur kralı III. Salmanasar'ın Suriye'de hüküm sürmekte olan küçük devletlerin isyanında ve bunların bozguna uğratılmasından bahseden kitabesinde geçmektedir. Bu kitabede milattan önce 853'te Hama'nın kuzeyindeki Karkar'da yapılan savaşı Gindibu Aribi 1000 deve vererek desteklemiştir. Bu tarihten itibaren milattan önce VI. Yüzyıla kadar Asur ve Bâbil kitabelerinde Aribi, Arabu ve Urbi adlarına sık sık rastlanır. Bu kitabelerde Aribi reislerinden alınan vergilerden ve Aribi ülkesine yapılan seferlerden söz edilir. Nitekim Yemen'den Akdeniz'e uzanan baharat yolunun son durağı Gazze'yi işgal eden Asur kralı III. Tiglat - pileser (m.ö. 744-727) Suriye ve çevresine karşı seferler düzenlemiş ve milattan önce 741'de Aribi ülkesinin kraliçesi Zebibi'yi vergiye bağlamıştır. Milattan önce 735'te ise diğer bir

Aribi kraliçesi Şamsi'yi mağlup etmiştir. Ayrıca Sîna'da yaşamakta olan kabileler onun hâkimiyeti altına girmişlerdir.[3]

Arap milleti diye kabul edilen eski Araplar (قدماء) kudema: Arap yarımadasında ikamet edip Arapça konuşmakta idiler. Bu millet kendi arasında üç grupta mütalaa edilir:

- Birinci grup (العرب البائدة) el-Arab el-Baide: bunlar hakkında günümüze K.Kerim ve Hadislerde zikredilenler dışında bir şey ulaşmamıştır. Âd ve Semud gibi kabileler bunların en meşhurlarıdır.
- İkinci grup (العرب العاربة) el-Arab el-Âribe: bunlar da Fırat nehri civarında yaşamış olup Kahtan oğulları adını alan gruptur. Daha sonraları Arap yarımadasına ve Yemen bölgesine dağılıp yerleşenlerdir. Kehlan ve Himyer kabileleri bunların en meşhurlardır.
- Üçüncü grup (العرب المستعربة) el-Arab el-Musta'ribe: İsmailoğulları olup dil ve nesep bakımından Kahtan oğullarıyla karışmışlardır. Daha sonraları Adnan oğulları adıyla bilinmişlerdir. Rabîa, Mudar, İyad ve Enmar en meşhur kabilelerindendir.

Araplar İslâmiyet sonrası yeryüzünün çeşitli bölgelerine dağılarak fasih lehçeden türeyen çeşitli ammice lehçelerle konuşmaya devam etmişlerdir.[4]

Arap tarihinin en parlak devri hiç şüphesiz İslâmiyet'le başlamaktadır. Hicret'le temelleri atılan İslâm devleti Hz. Muhammed zamanında hemen bütün Arabistan'ı hâkimiyeti altına almıştır. Halife Ebû Bekir (632-634) ile birlikte İslâm ve Arap tarihinin en büyük askerî harekâtı olan fetihler başlamıştır. Halife Ebu Bekir devrinde Araplar anayurtları Arabistan'ın dışına çıkmışlar, ülkeler fethetmişler, bu ülkelere yerleşmişler ve buraların Araplaşmasını sağlamışlardır. Bu sebeple İslâm fetihleri yalnız

---

3 Çetin Nihad M., *a.g.e,* s.272.

4 İskenderi Ahmed, 'Inani Mustafa, *el-Vasit fi'l-Edebi'l-Arabi ve Tarihihi,* Kahire 1927, s. 5-6

İslâmiyet'in yayılmasına değil İslâmiyet'le birlikte Arapların da yayılmasına zemin hazırlamıştır.[5]

Arap dilinin tarihi, gelişme ve yayılma safhaları baz alınarak şu dönemlere ayrılabilir:

1- Eski Arapça

2- Klasik Arapça ve ona kaynak olan eski edebî lehçeler

3- Orta Arapça

4- Yeni (Modern) Arapça

5- Bu son iki safhada edebî yazı diline muvazi olarak devamlı gelişen mahallî lehçeler.

Eski Arapça; Tarihi M.Ö VI. Yüzyılın ortalarına kadar uzadığı tahmin edilen kitabelerde mevcut Arapça kastedilir.[6]

Klasik Arapça ve ona kaynak olan eski edebî lehçeler; en eski edebi metinlerde, Kur'an-ı Kerim'de ve Hadiste, din, şiir, edebiyat ve ilim dili olarak kullanılan lehçeler üstü Arapçadır.[7]

Orta Arapça; Arapların sosyal hayatlarındaki gelişmeler, İslâmiyet'in fütuhatla birlikte çok geniş bir alana yayılması ve bunların tabii bir neticesi olarak Arapçaya girmiş (دخيل)dahîl ve Arapçalaşmış (معرب) mu'rap kelime ve ifadelerle zenginleşen Arapçadır.[8]

Yeni (Modern) Arapça; XIX. yüzyılın başından itibaren Araplar Avrupa ile her alanda olduğu gibi özellikle eğitim alanında da çok yönlü ve yakın temaslar kurdular.[9]Tercüme faaliyetleri esnasında yeni ıstılahlara karşılık bulma zarureti karşısında, dil akademileri, üniversiteler ve bazı şahıslar, ilim, teknik ve sanatın

---

5 Çetin Nihad M., *a.g.e. s.274*

6 Hicazi Mahmud Fehmi; '*İlmü'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Vekaletü'l-Matbuat, Kuveyt ts., s.217-224.

7 Çetin Nihad M., *a.g.e. s.*282.

8 Çetin Nihad M., *a.g.e. s.*283.

9 Ayyıldız Erol; "*Mısır'da İngiliz işgalinin Arap dili üzerindeki tesirleri*", U.Ü.İ.F.Dergisi:1,s.69-74

muhtelif şubeleriyle ilgili ıstılahlar tespit ederek bunların karşılıklarını bulmaya gayret sarf ettiler.[10]

Son iki safhada edebî yazı diline muvazi olarak devamlı gelişen mahallî lehçeler; Arapçanın orta ve modern devrelerinde edebi yazı diline paralel olarak farklı yerlerde ve farklı şartlarda yaşayan lehçeler ortaya çıkmıştır.[11] Bu lehçeler özellikle tiyatro, roman ve hikâye gibi eserlerde az da olsa kullanılmaktadır.[12]

Günümüze ulaşan Arap dili aslında Hicaz dilidir, daha önce belirtildiği gibi İslâm öncesi birçok kabile kendine mahsus bir lehçeye sahipti. Hicaz halkı ve bunlardan da özellikle Mekke halkından Kurayş kabilesi ticaret erbabı olmaları sebebiyle Kuzeyde (Şam, Irak ve Mısır)'a, Güneyde (Yemen)'e, Doğuda (İran)'a ve Batıda (Habeşistan)'a gitmekte idiler.

Öte yandan Kâbe'nin Mekke'de olması sebebiyle çeşitli milletlerden ve dinlerden insanların ziyaretleri sebebiyle dil üst düzeye ulaşmış ve içine yeni terkipler ve türemiş kelimeler dâhil olmuştur. İslâm öncesi bazı Arap bölgelerinin çeşitli kültür ve milletlerin sömürgesi altında yaşamak zorunda kalması sebebiyle evlenme ve yerleşme usûlü ile kültür ve dil etkileşmesi vuku bulmuştur.[13]

B. Edebiyatı

Arap edebiyatı, muhtelif yönleriyle geçirdiği safhaları ve tarihî tekâmülü göz önüne alınarak bazı devrelere ayrılır. Birbirinden çok uzak ve geniş bölgelere yayılmış olan Arapçanın zamana ve çevreye göre değişen şartlar altında verdiği çok sayıda edebî mahsullerin tasnifini kolaylaştırmak için farklı görüşlere sahip olanlar tarafından birtakım devreler kabul edilmiştir. Bu devreler: Cahiliye devri veya İslâmiyet'ten önceki Arap edebiyatı; İlk İslâmî devir edebiyatı(İlk dört halife ve emeviler devri); Abbâsîler ve Endülüs Emevîleri devri edebiyatı; II. (VIII.) yüzyıl ortaları - VIII (XIV.) yüzyıl ortaları; Abbâsîlerden sonra XI. (XVII.) yüzyıl sonlarına kadar uzanan devre; XIX.

---

10 el-Itri Abdulgani; "*Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye bade sittine amen min te'sisiha*", Mecelletu'l-Faysal:20.Ocak-1979, s.116-121; Halil Natut; "*el-Mecamiu'l- İlmiyyet-i'l-Lugaviyyi'l-Arabiyye*", el-Fikru'l-Arabi: 6, Beyrut, Temmuz-Eylül, Beyrut- 1990, s. 167-174.

11 Kasım Riyad; *İtticahatü'l-Bahsi'l-Lugaviyyi'l-Hadisi fi'l-Alemi'l-Arabi*, Lübnan-1901-1961, Müessesetü nevfel, Beyrut-1982, c.2 s.24-34; İbrahim Muhammed Neca; *el-Lehecatü'l-Arabiyye*, Matbuatu's-Saade, Kahire-1976, s. 4-68

12 Çetin Nihat; "*Arap", a.g.m*: III, s.285 vd.

13 Zeydan Corci, *Tarihu Adabi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Beyrut1978, I., s.38-39

yüzyıldan bugüne kadar gelen yeni Arap edebiyatı denilen devre. Bunlarda kendi içlerinde tali devrelere, çevre ve edebî nevilere göre bölümlere ayrılabilir.

Fasih Arapçanın kaidelerini tespit eden ve lügat hazinesini meydana getirmek için kelime derleyen dil âlimleri, dile ait eski malzemeyi değerlendirip ondan faydalanırken, çalışmalarında ölçü olarak kullandıkları birtakım değerler verdiler. Daha çok devirlere dayanan, kendi içerisinde de nesil nesil tabakalara bölünen ana gruplar şunlardır:

1. Câhiliyyun. Cahiliye devri, yani İslâmiyet'ten önceki devir şairleri.
2. Muhadramun. Sanat hayatlarının bir kısmını Câhiliye, bir kısmını İslâmî devirde geçirmiş olanlar.
3. İslâmiyyun. İslâmî devrin ilk şairleri. Bunlar bir evvelki nesli takip eden ve aşağı yukarı Emevîler devrinin sonlarına kadar geçen devrede yaşamış bulunan şairlerdir.
4. Müvelledun veya muhdesun, yani bedevînin aksine yerleşik şehirli veya yeni şairler. Muhdes şairlerin ilki Beşşar b. Bürd sayılmıştır.
5. Zamanla muhdes şairler de geride kalınca müellifler kendi zamanlarındaki şairlere umumiyetle asriyyun, yani muasırlar demişlerdir. Anılan ilk üç gruptaki şairler Arapçanın lügat hazinesini ve gramer kaidelerini tespitte, dil ve edebiyat âlimlerinin şiirlerini şahit olarak kullandıkları kudema denilen sanatkârlardır. Nitekim emevîler devrinin el-Ahtal, el-Ferazdak ve Cerir gibi büyük şairleri eski şiir geleneğini ve fasih Arapçayı sürdürmüşlerdir.[14]

1. Cahiliye Asrı (عصر الجاهلية) :

İslam'ın ortaya çıkışıyla son bulmuştur.(150) Yüz elli sene kadar sürmüştür. Arap dili en zengin dillerden biri olmasının yanısıra en eski ve köklü dillerdendir. Kalıcı ve nesiller boyu kaybolmadan devam etmesinin en önemli sebeplerinden ilki Kur'an-ı kerimin ve sünnetin bu dille yazılmış olmasıdır. Çeşitli ve zengin edebi yönü de bir diğer faktördür. Lehçeleri farklı farklı olsa da iki ana lehçeden türediği açıktır, bunlardan birisi Kahtaniler (Yemenliler) diğeri ise Adnaniler (Nizarlılar)dır. Bu iki

[14] Çetin Nihad M., *a.g.e. s.286*

lehçeden diğer Arap lehçelerinin türediği bilinmektedir. Cahiliye döneminde dil çöl hayatının gereksinimlerini yerine getirmek ve o hayatı tasvir etmek için kullanılmıştır. Arap edebiyatı bu devirde iki kısım da incelenebilir:

1- Nesir.

2- Nazım.

Nesir denilince bunun içerisine muhadese, hitabet ve kitabeler dâhil olur. Nazım denilince ise bunun içerisine şiir ve şairler dâhil olur. Cahiliye döneminde nesir kısa ve orta uzunluktaki cümlelerde kendini göstermiştir. Mana bozulmadan kısa ve öz sözler kullanılmıştır. Kafa yorarak uzak manaların çok kullanılmadığı ve yakın manaların kullanıldığı kinayeler yapılmıştır. Konuşmalar fasih ağırlıklı olması sebebiyle sözlü dil yazının önüne geçmiştir. Buna birçok şey sebep olmuştur. Ancak sözlü dilden Arap yazısının kökü Mısıra dayanıp gelişerek günümüze gelmiştir.

Cahiliye devrinde ve bu devrin şiir an'anesinin devam ettiği I.(VII.) yüzyılın ilk yarısında da birbirinden açıkça ayrılan iki nazım nevi vardır: recez ve kasid. Recez, yapısı itibarıyla diğerlerinden çok farklıdır. Aruzun yine aynı adı taşıyan bahriyle nazmedilir. Recezde bir beyit, mısra diyebileceğimiz iki şatrdan mürekkep değildir. Cahiliye devrinden günümüze pek az recez muhafaza edilebilmiştir. Mahalli kelimelerin kullanıldığı recezlerde nadir kelimelere çok yer verilmiştir.

Cahiliye devrinde şiirin içtimai hayatta ehemmiyetli bir yeri, çok büyük ve hayati bir tesiri vardı. Bu şiirlerin, topluluğun ortak duygularına ve hayata sıkı sıkıya bağlı olması kısmen de olsa hafızlarda yaşatılıp korunması sağlanmıştır. Şairin eserinin kaynağı, çok defa kendi duyguları ile çevresinin duygularının birleştiği noktalardır.[15] Şiir nesre göre daha sonra vücut bulmuştur. Çeşitli konularda şiirler söylenerek çeşitli kafiye ve vezinler geliştirilmiştir. Birçok kaliteli şair bu dönemde şiirler söylemiştir ve günümüze kadar gelenleri olmuştur.

Cahiliye devrinde Arabistan'da edebiyatı ve bilhassa şiiri teşvik eden vesileler ve çevreler, hatta sanatkârların birbiriyle yarıştıkları müsabakalar vardı. Cahiliye devrinin sonlarına kadar şiir rağbet görmeye devam etmiştir.

---

15 Çetin Nihad M., *a.g.e. s.286*

Cahiliye döneminde yazıdan bahsederken yazının tarihine bakmak icap eder. Arap hattı zincirinin ilk halkası eski Mısır hattıdır. Ondan eski Finike yazısı, daha sonra da Aramice ve müsned yazıları türemiştir.

Bu dönemde Araplar çeşitli ilim ve sanat dallarıyla ilgilenmişlerdir, nucum, tıp, nesep, ahbar, tarih, kasas, yeryüzü vasfı, feraset, kayafet, kehanet ve zecr gibi çeşitli ilim dallarıyla meşgul olmuşlardır.[16]

2. İslâmiyet Asrı (عصر صدر الإسلام) :

Emeviler dönemini kapsar. İslâm'ın doğuşuyla başlar ve Abbasi devletinin kurulmasıyla nihayet bulur(H.132). Arapların yaşadığı zorlu tabiat ortamı, kavgaları, göçebe olmaları ve aralarında birlik olmaması nedeniyle İslâmla şereflenene kadar bir bayrak altında toplanamadılar. İslâm'la birlikte birlik şansını elde edince tüm lehçelerin Kurayş lehçesinin çatısı altında toplanıp içinde erimesi bu lehçenin resmi lehçe olmasına yol açmıştır. Bu duruma şüphesiz en büyük katkıyı Kur'an-ı Kerim sağlamıştır. Nesirden şiire tüm edebi yönler bu çizgide gelişerek hayat bulmuştur.

İslâmiyet'le edebiyat yeni bir sayfhaya girmiştir. Müşrikler Hz. Peygamber'e karşı mücadelelerinde bu eski silahtan faydalanmak istemişlerdi. Fakat sadece Hz. Peygamber'in affını değil takdirini de elde ettiği meşhur kasidesi ile Arap edebiyatında unutulmaz bir yer kazanmış olan Kâ'b ve bilhassa Hassan gibi şairler, bu eski sanatı İslâmiyet'in himaye, hatta teşvikiyle devam ettirdiler. Hz. Peygamber'den sonra ilk halifelerinde şiirden çok iyi anlayan şahsiyetler olduğu bilinmektedir.

Şiirin Araplar için zikredilen ehemmiyeti bir yana, İslâmiyet'le beraber başka bir ilgi vesilesi daha doğdu: Kur'an ve hadisin dil inceliklerini anlamak, gramer ve lügat güçlüklerini açıklamakta eski şiirden faydalanıldı.

Bu devreden sonra gelişen içtimai şartlara bağlı olarak şiir ehemmiyetini korumakla beraber şairin mesleği ve hayattaki yeri değişti. Bu şartlar onların eski siyasi nüfuz ve tesirlerini kaybetmelerine sebep oldu.[17]

İslamiyet'ten sonra Arap edebiyatı çok kısa bir sürede, izahı güç bir hızla gelişmiştir. Bu Kur'an-ı Kerim'in yazılması, kitap haline getirilmesiyle başlamış ve bu

---

16 İskenderi Ahmed, 'Inani Mustafa, *a.g.e*, s. 34-41

17 Çetin Nihad M., *a.g.e. s.287*

arada gramer Kur'an-ı Kerim'de yazının İslâmî çalışmalarına bağlı olarak doğmuştur. Gramerle sıkı sıkıya bağlı ilk mühim çalışma, Ebü'l-Esved tarafından Kur'an'da kelime sonlarının harekelenmesidir.

Arap dili ile alakalı çalışmaların gelişmesi elbette Kur'an'ın toplanıp yazıya geçirilmesiyle birlikte artmıştır. Hz. Peygamberin fesahati, kendisinden rivayet edilen hadislere yansımıştır. Kur'an-ı Kerimden sonra ikinci kaynak kabul edilen hadislerin Arap edebiyatının gelişmesinde çok önemli katkıları olmuştur.

İslamiyet'in başlangıcında iletişim dili elbette fasih Arapça idi, bu sebeple Arap olmayanlardan Müslüman olanların bu dili en iyi şekliyle öğrenmesi çok kolaydı. Mahreçleri kolaylıkla öğrenirken zaman zaman aksan katsalar da bu çok sıkıntı teşkil etmiyordu. Hz. Bilal'in Habeşistan, Hz. Selman'ın Pers, Hz. Suheyb'in Rum aksanına kaçtığı rivayet edilmektedir. Bu aksan değişikliği az olunca sıkıntı olmuyordu, zaman içerisinde fetihlerin genişlemesiyle ve İslâm'ı kabul edenlerin sayısının binleri bulmasıyla Araplar ve Arap olmayanların kardeşçe yaşaması, evlilik alışverişinde bulunmaları Arapçanın fesahatini bozmuştur ve konuşulan Arapça 'ya aksanın yanı sıra yabancı kelimelerin girmesi ve telaffuz değişikliğine uğraması kaçınılmaz olmuştur. Çoğunlukta hal böyle iken azınlıkta olan bir kesim Acemle evlilik alışverişine sıcak bakmayıp dillerinin bozulmaması için gayret göstermiştir, bunu devam ettirmek için bir kısmı çocuklarını badiyelere gönderip Fasih Arapça öğrenmelerine imkân verirken diğer bir kısmı da öğretmen tutarak Arapça ve edebiyat konusunda çocuklarının iyi yetişmesi için emek sarf etmiştir.

Böylelikle nahiv ilminin şekillenmesinin, yazıya geçirilmesinin, kaide ve kurallarının koyulma sebebi anlaşılmış oluyor.

Bu asırda hitabet zirveye çıktı denebilir. Hem müşriklerin hem de Müslümanların bu konuda bir yarış içerisinde olduğunu söyleyebiliriz, müşrikler çeşitli sosyal etkinliklerde diğer Arapları etkilemek için hitabeti etkili biçimde kullanıyorlardı. İslâm'la birlikte Hz. Peygamber ve sahabesi dini en etkili biçimde yaymak için aynı şekilde hitabeti en güçlü biçimiyle ayet ve hadislerin güçlerini de arkalarına alarak kullanmışlardır. Hitabetin konuları dini ve siyasi yönde ön plana çıkmıştır. Hz. Peygamberin ve önde gelen sahabelerin birçoğu etkili hatiplerin en önemli örnekleridir.

Hat süratle ilerleme ve gelişme kaydetmiştir. İslâm'ın doğuş döneminde kullanılan hat türü hicaz yazısıydı, çok az sayıda kişi yazma biliyordu. Yazının yaygınlaşması için ilk hamleyi Hz. Peygamber yapmıştır. Bedir gününden sonra esirlerin serbest bırakılma şartlarından birisi 10 çocuğa yazma öğretmeleriydi. Böylelikle Müslümanlar arasında yazmayı öğrenme oranı arttı. Hz. Peygamberin 40 tan fazla vahiy kâtibi olmuştu.

İnşa ise yazı mektupları, meselleri ve hikmetli sözleri kapsamaktadır. Bu manadaki yazı da İslâm'la birlikte gelişmiştir. Arapların önde gelenlerinin bir kısmı yazma bilmese de melekelerinin güçlü olması sebebiyle yazar kabul edilecek kadar edebiyatçıydı. İslâmî fetihlerin genişlemesiyle birlikte mektup yazma sanatı gelişmiştir. Hilafet vilayetlerinin genişlemesi ve bölgelere ayrılması her sahada yazı ve kayıt altına alma işlemleri geniş çapta yaygınlaşmıştır, öyle ki işler iyice büyümeye başlayınca kâtiplik mesleği önemli mesleklerden birisi olmuştur. Her vilayette yerel dillerde yazılan divanlar Arapçaya tercüme edilmeye başlanmıştır.[18]

3. Abbasiler Asrı (عصر بني العباس) :

Abbasi devletinin ortaya çıkışıyla başlar ve Moğolların Bağdadı ele geçirmesiyle son bulur (H.132-656). Emeviler Araplığa ve Arapçaya mutaassıp vaziyette yaşayıp milliyetçiliği ön plana çıkarmaktaydılar, Abbasi devleti kurulduğunda Acemden gördüğü desteği Araplardan göremedi. Bu sebeple Abbasiler dış dünya ile bağlantıları genişletip pers kültürüyle imtizaç etmiştir. Arap milleyetçiliği zayıflayıp kaybolmuştur. Önceki asırda dilin din ve sade hayatla olan ilişkisi Abbasi döneminde daha önce alışılmamış ve bilinmemiş yönlere doğru ilerleyerek gelişmiştir. Bunda pers hükümdarlarının yaşantıları ve hayat tarzlarının büyük etkisi olmuştur. Arap diline bu dönemde kolaylık ve güzellikler katılmıştır. Arap olmayanların bu dili öğrenme ve konuşma çabaları dile biraz aksan ve yabancı kelimelerin girmesine sebep olunca halifelerin Arap dilinin fasihliğinin kaybolup Kur'an ve sünnetin anlaşılmasının güçleşeceği bir dönemin gelmesinden korkması üzerine âlimlerin nahiv kaidelerini yazıya geçirip belagat ve din ilimlerini kayıt altına almaları için büyük paralar harcayarak dil âlimlerini saraylarına alıp çocuklarını yetiştirmek için gayret sarf ettiği söylenmektedir. Tüm bu çabalar halkın kendi arasında, her bir topluluğun yerel lehçeyle konuşmasını engelleyememiştir. Ancak bu lehçeler yazıya geçmemiştir, ilim ve

[18] İskenderi Ahmed, 'Inani Mustafa, *a.g.e*, s. 94-143

edebiyat dili olamamıştır. Arap dilini muhafaza edecek ilimlerin yazıya geçirilmesini müteakip belagatle de ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu ilimlerle birlikte dünyevi ilimlerle meşgul olunup tercüme hareketi başlamıştır

Abbasi devrinde hikâye, fıkra, tasvir, öğretici eserler vb. gibi nesir türleri, bununla beraber urcuze, başta mesnevi olmak üzere bazı ehemmiyetli nazım şekillerinin doğmasını sağladı.

Arapların diğer ümmetlerle irtibatı Abbasi devrinde çoğalınca ve Acemle Arap iç içe yaşamaya başlayınca konuşma dilinde Fasihliğin bozulmaya başladığını zikretmiştik, her ne kadar yaygın dil ammice olsa da hitabet konusunda belagat ve edebiyat kullanımı önceki asır gibi üstünlüğünü korumaya devam etmiştir. Bunun en önemli sebebi siyasi inkılâplar ve mezhep çatışmalarıdır. Her grup kendi taraftarını elde tutabilmek ve yeni taraftar kazanabilmek için hitabetin gücünü kullanmaya çalışmıştır, dolayısıyla fasih Arapça gündemini korumaya devam etmiştir.

Hatta gelince çeşitli hat yazı tarzları iştikak edilmiştir. Bazı bölgeler Hicaz yazısına bağlı kalırken bazıları da yeni yazı tarzlarını geliştirmeye devam etmiştir. İnşaya gelince mektuplar Emevi devletindeki şeklini başlarda korusa da sonraları belağatın zayıflamasıyla lafiz sanatına daha ağırlık verilmeye başlanmıştır.

İslâm vilayetleri genişlemeye başlayınca devlet işlerini yazıya geçirme işlemlerinin ehemmiyeti artmaya başlamıştı. Âlimler yazılı ilimlerin tasnifine başlayıp ve her ilim için kendi içerisinde bir düzen oluşturmuştur. Tercüme faaliyetlerine de bir sistem ve düzen getirilmiştir. Yapılan düzenlemeler sadece İslâmi ilimlerde değil, tıp, siyaset, astronomi vb. gibi alanlarda da yapılmıştır. İlk Tarih kitabı Emevi devleti zamanında yazılsa da bu devirde Tarih sınıflara ayrılarak yenileri yazılmıştır.

Aruz ve kafiye ilminin bu devirde el-Halil tarafından icad edildiği söylenmektedir. Nahiv ilmi tedrisatı Abbasi devleti kurulduğunda Basra ve Küfede camilerde okutulmaktaydı. Belagat ilimleri ise tasniflerin yazıya geçirilip tamamlanmasından sonra yazıya geçirilmiştir.

Tüm surelerin tefsirini bir kitapta toplayan ilk devir Abbasi devri olmuştur. Hadis ilminde de ilk yazıya geçirilme Emevi devleti devrinde olsa da Abbasi döneminde kütübi sitte yazılmıştır. Fıkıh mezheplerinin oluşumu da bu dönemde

gerçekleşmiştir. Felsefe, kelam ve tabiat ilimlerine ilgi ve tercüme hareketleri bu dönemde dikkat çekmiştir.

Şiir Abbasi devletinde daha çok siyasi görüşleri savunmak, soyla övünmek, dini veya ilmi mevkileri öne çıkarmak için kullanılmıştır. Yer yer dünya hayatını tasvir ve eğlencelerini övmek için kullanılmışsa da vaaz vermek ve dünya hayatına yüz çevirmek için de kullanılmıştır.[19]

Abbasi asrında Arap dili ve edebiyatı Pers ve Yunan kültürlerinden etkilenmiştir. Araplardan yeterince destek göremeyen bu hilafet devri, destek aldığı diğer milletlerin kültürlerinden etkilenerek onların yaşam biçimlerini taklit etme yoluna gitmiştir. Bu durum Arap edebiyatını hem iyi hem de kötü yönde etkilemiştir. İyi taraflarını kısaca zikredecek olursak üç noktada toplayabiliriz;

1. Dilin amaç ve hedeflerinin oldukça genişlemesi, tercüme faaliyetlerinin ilerlemesi ve tedrisat alanının genişletilmesi.
2. Fikiri gelişme sonucunda, kelimelere yeni manaların yüklenmesi veya türetilmesi.
3. Lafız kullanımının kolaylaştırılması, sanata dönüştürülmesi, teşbih, kinaye ve istiare gibi alanlarda gelişmelerin kaydedilmesi. Bu sayede Arapça asırlar boyu edebi ve ilmi yönden en zengin dil unvanına sahip oldu.

   Kötü tesirleri de üç maddede toparlasak şöyle diyebiliriz;

   1. Yabancı kelimelerin girmesi, bu kelimelerin nahiv ve sarf kurallarına uymaması.
   2. Lafız sanatının öne çıkması (seci, cinas, tevriye gibi), abartılı ifadelerin kullanılması.
   3. Doğaçlama konuşmaların zayıflaması ve yabancılaşma sebebiyle hitabetin git gide zayıflaması.

4. Türk Devletleri Asrı (عصر الدول المتتابعة التركية)

Bağdat'ın düşmesiyle başlar ve çağdaş dönemin gelmesiyle son bulur.(H.656-1220) Moğolların Abbasi devletini ele geçirerek birçok yeri yakıp yıkmalarıyla birlikte kitapları da yakmaları sonucu büyük zararlar meydana gelmiştir. Yarım asır geçmeden İslâm'ı kabul edip benimsemelerinden sonra yeni kitapların telif edilmesi için âlimleri

[19] İskenderi Ahmed, 'Inani Mustafa, *a.g.e*, s. 183-246

yakınlarında bulundurma çabasına girmiş olsalar da bunun dile zikredilir bir katkısı olmamıştır.

Bu dönemde Arapça, edebiyat ve okuma yazma dili olmakla sınırlanmaya başlamıştır. Hitabet Abbasi devletinin son döneminde olduğu gibi Cuma, bayram ve önemli münasebetlerde sınırlanmaya başlamıştır. Din sebebiyle önemini belli yerlerde kaybetmeyerek muhafaza etmeye devam etmiştir ancak başka dillerin gölgesinde kalmaya başlamıştır.

Hatta gelince yazıda Celî, tomar, Sülüs, Nesih, Talık, Rika, Farisi ve Endülüsi yazıları öne çıkmıştır. İnşa kadı Fadıl'ın üslubu devam ettirilmiştir, mektuplar ise seci ihtiva ederken, paragraf uzunlukları dikkat çekmiştir. İstiare, tıbak, tevriye ve cinas bol bol kullanılmıştır.

Bu devirde birçok alanda eser yazıldığı gibi edebiyat alanında da eser yazılmıştır. İslâmî ilimlerle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Nahiv yeniden ele alınarak yazılmıştır, âlimlerin birçoğu sadece Arapçayla değil diğer İslami ilimlerle de ilgilenip eserler yazmışlardır.

Şiir önceki asırlar gibi olmasa da belirli bölgelerde peygamber, evliya, hükümdar metihleri ve bilmeceler şeklinde devam etmiştir. Başlarda kolay lafızlar tercih edilirken sonraları ammice yaygınlaşmaya başlamıştır. Bedi, tevriye ve cinas tercih edilmiştir. Kur'an-ı Kerimden ve hadislerden iktibaslara yer verilmiştir.[20]

5. Çağdaş Asır (عصر النهضة الأخيرة)

Mısırda Muhammed Ali hükümdarlığı ile başlar ve günümüze kadar devam eder. XIX. Yüzyılın başlarında Arap dili ve edebiyatı bir iniş yaşarken haçlı seferlerin de Hristiyanlık misyonerliğini sürdürerek devam etmesiyle Avrupa kültürünü İslâm coğrafyasına yayma hamlesi başlamış oldu. Bu dönemde birçok kitabın Arapçaya tercüme edilmesi sonucunda yabancı kültür büyük değişiklikler yapmıştır. Arapça tüm kültürlerin ve dillerin birleştiği bir dil halini almıştır. Arapça tekrar resmi dil olmuştur.

Bu devirde Mısır'da gazete, dergi ve romanların artmasıyla ammiceden kısmen de olsa fasih Arapçaya geçiş başlamıştır. Mısır ve Suriye'de hitabet sadece dini

[20] İskenderi Ahmed, 'Inani Mustafa, *a.g.e*, s. 291-316

merasimlerde kullanılırken muhtelif edebiyatçıların vesile olmasıyla hitabet meclisleri artmaya başlamıştır.

Bu devirde geçmişten gelen hat sanatları aynen devam etmiştir. İnşada ise çok okunması sebebiyle İbn-i Haldun tarzı benimsenmiştir. Gazete, dergi ve çeşitli medya kuruluşlarının artması sebebiyle her geçen gün ilerleme kaydedilmektedir.

Telif edilen kitaplar daha çok ilmi kitaplar olmuştur. Modern dönemin çeşitli eserler verme yönünden öncüsü olabilecek ülkelerin başında Mısır'ın geldiği söylenebilir.

Şiir başlarda önceki asrın yolundan devam ederken IV. ve V. Asırlardaki dönemini yavaş yavaş kazanmaya başlamıştır.[21]

C. Diğer diller üzerindeki tesiri

Arap dili Kur'an-ı Kerimin dili olması hasebiyle eskiden bulunduğu mevkiden çok daha fazla ehemmiyetli bir konuma gelmiştir ve bu konum günden güne tırmanarak zirveye çıkmıştır. Fetihler sebebiyle İslâm coğrafyasının genişlemesiyle birlikte diğer dillerin üzerinde tesirini göstermiştir. Sınıflandırarak diller üzerindeki tesirini detaylıca anlatmaktan ziyade konumuzla alakalı kısmı incelemek uygundur.

Arap dilinin Asya, Afrika ve Avrupa dilleri üzerindeki tesirinin detaylarından sadece Asya dilleri üzerindeki tesirlerden bahsedip, onların içerisinden de Türkçe üzerindeki tesirini kısaca ele almaya çalışacağız.

1. Arap Dilinin Asya Dilleri Üzerindeki Tesiri

Irak, İran, Şam ve Mısır gibi bölgelerin fethinden sonra bu bölgelerde yaygın olan Arâmi, Süryâni, Yunanca ve Latince gibi dilleri etkisi altına almıştır. Arap alfabesi ve yazısı bu yazıların yerini alarak diğer Asya bölgelerinin içerisinde yaygınlaşmaya devam etmiştir. Ticaret ve fetih yolu ile çok daha uzak bölgelere ulaşarak İslâm kültürünü ve Arapçayı taşımayı başarmıştır.

Arap dilinin doğu Asya dilleri üzerindeki tesiri hakkında yazı yazan birçok modern araştırmacıdan **Hüseyin Ali Mahfuz** şöyle der : " Arap dilinin doğu dilleri üzerindeki tesirini inceledim ve oranlarını şöyle tespit ettim**: Farsçada** (% 60.67),

[21] İskenderi Ahmed, 'Inani Mustafa, *a.g.e*, s. 317-346

Türkçede (%65.30), **Urducada** (41.95), **Tacik dilinde** (46.39), **Afgan dilinde** (56.99)".[22]

2. Arap Dilinin Türkçe Üzerindeki Tesiri:

Osmanlı Türkçesi; Arapça, Farsça ve Türkçenin harmanlandığı bir dildir. Arapça, üç dil karışımının en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Sarf-nahiv bakımından Arapçadan beslenmiştir. 1927'de İnkılap gerçekleşinceye kadar Arap alfabesinin kullanımı devam etmiştir. Daha sonra Arapça kelimelerin Türkçe 'den tasfiyesi için yapılan çalışmalar sonucunda (13650) Arapça kelime tasfiye edilmiştir.[23]

Arap dilinin Asya dilleri üzerindeki tesirinden bahseden modern araştırmanın Türk dili üzerindeki tesirinin % 65.30 olduğunu zikretmiştik. Bu oran Asya dilleri içerisindeki en yüksek olanıdır. Bunun en önemli sebebi tabiki İslâm'dır. Kur'an-ı Kerimi, hadisleri ve İslâmi ilimleri daha iyi anlayabilmek için Arapçayı öğrenmenin şart olduğu kimsenin gözünden kaçmamaktadır.

II. ARAPÇA ÖĞRETİMİ

Her dinde ilk amaç; insanları kendi anlayışı doğrultusunda eğitmek olmuştur. Eğitim için de öğretmek ve öğrenmek şarttır. Hz. Muhammed'e ilk vahiy 'Oku'dur. Bu emri ihtiva eden ayetin devamında ise 'seni yaradan Rabbin adıyla' sözleri geliyor. İnanmak ve ibadet etmek için okumanın gerekliliği vurgulanıyor. Kur'an-ı Kerimde okumak, bilmek, öğretmek sık sık geçer.

A. Tarihçesi

Hz. Peygamber döneminde Arapların eğitim faaliyeti basit düzeyde iken bu düzey İslâm ile birlikte yükselip Müslümanları dünyada söz sahibi yapacak seviyeye gelmiştir. Başlangıçta dini bilgilerin öğretilmesine önem verilmekle birlikte Resul-i Ekrem'in gayretini sadece ruhani ve manevi saha ile sınırlandırmak mümkün değildir. Küttablar ve camilerde çocuklara verilen eğitimler bunların en büyük örnekleridir. İslâmiyet'te her zaman ilim ve ilim adamlarına önem verilmiştir, zira âlimler peygamberlerin varisleri kabul edilmiştir.

---

22 el-Hac Mustafa, *Min kadaya'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Muasıra- âlemiyyetu'l-Lugati'l-Arabiyye,* Tunus 1990, s.260-261.

23 el-Hac Mustafa, *a.g.e.* s.261.

İlk zamanlardaki İslâm eğitimi çok yalın, basit ve pratikti. Dört halife döneminde (632-661) de özellikle Hz. Ömer'in halifeliğinde Medine dışındaki okullarda Kur'an, yüzme, binicilik ve şiir öğretmeyi amaçlayan bir program uygulanmıştır. Diğer bir programa göre çocuklara yazı, aritmetik ve yüzme yanında aile hayatına dair eğitim verilmekteydi.

Emeviler'in (661-750) güçlendikleri ve varlıklı bir sınıfın ortaya çıktığı devirde, mescit eğitiminin yanına, özel eğitimin de eklendiği; din bilginlerinin, bilim adamlarının, dilcilerin, cami derslerinden başka büyük konaklarda ve Emevi saraylarında dil, edebiyat, tıp, tarih, astronomi, kozmografya dersleri vermeye başladıkları görülüyor. Abbasi Devletinin kuruluş yıllarında tercüme faaliyetlerinin hızlanması ve eskilerin ilimleri "ulûmu'l-Evail" denilen ilimlere rağbetin artması üzerine Abbasi halifelerinden Me'mun (813-33), Bağdat'ta Darü'l-Hikme denen ilk akademiyi hizmete sokmuştur. Burası bir kütüphane ve çeviri merkeziydi. Daha sonra İslâm dünyasında eğitim ve öğretim çeşitli merhalelerden geçmiştir. Buna paralel olarak İslâm ülkelerinde değişik müesseseler kuruldu.

Bunu Beytü'l-İlm, Dârü'l-İlm denen yeni okullar izledi. Ama ders okutulan yer anlamındaki 'medrese' sözcüğü, daha uzun süre kullanılmadı. Cami ve saray eğitimi ise bir yandan âlim yetiştirmek, diğer yandan halife ve devlet adamlarının çocuklarını geleceğe hazırlamak için giderek önem kazandı. Müslümanlığın yayıldığı yerlere yargıçlar, yöneticiler göndermek; dinin yerel inançların etkisinde kalmadan yayılmasını sağlayacak âlimlerin sayısını çoğaltmak ve Kur'an-ı öğretmek için eğitimin kurumlaşması kaçınılmaz oldu.

Hicri 459 (m. 1066-67) senesi İslâm eğitim tarihinde dönüm noktası olarak kabul edilir. Zira bu yılda büyük Selçuklu devleti veziri Nizamulmülk'ün inşa ettirdiği medreseler manzumesinin en önemlisi ve bu bakımdan, belki de ilki Bağdat'ta açılıyordu.[24]

Medrese öncesi eğitim ve öğretim faaliyetlerine bakıldığı zaman bu faaliyetlerin bir nevi sıbyan mektebi demek olan küttablarla başladığı bilinmektedir, Her ne kadar İslâm öncesi okuma yazma az olsa da, Arabistan'da bu işi bir meslek haline getiren,

---

[24] Sakaoğlu Necdet: *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*, (İstanbul: İstanbul üniversitesi yayınları2003) s.9-14
Kazıcı Ziya: *İslâm medeniyeti ve müesseseleri tarihi*, İstanbul,2003, s.333-336

öğretimini yapan bir kişi vardı ve bu kişi Mekke'ye yerleşerek bazı kimselere yazıyı öğretmişti; öyle ki İslâm'ın zuhuru döneminde kureyşten 17 kişi okuma yazma biliyordu. Fakat İslam dini ve onun sinesinden doğan siyasi düzen halkı okuma yazmaya teşvik ediyordu. Bu arada, okuma yazma bilen Müslümanların çoğu Hz. Peygamberin vahiy kâtibi olarak çalışıyordu. Başlangıçta Müslümanlar arasında okuma yazma öğretme işini Müslüman olmayanlar üstlenmişti. Bedir savaşından sonra bazı esirlere kurtuluş için on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretme karşılığında serbest bırakılabileceklerinin şart koşulması, bu konuda yabancılardan da istifade edilebileceğini göstermektedir.

Okuma yazma için kullanılan küttab şeklindeki bu ilk örnek, çoğu zaman öğretmenlerin evlerinde icra ediliyordu. Küttabın diğer bir çeşidinde Kur'an ve ilk dini bilgiler öğretilmekteydi.[25]

İslâm eğitim tarihinden söz ederken camilerden de bahsetmek şarttır, çünkü İslâm'ın ilk devrinden itibaren mescitlerde ders halkaları oluşmuştur. Müslümanlar fethettikleri yerlerde cami yapımına başlayarak oralarda eğitim faaliyetlerine başlamışlardır.

Medrese daha önce geçtiği gibi Selçuklularla birlikte başlayıp halen günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir. Medrese dönemi Osmanlı öncesi ve Osmanlı sonrası olarak ele alınabilir. Selçuklular döneminde medreseler eğitimde bir çığır açmıştı ve o dönemde medreseler çeşitli dallarda eğitim vermekle birlikte daha çok lisan ve edebiyata önem vermiştir. Osmanlı döneminde ise medreseler hem program, hem de mimari sahada büyük bir gelişme göstermiştir. Bu bakımdan Osmanlı şehirlerinin fiziki gelişmesinde de medreselerin önemli bir yeri bulunduğu söylenebilir.

Türklerin Arapça ile teması İslâmiyet'le tanışmalarıyla birlikte başladı desek yerinde olur. Türkler Karahan'lılar döneminde X.yüzyılda Müslüman oldular. Bu zamanda Türk gelenek ve kültürü ile İslâm gelenek ve kültürü birbiriyle karşılaştı. Semerkant, Balasagun, Yarkent ve Kaşgar gibi kentlerde medreseler açıldı. Buralarda din öğretimi ile hayata yönelik bazı bilgilerin öğretimi bir arada yapıldı. Bu medreselerde Farabi, İbn-i Sina ve Bîruni gibi Türk bilginleri yetişti ve ders verdi. Bunlar, 8-10.yüzyıllarda Arapçaya çevrilmiş olan eski yunan eserlerinden de

[25] Kazıcı Ziya, *a.g.e*, s.20-21

yararlandılar.[26] Buradan anlaşıldığı üzere Türkler İslâmiyet'le tanışır tanışmaz Arapça ile de tanışmış oldular, dolayısıyla Türklerde Arapça eğitim tarihini İslâmiyet'le tanışma dönemiyle birleştirebiliriz. Arapçanın en çok alışverişte bulunulduğu dil olduğunu söylememiz mümkündür, bunun başlıca sebebi dini ilimleri tahsil etmek demek mümkündür.

Karahanlılardan sonra Selçuklularda ve daha sonra da Osmanlılarda aynı şekilde medrese anlayışı devam etmiştir. Öğretmen yetiştiren medreselerde şu dersler okutuluyordu: Arapça, Sarf ve Nahiv, Edebiyat, mantık, Âdab-ı Mübâhase ve Usûl-i Tedris, Münakaşalı Akaid, Riyaziyat (Hendese ve Heyet), Hesap dersi, Hendese içinde Coğrafya, Heyet (Sema ve Arz) içinde; Tarih, Edebiyat içinde okutuluyordu.[27]

Tanzimat döneminde öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan "Dâru'l-Muallimin" gerçekte bir orta öğretmen okulu idi. Haftalık programı hakkında bilgi yoktur. Bu okulun ilk mezunlarından Selim Sabri Efendi'nin diplomasında geçen dersler arasında "Arabi ve Farisi de Usul-i ifade ve istifadeyi tahsil ve Riyaziyattan dahi tahsis olunmuş miktarı tamamlamış olduğuna dair bir açıklama varsa da, tarihçiler, bundan okunan meslek dersleri hakkında bir anlam çıkaramıyorlardı. Bundan dolayı da bir öğretmen okulunda ilk 30 yılda meslek dersleri okutulmadığı sanılıyor ve hayretle karşılanıyordu. Diplomadaki " Usul-i İfade" (Anlatma Yöntemi) sözünden, "meslek dersi" ya da "eğitim ve öğretim bilgileri" anlamı çıkarılamıyordu.[28]

George Sarton'un deyimiyle "Orta çağlarda Müslümanlar doğunun dâhileridir, çünkü onlar insanlığa en önemli eserleri sunmuşlardır ve bunu yaparken dilleri Arapçayı kullanmışlardır. Öyle ki 8. Yüzyılın ortalarından 11.yüzyılın sonlarına kadar ilimde söz sahibi olmak isteyen, yaşadığı yüzyılın kültürü hakkında geniş bilgi sahibi olmak isteyen ve bilimi takip etmek isteyen kişiler mecburen Arapça öğrenmek zorundaydı.

Bu görüş şüphesiz birçok mana ve maksat ifade etmektedir, orta çağda yaşayan Müslüman âlimlerin ve İslâm kültürü içerisinde yaşamış filozof ve düşünürlerin

---

26 Binbaşıoğlu Cavit: *Türkiye'de eğitim bilimleri tarihi*, İstanbul,1995, s.5-6

27 Binbaşıoğlu Cavit: *a.g.e,* s.7

28 Binbaşıoğlu Cavit, *a.g.e,* s.23

bıraktığı Arapça eserlerin, o dönemdeki İnsan düşüncesini belgeleyen derin ve gerçekçi kaynak olduğuna şüphe yoktur.[29]

Arapçayla tarihi, kültürel ve sosyal bağları olan milletimiz, bu dili önemsemiştir. Her şeyden evvel yüce kitabımızı, peygamberimizin sünnetini, temel İslâm bilimlerini anlayabilmek için Arapça bilmenin şart olduğunu kavramıştır. Türklerin İslâmiyet'le tanışmasından bu yana Arapça ile alakaları hep olmuştur. Tekniği ve metodu değişse bile bu ilgi ve alaka hiçbir zaman eksilmemiştir. Günümüzde Arapçaya olan ilgi ve öğrenme isteğinin, toplumun her kesimi tarafından dile getirilmesi bunun en önemli göstergesidir.

Arapça, Osmanlı döneminde resmi ve özel eğitim kurumlarında özenle öğretilmiştir. Ancak Türkiye cumhuriyetinin kuruluşu ve medreselerin kapatılmasıyla resmi okullarda bu dilin öğretimine ara verilmiştir. Kesintiye uğrayan bu öğretim, Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan Daru'l-Funun'a bağlı İlahiyat Fakültesi ve birkaç İmam- Hatip Mektebinde resmi olarak yeniden başlamış ve 1930'da İmam-Hatip Mekteplerinin, 1933 yılında İlahiyat Fakültesinin kapatılmasına kadar devam etmiştir. Bu okulların kapatılmasıyla Arapçanın devletin resmi okullarında öğretilme imkânı bir süre tamamen kaybolmuştur. Ancak 1949 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinin, 1951 yılında da çeşitli illerde 7 adet İmam-Hatip okulunun açılmasıyla, yeniden resmi olarak öğretilmeye başlanan Arapça, sonraki yıllarda Edebiyat Fakültelerinin Doğu Dilleri Bölümünde de okutulmaya başlamıştır. Edebiyat Fakültelerinin Filoloji Bölümlerinde Arapçayı o dönemler, Prof. H. Ritter ve Prof. O. Rescher adlarında biri Yahudi asıllı, iki Alman vatandaşının öğretmesi, bu konudaki yetersizliğimizi kanıtlayan en belirgin acı örneklerdir.[30] 1992 yılında Bakanlar Kurulunun, Resmi Gazetenin 21177 sayı ve 20.03.1992 tarihli nüshasında yayımlanan kararıyla, özel dershanelerin Arapça öğretimi yapmalarına izin veren kararına kadar Arapçanın özel olarak öğretilmesinin yasaklanmış olması, bu gayretleri bir derecede etkilemekteydi.[31] Günümüzde Arap Dili, başta İlahiyat ve Edebiyat Fakültelerinin doğu Dilleri bölümlerinde olmak üzere, İmam Hatip Liselerinde ve Kur'an Kurslarında resmi olarak büyük ölçüde öğretilmektedir.

---

29 el-Molla Ahmed Ali*: eseru'l-Ulemai'l-Muslimin fi'l-Hadarati'l-Uruppiyye*, Daru'l-Fikr,1981, s.110-111

30 Öztürk Osman, "*Türkiye'de Arapça Öğretimi*", Mavera Dergisi, Sayı 79, Haziran 1989,23.- Yakup Civelek, *Türkiye'de Arapça öğretimine dair bazı teklifler-Riyad Arap Dil Enstitüsü Örneği-*, Y.Y.Ü.İ.F.Dergisi, sayı:2, Aralık 1998, s.229-230.

31 Altun Ahmet, "*İmam-Hatip Liselerinde Arapça Eğitimi ve Öğretimi*", 27 Temmuz 1982, Civelek Yakup, *a.g.e*, s.230.

Bunun dışında bu dil ülkemizin değişik yerlerinde gayretli ilim erbabı tarafından özel çabalarla, yer yer eski medrese usûlleriyle öğretilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca ülkemizdeki çeşitli Arap ülkelerinin elçiliklerince ve özel bazı kuruluşlarca da bir takım kurslar açılmış; kitaplar, (işitsel-görsel) araçlar hazırlanmıştır.[32]

Kültür dili olarak Arapça (العربية الفصحى) klasik ve modern olmak üzere ikiye ayrılır. Eski kaynaklar klasik usûle göre, bugünkü yayınlar ise modern usule göre yazılmıştır. Kelimeler hemen hemen aynı olduğu halde cümle yapısı farklı olduğundan klasik Arapçayı öğrenmiş bir kimse çoğu zaman modern Arapçayı, modern Arapçayı öğrenmiş olanlar da klasiği anlamada zorluk çekmektedirler.

Araştırma dili olan Arapçanın öğretilmesindeki amaçlar Milli Eğitim bakanlığı tarafından şöyle sıralanmıştır:

1- Arapçayı, normal hızla konuşulduğunda, anlayabilme,

2- Günlük hayatla ilgili meramı ifade edebilecek seviyede Arapça konuşabilme,

3- Günlük hayatla ilgili Arapça bir metni, okunduğunda anlayabilme,

4- Mesleki metinleri lügat yardımı ile anlayabilme,

5- Arapçayı kendi kendine ilerletebilecek bir seviyeye ulaştırabilme,

6- Mesleki ve günlük hayatla ilgili harekesiz metinleri okuyabilme,[33]

İmam hatip liselerinde, Arap dili ve edebiyatı ve İlahiyat fakültelerinde okutulan Arapçanın yetersiz olduğu hemen hemen her makalede ve yazı da dile getirilmektedir. Yeterli hale getirilmesi için birçok kimsenin çeşitli teklif ve önerilerinin olmasına rağmen, bu önerilerin uygulamaya geçirilmesi için yeterli çaba gösterilmediğinden henüz kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır.

Arapçanın en çok alışverişte bulunduğu dillerden biri de Türkçedir. Ehemmiyetli izler bırakmayanlar bir tarafa Türk-Arap temasları daha halife Hz. Ömer'in hilâfetinin son yıllarından itibaren gittikçe artarak devam etmiştir. (IX.) yüzyılda Türklerin büyük

---

32 Muhtar Cemal, "*İmam-Hatip Liselerinde okutulan Arapça Dersinin amaçları ve gelişmesi yönünde görüşler ve teklifler", Din öğretimi ve din hizmetleri semineri*, 8-10 Nisan 1988, Ankara 1991,142, Civelek Yakup, *a.g.e*, s.231.

33 Muhtar Cemal, *a.g.e*, s.359-360.

gruplar halinde İslâmiyet'i kabulü, Abbasî sarayında askerî güçlerinin ve nüfuslarının artışı, Selçukluların kuruluşundan sonra Türklerin İran üzerinden Arapçanın asıl vatanına doğru akışı ve nihayet Anadolu'ya yerleşen Türk hâkimiyetinin bütün Arap dünyasını uzun müddet içine alışı, her iki dilde de kaçınılmaz tesirler bırakmıştır. Nitekim Fas'tan Irak'a kadar uzanan bölgelerde konuşulan bütün lehçelerde olduğu gibi yazı dilinde de Türkçeden geçmiş unsurlar hâlâ yaşamaktadır.

Fetihten bu yana Arap olmayanlar Arapçayı öğrenmek için çaba göstermişlerdir, Araplarda onlara bu dili öğretmek için çabalamıştır. Kişilerin Arapça öğrenme çabasının amacı farklı olmuştur. Kimileri dinini daha iyi yaşamayı amaçlarken, kimileri Arap gibi olup devletin çeşitli kademelerinde görev almayı arzuladığı için Arapça öğrenirken, kimileri de âlim olana dek Arapçayla meşgul olmuştur, son gruba örnek olarak ta Hasan-ı Basri, Ebu Hanife En-Numan. Abdullah bin İshak, Sibeveyh, Buhari ve Sicistani'yi örnek gösterebiliriz. Zaman zaman her ne kadar Arapça evinden uzaklaşsa da buna kitaplar engel olmuştur, Araba unuttuklarını hatırlatırken yabancıya da eğitim sağlamıştır. Bu eğitim hiçbir zaman sıfırdan başlamamıştır, çünkü ister Araplar ister diğer Müslümanlar duyma yoluyla, ayet, hadis ve fıkhi yönüyle şifahen birbirlerine aktarmışlardır, böylelikle bazen fasih aksanından uzaklaşsa da lehçelere kaysa da kitap ve öğretmenler sayesinde tekrar fusha çerçevenin içine dönmeyi her zaman başarmıştır. Günümüzde ise her türlü teknolojik imkânlar sayesinde iletişim kolaylaştığı için hiç bir topluluk sadece kendi diliyle yetinmeyip diğer dilleri öğrenme çabası içine girmiştir.

Selçuk Türklerinin Farsçayı resmi dil olarak almalarına karşı Osmanoğulları hükümet işlerinde Türkçeyi kullanmışsalar da bu dil hiçbir müessesede halka öğretilmezdi; Mekteplerde ve medreselerde ise yalnız Arapça hâkim idi. Garplılaşma devri başlayınca mekteplere Arapça ile Farsça da girmiş ve bu iki dilin yardımıyla Osmanlıca adı altında karışık bir Türkçe ortaya çıkmıştı. Bununla beraber medreseler 1908 inkılâbına kadar Farsça ile Türkçeye asla kapılarını açmamışlardı. 1923 inkılâbından sonra ise medreseler Arapçayla birlikte yıkıldılar; mekteplerden de Arapça ve Farsçadan başka Osmanlı Türkçesi de uzaklaştırılarak yerlerini asıl Türkçeye bırakmağa mecbur kaldılar.[34]

Osmanlılar yalnız Arapçanın vatanı olan ülkelerde değil, imparatorluğun yayıldığı her yerde açtıkları medreselerde Türkçe yerine Arapça okutmuşlar, Türkçe,

---

34 Ergin Osman, *Türk Maarif Tarihi*, (İstanbul: Eser Matbaası, 1977)I, 3.

Farsça ve Arapça olmak üzere her üç dildeki sanat ve ilim eserlerini desteklemişlerdir. Osmanlı devrinde Türk müelliflerinin Arapça olarak kaleme aldıkları sayısız eser, bu dile karşı beslenen alâkanın en açık delilidir.

XIX. yüzyılın başından itibaren Arap dünyası ile Avrupa arasında yakın bir temas devri başladı. Umumiyetle Napolyon'un Mısır seferi (1798) yeni safhanın başlangıç tarihi kabul edilmiştir. Beraberinde bir takım âlimler getiren Napolyon, Mısır'da Arapça eserler basılmak üzere bir matbaa, rasathane, kimya laboratuarı, tiyatro, kütüphane kurmuş, iki mektep açmış, iki Fransızca gazete çıkartmıştır. Bu tarihten kısa bir müddet sonra (1805) mısır valisi olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Avrupa mekteplerindeki tedris usullerinin ve programlarının tatbik edildiği muhtelif derecelerde ve çok sayıda yeni mektepler açtı. Bunlar arasında eczacı, maden, ziraat ve veteriner, ebe, lisan ve tercüme, muhasebe, sanat mektepleri gibi meslek mektepleri, hendese mektebi ve tıbbiye gibi yüksek mektepler vardı. Bir kısım dersler için getirtilen Fransız hocaların kendi dilleriyle verdikleri dersler Arapça 'ya tercüme ediliyordu. Diğer taraftan 1826'dan itibaren çeşitli sahalar için Avrupa'ya ve hususiyle Fransa'ya talebe gönderilmeye başlandı. Bunların sayısı 1848'de 339'a yükselmiş bulunuyordu. Mehmed Ali Paşa ayrıca matbaaya ve tercüme hareketlerine de ehemmiyet verdi ve yarısı Arapça, yarısı Türkçe olan *el-Vekâyi-i Mısriyye* adlı bir gazete çıkarttı. Bu yenilik hareketlerinde, kurulan yeni müesseselerde başlangıçta Fransa örnek alınmış, Mısır'da başlayan bu Avrupa tesiri zamanla diğer Arap memleketlerine de yayılmıştır.

Bütün bu temaslar ve tesirler, yeni ve Arapça 'da yabancı mefhumların ifadesi zaruretini doğurdu; ilim, teknik ve sanatın muhtelif sahalarındaki ıstılahları karşılamakta güçlük çekildi. Mütercimlerin bir taraftan yabancı kelimeler kullandıkları, diğer taraftan da yeni mefhumları yeni tabir ve ıstılahlarla karşılaşmaya çalıştıkları görülür. Arapça 'ya Avrupa dillerinden yabancı kelimelerin akışını önlemek, bilhassa ıstılahlar mevzuunda duyulan büyük sıkıntıyı gidermek için bu dilin imkânlarından faydalanmanın yollarını arayanlar farklı teklifler ileri sürdüler; ilim ve tekniğin çeşitli kollarıyla meşgul olanlar kendi sahalarının ıstılahlarını tespit etmeye çalıştılar. Fakat birbirinden ayrı çalışan şahıs ve müesseselerin değişik teklifleri dilde bir karışıklığa yol açtı. Bunu önlemek için ilim ve sanat dili olarak Arapçanın geçirdiği gelişmenin göz

önünde tutulması ve böylece çalışmalarda, dolayısıyla yeni yazı dilinin lügatinde birliğin sağlanması gerektiğini ortaya koydu.[35]

1847 yılında rüştiyelere öğretmen yetiştirmek için açılan Dâru'l-muallîmin'de Arapça konuşulan bölgelerde öğretmenlik yapacak talebelerin Arapça konuşabilmeleri için bazı tedbirler düşünülmüştür. Maarif Nazırlığı 15 Haziran 1284/1867 tarihli tezkirede:

"Dâru'l-Muallimin'de bulunan talebe cevamii şerife usûlü üzere lisan'ı Arabi'nin kavaid-i sarfiyye ve nahviyyesini tahsil etmiş ve mantık ve meani vesaire kütübi mutebereyi okumuş takımdan iseler de öteden beri buraca kaide ittihaz olunmamış olması cihetiyle lisân'ı mezkûru tekellüme heves etmediklerinden Suriye ve Trablusgarp vilayetleri vesair Arabi tekellüm olunan mahaller rüştiye mekteplerine buradan muallim-i evvel tayin ve irsalinde zahmet çekilmekte olduğundan, müsteiddîni talebe-i 'ulûmdan şimdilik tecrübe kabilinden olmak üzere 10 neferin seçilerek Halep ve Şam tarafına izamı ve oralarda ehl-i lisan ile ihtilât ettirilerek Arapça tekellüme alıştırmaları hususu 18 Safer 1285 tarihli arizai kemteranemde istizan kılınmıştı. Bu kere mektebi mülkiye talebesinden Bağdat müftüsü müteveffa Aluszade Hamit Efendi mezkûr Darulmuallimin talebesini Arapça tekellüme alıştırmağı ve talebe-i merkume zaten kavaidi sarfiye-i lisana aşina olarak ifade-i meramda meşhud olan aczi halleri ise mücerred pratikaları mevcut olmadığından neşet etmesiyle bir iki sene zarfında lisanı mezkûra gereği gibi tekellüm ettirmeği ifade ve dermeyan eylemiş olmakla zikrolunan ariza-i kemteranemde beyan olunan suret hakkında müsaade-i aliye-i cenabı dâverileri bildiri buyurulmakla beraber bu suretin dahi li-ecli't-tecrübe icrası ve mumaileyh burada mektebi mülkiye de bulunduğundan günde birkaç saat vaktini talebe-i merkumeye usul-i tekellümü talim ve tefhime hasredeceğinden kendusune şu hizmeti mukabilinde muvakkaten şehriye beş yüz kuruş maaş tahsis ve itası muvafık."

Bunun üzerine Şuray-ı Devletten yazılan 4 Temmuz 1284 tarihli mazbatada:

" … Ahalisi Arapça Söyliyen mahaller mekatibi rüşdiyesi muallimlerinin Arabi takrire iktidarları olmadıkça etfali Arabın istifade edemiyecekleri müsellem olmasıyle bu bapta görülen ihtiyaca medar-i ifa olmak üzere Suriye ahalisinden oldukça Türkçe öğrenmiş ve lisanın sarf ve nahvini görmüş adamlardan on kişi celbiyle

35 Çetin Nihad M., Arap, 3.c, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* s. 282 - 285.

Darulmualliminde tedris edilmesi hakkında mukaddemce mazbata tanzim ve takdim kılınmış olduğundan artık buradan talebe irsaline hacet kalmamış olup Darulmualliminde Arabinin usul-i tekellümünü talim için muallim tayini bahsine gelince: bu suret dahi Darulmualliminden çıkacak talebenin umumen lisan-ı Arabinin nazariyatına vukuf-i tam kesbetmeleri gibi bir faide-i azimeyi mütezammın olduğuna ve muma ileyh Hamit Efendi ise bu işe tamam ehil bulunduğundan binaen intişari maarif hususunda gösterilen measir-i celileye bir ilave-i cemile olmak üzere berveçhi istizan Darulmualliminde Arabi tekellümünü teshile mahsus ve muvakkat bir ders açılarak muallimliğine muma ileyhin ol miktar maaşla tayini…".[36]

B. Türklerde Arapça öğretimi

Yabancı dil eğitimi ve öğretimi sadece ülkemizde değil, hemen hemen bütün ülkelerde bir sıkıntı doğurabilmektedir. Arapça konusunda Hüseyin Atay, bazı yazarların, Osmanlı âlimlerinin iyi Arapça bilmedikleri, hâlbuki müsteşriklerin iki üç senede mükemmel Arapça öğrendikleri, iddialarını reddederek özetle şöyle der: "Müsteşriklerin çoğu Arap memleketlerine çokça gidip oralarda aylarca, senelerce kaldıkları ve birçok teknik imkânı kullandıkları halde bugün bile içlerinde kolaylıkla ve akıcı bir şekilde Arapça konuşana rastlamak zordur. Onlardan hiçbirisi şimdiye kadar Arapça bir eser yazmış değildir. Buna karşılık Osmanlı âlimlerinin yazdıkları eserler hakkında fikir elde etmek için Keşfü'z-zunun ve Osmanlı müellifleri gibi eserlerle İstanbul kütüphanelerini taramak lazımdır. Yine Osmanlı âlimlerinin büyük çoğunluğu da sürekli talebe okutmuş olduğu için eser verme zamanı ve imkânı bulamamıştır. Osmanlının son döneminde talebenin on, on beş veya yirmi sene medresede ömür tüketerek diğer fenler bir tarafa Arapçayı bile gereği gibi öğrenemediğinin vukuu ve yaygınlığı metotsuzluk ve usuldeki nizamsızlığın neticesidir.[37] Tabi bütün bunlar, Osmanlı devleti ve ona paralel bir şekilde ilim müesseselerinin zayıflaması ve gerilemesi sonucu olarak son dönemlere doğru kuvvet kazanarak ortaya çıkmış durumlardır.

---

36 Ergin Osman, *a.g.e*, II/572-573

37 Atay Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi,* İstanbul, 1983, s.144-145.

Oldukça uzun süren Osmanlı devleti döneminde bilhassa Arapça eğitimi, daha çok dile dair elde mevcut kitaplar çerçevesinde az örnekli, pratiğe ve geniş uygulamaya yönelik olmaktan çok dini ilimlere ait belli eserleri okuyup anlama amaçlı olmuştur.[38]

Medreselerde dersler, genelde hedeflenen gayelere göre tasnif edilirdi. Bunlar Makastı ilimleri, Âlat ve vesail (vesile) ilimleridir. Makastı ilimleri; Kelam, Fıkıh, Kur'an, Hadis vb. Alât veya vesail ilimleri ise dil ile ilgili olanlardır. Bunlar; Sarf, Nahiv, Meani, Beyan, Bedi vb. derslerdir.[39]

Osmanlı eğitim sistemi farklı din mensuplarına ait çeşitli kurumları içine almaktaydı. Osmanlı sistemine göre devletin aslî unsuru olan Müslümanlar soy ve mezhep farkı gözetmeksizin tek bir millettir. Gayri Müslimlere din ve mezheplerine göre ayrı birer statü vermiştir. Tanzimat'a kadar Osmanlı Devleti'nin bütün unsurlara yönelik merkezî bir eğitim politikası bulunmadığından farklı milletlerin eğitim sistemleri arasında herhangi bir eşgüdüm söz konusu olmamış, gayrimüslim cemaatler eğitim ve öğretimin amaç ve kapsamını kendileri belirlemiştir. Buna karşılık Müslüman halkının eğitimi devletin denetimi altında yürütülmüş, XVIII. Yüzyılın sonlarına kadar - bütün dünyada olduğu gibi - dinî ağırlıklı bir eğitim anlayışı egemen olmuştur. 1770'li yıllardan itibaren Avrupalı güçler karşısındaki askerî - siyasî gerilemeyi durdurmak amacıyla askerî eğitimde başlatılan Batılılaşma 1830'lu yılların sonunda sivil eğitimi de etkisi altına aldı. Tanzimat'tan sonra ivme kazanan Batılılaşmaya paralel olarak devlet tarafından klasik İslâmi eğitim sisteminin yanı sıra batı modelinde yarı - seküler yeni bir eğitim sistemi tesis edildi. Böylece devletin yönetim ve denetimi altında birbirinden farklı dünya görüşlerine sahip insanlar yetiştiren iki sistem ortaya çıktı. XIX. Yüzyılda Batılı devletler ve dini gruplar tarafından açılan misyoner okulları Osmanlı eğitimindeki çoklu yapıya yeni bir boyut kazandırdı.[40]

Yukarıda geçen tarihçe anlatımından anlaşıldığı gibi Osmanlı Arapça eğitimine son derece ehemmiyet göstermiştir, ancak bu ehemmiyet dine ve ilme olan saygı ve sevgi sebebiyle meydana gelmiştir. Yine anlaşılıyor ki Arapça eğitiminde kullanılan teknik gramer ve tercüme tekniğidir. Bu teknik çok fazla sayıda kelime ezberine müsaade ettiği gibi gramer kuralları üzerine yoğunlaşıp hâkim olmayı ve netice olarak ta gerek dini gerekse ilmi metinleri anlamada kâfi oluyordu hatta ve hatta iyi eğitim

38 Atay Hüseyin, *a.g.e.*, s. 170 vd.

39 Arabacı Caner, '*Osmanlı dönemi Konya Medreseleri*', Konya 1998.s54-55

40 Öztürk Cemil, *Osmanlılar,* DİA, c. 33, s. 565

görmüş bir talebe yetiştiğinde Arapça eser yazacak derecede bir seviyeye ulaşmış oluyordu. Konuşmaya ehemmiyet verilmemesinin nedenine gelince yine yukarıda anlatılandan yola çıkılarak Araplarla temasın çok gerekli olmadığı düşüncesi konuşma çabasını arttıramamıştır. Bir dönem buna öğretmen yetiştirmek üzere lüzum görülse de çok üzerine gidilmemiştir. Bu durum o gün için sorun teşkil etmezken bugün aynı geçerliliğini koruyamamaktadır. Günümüzde teknolojinin geliştiği, ilerlediği ve hatta tüm dünyanın bir anda evimizin içine girdiği bir çağdır. Sadece kendi kendine yeten ve her türlü ihtiyacını karşılayabilen topluluklar başka dillere ihtiyaç duymadan yaşayabilir. Ancak günümüzde kendi toplumumuza bile baktığımızda diğer toplumlarla ve kültürlerle alış veriş içerisinde olmamız hasebiyle diğer dünya dillerini de merak edip konuşma çabası içerisine girmekteyiz. Bu çabaların yanı sıra Arapça öğrenme çabasının çok daha fazla ehemmiyetli bir sebebi daha var, oda ibadet ve dini daha doğru ve iyi yaşayıp anlayabilme çabasıdır elbette. Bu Türkiye dâhil tüm dünya Müslümanları için geçerliyken, batının gözü de doğuya doğru yönelmiştir ve hemen hemen dünyanın her yerinde Arapça eğitimi için üniversiteler, fakülteler, dil enstitüleri veya Arapça kursları inşa edilerek bu işe önem verilmiştir. Bu kuruluşların amaçları her ne olursa olsun özellikle de batı bu konuda Arapçanın inceliklerine vakıf olacak derecede eğitimi ilerletme durumunu elde etme başarısını sağlamıştır. Arapçanın meselelerini, terkiplerini, diğer dillerle benzer ve farklı yönlerini ortaya koyacak kadar çalışmaları derinleştirmiştir, öyle ki daha sonraları bu dili araştırmanın ve öğrenmenin akabinde onun hakkında fikir yürütebilecek ve söz söyleyecek dereceye gelmişlerdir. Araplar ilmi toplantılarda kendilerine söz hakkı tanımaya başlamışlardır.

Tüm bunlardan anlaşılan şudur ki öğrenen kişinin hevesli olması bu alanda başarılı olmasının başlıca sebeplerinden biridir.

Yıllarca Arapça eğitimindeki metotlar hep aynı şekilde klasik şekliyle devam etmiştir, öğretmenler de dünyada gelişen sistemi takip etme peşinde olmayınca bir ilerleme kaydedilememiştir. Ancak son dönemde bu anlayış yavaş yavaş değişmeye başladı ve dil öğrenimindeki gelişmeler takip edilmeye başlanarak yeni adımlar atılmıştır.

Geleneksel usullerden bahsederken geçersiz ve faydasız olduklarını iddia edemeyiz. Bilakis bu metotları takip ederek son derece kıymetli ve değerli âlimler

yetiştiren, Osmanlı döneminde Arapça eserler yazan âlim örneklerinden bir kaçına yer vererek bu metotların olumlu yönlerine işaret etmiş olduk.

Osmanlı medreselerinde nasıl bir eğitim ve öğretim metodunun tatbik edildiğini, söyleyebilmek güç ise de daha önce teşekkül etmiş tedris usulünün umumi ölçülerde Osmanlılarda da devam ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlılardan önce, bilgice üstün olan talebelerin, ön safta yer alarak müderris huzurunda halkalar şeklinde otururlar ve talebeler, ders kitaplarından başka ayrıca not defteri bulundururlardı. Abbasiler devrinde bir hocanın önündeki talebe sayısının 75'e kadar çıkması Selçuklu medreselerinde talebe sayısının 38 raddesinde bulunmasına karşılık, Osmanlı medreselerinin en büyüklerinde bile 20'ye ulaşmaması bir yana, seviyeye göre eğitim ve öğretim faaliyetinin yürütüldüğü, kitap geçmenin esas alındığı, derslerin sık sık tekrarlarla ve karşılıklı münakaşalarla (cedel) takrir edildiği, nihayet dershane yakınındaki cami veya mescitlerde öğrenilen bilgilerin tatbiken verildiği anlaşılmaktadır.[41]

Osmanlı döneminde lisan mektebi adı altında açılan okullar olmuştur. Bunlardan ilkinin açılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1864 yılında açıldığı tahmin edilmekte, ilk lisan mektebinde Fransızcadan başka Rumca ile Bulgarcanın ve Ulûmi Muktaziyenin de öğretilmek istendiği anlaşılmaktadır. İkinci lisan mektebinin açılmasında Sadrazam Küçük Sait Paşa önayak olmuştur. 1299 da açılan mektep tedris hususunda gittikçe ilerleyerek ve o nisbette talebesini çoğaltarak Türk kültürüne büyük hizmetler etmekte idi. Hatta birinci lisan mektebi programına Rumca ve Bulgarca konulmuş olduğu gibi bu ikincinin programına da son senelerde Arapça ve farsça konulmuştu. Yani bu memlekette bin küsur seneden beri bir metot dairesinde öğretilmemiş olan bu iki şark dili de artık Fransızca gibi öğretilecekti. Arapçayı Daruttalim muallimi Musûllu Sait Efendi, Farsçayı da meclisi maarif azasından İsfahanlı Habib Efendi göstermekte idi. İşte lisan mektebi böyle hizmetini genişleterek çalışmakta iken günün birinde ansızın kapılarını talebelerine kapayıvermiş ve herkesi hayretler içerisinde bırakmıştır. Mektebin kapatılma sebeplerini hariciye Nazırı Mehmet Sait Paşa ile Sadrazam Cevat Paşanın 30 Ağustos 1308 tarihli müşterek tezkereleri anlatmaktadır.[42]

---

41 Baltacı Cahit, ' *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı medreseleri*' I, s.121-129, İFAV

42 Ergin Osman, *a.g.e,* II,638-644.

Osmanlı medreselerinin tekâmülü, Fatih devrinde vuku bulmuştur. Medrese meratibi aşağıdan yukarıya şöyle sıralanmaktaydı:

1. Yirmili (Haşiye-i Tecrid) Medreseler:

Eğitim süresi ilk önce 2 yıl daha sonra 1 ve 3 ay olarak tespit edilmiştir.

Okunan ders ve kitaplar:

Belagat: *Mutavvel*

Kelam: *Haşiye-i Tecrid*

Fıkıh: *Şerh-i Feraiz*

Ancak talebelerin bu ilimleri anlayabilmesi için sarftan 'Emsile, Bina, Maksud, İzzi, Merah'; Nahivden ' Avamil, İzhar, Kâfiye' gibi kitapları yahut bu seviyelerde diğer gramer kitaplarını *Şerh-i Şemsiyye, Şerh-i Tevâlî, Şerh-i Metâlî, Şerh-i İsagoci* gibi mantık kitaplarını ve usul-i fıkha ait *Telvîh* gibi eserlerin tamamını veya bir kısmını okumaları gerekir.[43]

2. Otuzlu (Miftah) Medreseler:

Eğitim süresi 2 yıl iken daha sonra en az 2-3 aya indirilmiştir.

Okutulan ders ve kitaplar:

Fıkıh: *Tenkîh ve Tavzih*

Belagat: Şerh-i Miftah

Kelam: Haşiye-i Tecrid

Hadis: Mesabih

3. Kırklı (Telvîh)Medreseler

Eğitim süresi 2veya 3 yıl iken daha sonra en az 3 ay ve akabinde de en az 5 ay olarak belirlenmiştir.

Belagat: Miftahu'l-Ulum

---

43 Baltacı Cahit, *a.g.e,* I, s.121-122, İFAV

Fıkıh usûlü: Tevzih (Teftezani)

Fıkıh: Sadru'ş-Şeria (Ubeydullah b. İshak) Meşarik

Hadis: Mesabih (Bagavi)

4. Ellili Medreseler

Hariç Medreseleri:

Eğitim süresi 1 yıl iken daha sonra en az 5 ay ve akabinde de en az 5 ay olarak belirlenmiştir. Okutulan dersler ve kitaplar:

Fıkıh: Hidaye.

Kelam: Şerh-i Mevakıf

Hadis: Mesabih (Bagavi)

Dâhil Medreseleri:

Eğitim süresi 1 yıl iken daha sonra en az 6 ay ve akabinde de en az 5 ay olarak belirlenmiştir.

Okutulan ders ve kitaplar:

Fıkıh: Hidaye.

Usul-i Fıkıh: Telvih

Hadis: Buhari

Tefsir: Keşşaf ve Beyzavi

5. Sahn-ı Seman Medreseleri

Eğitim süresi 1 yıl iken daha sonra en az 6 ay olarak belirlenmiştir. Okutulan dersler ve kitaplar:

Fıkıh: Hidaye

Usul-i Fıkıh: Telvih

Akaid: Şerh-i Adûd

Hadis: Buhari

Tefsir: Keşşaf ve Beyzavi

6. Altmışlı Medreseler:

Eğitim süresi 1 yıl iken daha sonra ısrar edilen hatt-ı hümayun ve kanunnamelerde, ayrıca bu medreselerden bahsedilmektedir.

Okutulan dersler ve kitaplar:

Fıkıh: Hidaye ve Şerh-i Feraiz

Kelam: Şerh-i Mevakıf

Hadis: Buhari

Tefsir: Keşşaf

Usul-i Fıkıh: Telvih

Ancak tedris edilen bu ilim ve eserlerden başka, diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi, Osmanlı medreselerinde de akli, fenni mevzulara ait eserlerin de okutulmuş oldukları anlaşılmaktadır.

Medrese öğretim nizamında, Arapça dersinin program ve öğretim usullerini kitaplar belirlemiştir. Kitapların içerdiği konular, o dersin müfredat programı olmuştur. Kitaplar muhtasardan daha detaylı bilgiler içerenlere doğru seyir izlemiş, bu ilimlerde öğrenilmeyen bilginin kalmaması hedeflendiği için okutulan kitapların listesi kabarmıştır. Bir kitapta olmayan veya üzerinde az durulan bir konu onu izleyen kitaplarla telafi edilmiştir. Ders işleme şekline gelince derslerin konularını kitapların ibareleri belirlemiştir. Hocanın rolü kitabın cümle yapısına hâkim olması, okunan ibareleri açıklayabilecek bilgisinin olması ve sorulan sorulara cevap vermesinde gerçekleşiyordu:

"… Hoca huzurunda nöbetle bir öğrenci ibare okur, hoca bir kat mana verdikten sonra etraftan herkes görüşünü söyler, o dersi iyice araştırıp incelerler. Sonra hücrelerine varıp ertesi gün okuyacakları derse çalışırlar."[44]

---

44 İzgi Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim* "İstanbul: İz Yayınları 1997 ", I/76

Açıklamalar Türkçe yapılıyor, öğrenci lüzumlu gördüğü bilgiyi kitaba veya deftere yazıyordu. Günümüze ulaşan bu kitaplarda notların Arapça veya Osmanlıca tutuldukları bilinmektedir.

Osmanlı âlimi ve aydınının Arap dilini ana dili edinme gayreti ve düşüncesi olmamış, öğretim programı da bu yönde uygulanmamıştır. Dersler Arap dili konuşularak işlenmemiştir. Bu yönde bir gayret, Arap dilini resmi dil haline getirebilir, siyasi amaçlar doğrultusunda onu imparatorluk diline dönüştürebilirdi. Osmanlı Türkçesine Arapça kökenli birçok kelimenin katılması ise, uzun asırlar bu dilde yazılmış kitaplarla aşırı meşguliyet sebebiyle son derece doğal karşılanabilecek bir durumdur.

Arapça dersinde öğrenim usûlü olarak en yaygın metot ezber olup bu metodu öğrenci ve hoca da kullanmıştır. Arapça eserlerinden öğretim için seçilenler, ezber metoduna uygun ve onu kolaylaştıracak plana sahiptirler. Üç dereceye ayrılan her ilim dalının ilk derece kitapları şematik bilgiler içermekte, ikinci ve üçüncü derecede bilgi yoğunluğu içermektedir. İbareler kesintisiz zincir halinde zamirlerin çok kullanıldığı cümlelerden oluşmakta, az sözle çok şey anlatma amacını taşımaktadırlar. Bu yapı hocanın rolünü artırmıştır. Konular her kitapta maharetli hocaların huzurunda anlaşılabilmiştir. İhtisarı sağlamak için örnekleme az kullanılmıştır. Aşırı ihtisar diğer taraftan edebi zevki köreltmiş, kitapları kuru bilgi yığını haline sokmuştur.

Dil öğretiminde, öğretim usûlü olarak tümden gelim metodu yerine cüz metodu uygulanmıştır. İlmin tahsiline önce kelime tahlilleri içeren Emsile, Bina, Maksûd, ‘İzzî, Merâh, Şâfiye kitaplarıyla başlamak değişmez usul olmuştur. Nahiv ilimlerinde bile bu cüz usulünden vazgeçilmemiş, cümle tahlillerine çok önem verilmiş, ibarelerin cümle yapıları gereği anlamlar cümle içinde değil, kırık anlamlarıyla anlatılmışlardır.

Âlimlerimizin şerhlerinde çok yararlandıkları, kütüphanelerimizde yazmaları, basılmış olanlarına çok rastladığımız Ahter-i Kebîr, Van kulu, Sıhah ve Kâmûs gibi sözlüklerin öğretimde kullanılıp kullanılmadığı hususunda bilgilere rastlayamıyoruz. Taşköprüzade, alet ilimlerini tahsile başlamadan önce babasından lügat okuduğunu söylüyorsa da bu sözlüğün adı ve mahiyetinden bahsetmemiştir. Kevakib -i Seb’a’ya göre bunun 5 - 10 yapraklı sözlük risalesi olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze basılmış halde ulaşmış nüshaları çoktur. Sarf-Nahiv ve Belagat ilimlerinde okutulan kitaplar üçer dereceye ayrılmıştır. Kevakib -i Seb’a risalesinde bununla ilgili bilgi verilmektedir.

"Eski bilginlerin her ilimde üç mertebe itibarı vardır. Bunlar iktisar, iktisâd ve istiksâ mertebeleridir. İktisar fennin en meşhur risalelerini ihata etmeğe derler. İktisâd meşhurlarını da zikretmeye derler. İstiksâ ise nadirlerini de zikr ve ihata etmeğe, başka bir deyişle kısa metinlere iktisar, orta metinlere iktisâd, uzun metinlere de istiksâ derler. Öğrenciye kolay olsun diye zikrolunan üç rütbeden her fende üç rütbe kitap ayırıp okuturlar. O üç rütbe ile öğrencide o fende isti'dad hâsıl olur. "[45]

Sarf ve nahiv kitaplarının tahsilini tamamlamış öğrenciler öğrenimlerine Belagat ilimlerini okumakla devam ederlerdi. Fakat işin ehli müderrislerin usulüne göre belagat ilimlerinin alt yapısı olarak mantık, felsefe ilimleri öğretildikten sonra belagat kitapları okutulurdu.[46]

Kur'an'ın i'câzı, belagat özellikleri, kısaca bütün şer'i ilimleri öğrenmek tek amaç olduğu için bütün bu ilimleri karşılayabilecek sarf, nahiv ve belagat ilimlerinde öğrencilere ansiklopedik bilgiler öğretilmiştir. Amaç, yöntem, programları tamamen farklı olan bugünkü öğretimde böyle bir öğrenimi gerçekleştirebilmek zordur. Kuralların yaygın kullanımına bakılmadan, çok az kullanıma sahip olan kurallar bile yukarıdaki amaca binaen öğrenciye öğretilmiştir. Bunu sağlamak için okutulan kitap listesi kabartılmıştır.

Medrese geleneğinde belagat ilimlerini içeren eserler çok zor anlaşılmış, değişik hocalardan bu ilme dair kitaplar okunmuştur. Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir'inde geçen otobiyografisinde, müderris olduktan sonra bile bu ilmi özellikle mutavvel adlı eseri değişik hocalardan okuduğunu anlatmıştır. Tarih-i Cevdet adlı eserinde de yıllara göre andığı ruûz imtihanlarının Telhîz'in ibarelerinden veya Mutavvel'in ibarelerinden yapıldığını kaydetmiştir.[47]

Medreselerde okumuş çeşitli ilim erbabı tarafından Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın risalesi gibi, medreselerde okutulan dersleri manzum bir şekilde aktaran birçok şiirlerde yazılmıştır.[48]

---

45 İzgi *a.g.e*, I, 76

46 İzgi *a.g.e*, I, 74 - 76

47 Cevdet Paşa Ahmet: *a.g.e*., I, 240, V, 172, VIII, 79.

48 Hazer Dursun, ' *Osmanlı medreselerinde Arapça öğretimi ve okutulan ders kitapları*' Gazi üniversitesi Çorum ilahiyat fakültesi dergisi, 2002/1, s.285

Osmanlı son dönem medreselerinin ders programları hakkında Şevketinin Medarisi İslâmiye İslâmhat Programı adlı eserinde şöyle bir bilgiye yer verilmiştir:

1. Durus-i taliye: programı:

- Ulum-i Diniyye
- Elsine
- Funun-i hazira
- Malumat-i nafia
- Sanayi ve riyaziyyat

2. Durus-i âliye programı:

- Ulum-i şer'iyye şubesi
- Fıkıh şubesi
- Hikmet şubesi

(ا) **– دروس تاليه بروغرامي** :

16- السنة. - 1- عربجة. 1 و 2 ص.- 5س. (3س.)

محاورة (تدريجيا تزييد ايديلمك اوزره قولاي، قصه جمله لر ايله)، قولاي اخلاقي عبارهلرله امثال واشعار (بونلرك انتخابي مدرسلره براقلمشدر. معنالرينك ايضاحي ومفرداتنك تحليل وتعريف وصورت استعمالي، بونلرده تصادف ايديلن افادات فكريه ايله اشعارك حفظي)، املا وترجمه – (2 س.) مختصر صرف ونحو (اقسام سبعه دن ثلاثيدن تصريف، مزيداتدن تصريف – معربات، مبنيات).

3. ص. – 5 س. (3س.) قولايجه منتخبات (محاورة وتحليل) ، املا وترجمه – (2 س.) مختصر صرف ونحوك اكمالي (جمعلر – افعال وحروف).

4. ص. – 5س. (3س.) منتخبات (محاوره وتحليل) ، انشا (خفيفجه موضوعلر اوزرينه) – (2س.) صرف ونحو (ابنيه واوزان كلمات، اعلال وادغام – معربات).

5. ص. – 5س. (3.) ادب الدنيا والدين (بو كتابك هم حجمي كوجك، هم حيات بشرك مختلف جهتلرينه جوق، هم عباره سي كوزل اولديغندن صنفلردة استعماله بك الوريشلي ويرينه اوقوتوله جق هر كتابدن دها نافعدر.) ، منتخبات (اغاني واندلس ادبياتندن نفخ الطيب وعقد الفريد كبي آثاردن) ، انشا – (2 س.) صرف ونحوك اكمالي افعال وحروف) – عروض وقافية. (جمعلر، تصغير نسبت وسائره بحثلري – مبنيات

6. ص. – 5 س. (3 س.) معلقات ايله ديوان الحماسه دن بعضي يرلري (ايضاح وحفظ) ، انشا – 2 س) بلاغت.

7[49] و 8. صنفلرده كوستريله جك اولان فرآن كريم ايله احاديث شريفه عربجه ده محسوب ايدلمشدر.

(ب) – دروس عاليه بروغرامي :

23 – لسان شعبه سي.

(ا) عربي قسمي،

صرف ،

نحو،

طبقات نحويين (تاريخ نحو) ،

وضع وبلاغت ،

عروض وقافيه،

محاضرات،

امثال،

اشعار،

49 Şevketî: *Medârisi İslâmiye İslâmhat Programı*, "İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1329 ", s.21

طبقات شعرا (تاريخ ادبيات) ،

انشا.

(دروس عاليه نك هبسي بتون دروس عاليه طلبه سي طرفندن تعقيب ايديله جك دكلدر، بو درسلردن مسكلره آييريله جق طلبه نك هانكيلريني تحصيل ايتملري لازم كله جكي ايلرده كوستريله جكدر.) .[50]

Yukarıda Osmanlı son dönem medreselerinin ders programlarından dil ile alakalı bölümün detaylarını orijinal şekliyle aktarmış bulunduk.

Arapça, İslâmi bilginin elde edilme aracı olduğu için, bilgilenme sürecinin bir bölümü bu dil melekesi için kullanılmıştır. Arapçanın dil düzeni, söz ve gösterge boyutu, toplumsal iletişimi amaçlamamış, sadece İslâmi bilginin tarihi oluşumunu karşılamıştır. Bu araç medreselinin düşünce sembolleri, zihinsel faaliyetlerinde rol oynamamıştır. Kutsal yönü olduğu için bilgi sürecinde yeni evrime açılım sağlanamamıştır. Ferdin katılımı dışarıdan, yapının unsurları kullanılarak olmuştur.

Arapça öğretiminin sınırları, hedefleri değişmeden uzun süreç içinde geçerliliğini koruduğu için, öğrencide yapı hakkında bilinç oluşmuş, öğrenimde başarı sağlanmakla birlikte her dönemde bilginin seviyesi eşit olmuştur. Uzun süreç içinde, değişmeden devam eden medrese programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine, araç olarak yeterli olmuştur.

Programlardaki aşırı teferruat ve ansiklopedik bilgiler ilim adamlarının zihinlerini çok meşgul etmiş, sonuçta detaylara çok önem veren, işin özünden çok detaylarla meşgul olan bir âlim tipini doğurmuştur. Programın yoğunluğu işlevselliğe önemli ölçüde zarar vermiştir.

Yoğun Arapça bilgisi, şer'i ilimlerde tenkitçi ve metodik ilmi düşünceyle buluşmamış, özgün düşüncelerin ve eserlerin doğmasına zemin hazırlayamamıştır. Dil öğreniminde ezber usulünün yaygın olması, diğer ilimlere de etki etmiştir. Mütefekkir, düşünür yerine 'ayaklı kütüphane' tipi övgüye layık olmuş, sistem bu tipin çoğalmasına katkı sağlamıştır. Arapça ilimleri, medresenin ortaya çıkardığı âlim tipinin doğmasında en önemli alt yapıyı oluşturmuştur.

---

50 Şevketi, *a.g.e, s.21*

Günümüzün Arapça öğretimi medrese geleneğinden kurtulamamıştır. Dil öğrenimi ile bir dilin düzenini öğrenme anlaşılmaktadır. Dil öğretimi, henüz iletişim ve anlaşmayı sağlayacak boyuta ve anlayışına kavuşamamıştır. Dilin kutsallığına inanılarak eski geleneği model alan ve devam ettirmeye çalışan yoğun faaliyetler vardır. Bütün dil öğrenimleri, ferdi düzeyde söze, bilim düzeyinde dile dönüşememektedir.[51]

Türklerin ikinci bir dil olarak Arap dilini seçmeleri, Müslümanlığı kabul ettikleri tarihe kadar gerilere gitmektedir. Devlet yapısı olarak İslâm'ı seçen Türkler, katıldıkları yeni toplumun bilgi değerlerini de kabul etmişlerdir. Arap dili bu bilgi sisteminin aracı olunca bu dilin öğrenimi, bilgilenme sürecinin bir basamağını teşkil etmiştir. Ancak, çok eskilere giden bu dil tecrübesinin, iyi ayarlanmış, neredeyse on asra ulaşan süreçte, toplumu Araplaştırmayan bir yapısı olmuştur. Bunun, üzerinde iyi düşünülmüş bir plan sonucu gerçekleştiği kanaatindeyiz. Dilin kutsal sınırları yerli yerinde çizilmiştir.

Osmanlı öğretiminin Arap dili ile devam ettirilmesi, uzun asırlar içinde oluşmuş İslâmi bilgi sisteminin zorunlu kıldığı, alternatifi olmayan zorunlu bir tercihe bağlı olmuştur. Geçen bu süreçte, Türkçeye dayanan bir öğretim disiplini kurulmamış, bilginin işleyişi Türkçenin lehine olmamıştır. Daha da kötüsü yapılandırma ve yönlendirmesi yönünde düşünüceler ve iradeler olmamıştır.

İnceleme konusu yaptığımız dil, bu milletin ana dili, medrese mensuplarının ve aydın sınıfının iletişim dili olmamıştır. Bu açılardan Arap dilinin tezahürüne kayda değer derecede rastlayamıyoruz. Konu edindiğimiz dili, Arapça ismiyle anacağız.

Osmanlı toplumunda ve aydın sınıf arasında Arapça ismi ile kast olunan, sarf (morfoloji), nahiv (sentaks), belagat (retorik)ilimlerinin teferruatlı kurallarıyla öğretimi, üst medreselerde çeşitli ilim dallarında okutulan eserlerin okunup anlaşılmasını sağlayacak dil melekesini kazandırma öğretimi olmuştur. Pratik iletişimi, ticari, siyasi fonksiyonları hedeflemeyen bu program Osmanlıya has bir yapıdır. Bu yapıda Arapça milletin dili değil, İslâm kültürünün dilidir.[52]

Arapça öğretimi bugünkü anlamda hazırlık sınıfı diyebileceğimiz hazırlık medreselerinde yürütülmüştür. Hazırlık aşamasında okutulan kitapların muhtevaları ezber derecesinde öğrenilmeden üst medreselere geçme imkânı olmamıştır.

---

51 Hazer Dursun, *a.g.e*, s. 292 - 293

52 Hazer Dursun, *a.g.e*, s. 274-275

Medreselerde Arapça öğretimi ile ilgili olarak, resmi evraklar bilgi vermemektedirler. Öğretimde devletin dil politikası, Arapça ilminin sınırları ve işlevi hakkında resmi bilgilere rastlayamamaktayız. Kütüphanelerimizde bize doğru bilgiyi verecek olan icazetnamelere rastlıyorsak da, bu icazetler Hadis, Tefsir, Tasavvuf gibi ilim dallarını konu edinmektedirler.(İcazetlerle ilgili belgeler bkz. Süleymaniye ktp. Pertevniyel blm. no: 1022-1030, 96, 99, 110) Resmi olmayan evraklarda Arapça öğretimiyle ilgili daha detaylı bilgiler bulunmaktadır.[53]

Medrese müfredatında Arap edebiyat, edebiyat tarihi derslerine rastlanmamaktadır. Klasik şiir ve edebiyat örnekleri sarf, nahiv ve belagat eserlerinin metinlerinde, konuyla alakalı örneklemelerde kullanılmıştır.[54]

C. Arapça Eğitimindeki başarıları açısından Cumhuriyetin ilk döneminde yaşayan Âlimlerin hayatlarından örnekler

1. Çaykaralı Hacı Hasan Efendi

Hacı Hasan Efendi arkadaşlarıyla birlikte hocası Tayyib Zühdü Efendiden ders okudukları gibi Hacı Salih efendiden de Sarf Nahiv dersleriyle birlikte Kaside-i Bürde okuyorlardı. 1923 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkarılıp çok zor ve sıkıntılı şartlar altında uygulamaya konması sonucu medreseler de kapanmıştı. Bunun üzerine, Hasan Rahmi Efendi tahsilini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Çaykara Merkez İlkokuluna kaydoldu. Maddi sebepten bu okulun 4. Sınıfından ayrılmak zorunda kalmıştır ve 8 ay süre ile terzi çıraklığı yaptıktan sonra 1950'li yıllarda dışarıdan imtihanlara katılarak okulunu bitirmişti. Arapça tedrisatının şiddetle yasak olduğu dönemlerde Kemal Poyraz arkadaşıyla birlikte merhum Tayyib Zühdü Efendiden gece ders alarak tahsil hayatına devam etmiştir. İlk Arapça tahsiline birkaç arkadaşı ile birlikte mahalle imamı merhum Hacı Salih Efendi'den başlayarak, Ondan Emsile, Bina ve Maksud risalelerini okumuşlar. Daha sonra adı geçen hocadan Kaside-i Bürdeyi okuyarak icazet almışlar. Yine daha sonra askerlik sebebiyle eğitimine ara vermiştir. Askerliğini tamamladıktan sonra ara verdiği medrese tahsiline aynı hocasından devam ederek icazet almıştır. Askerlik dönüşü bir yandan medreseye devam ederken, bir yandan da hafızlık yapmaya başladı. Hafızlığını yukarı Hopşera'nın-Koçiyos (Demirciler Mahallesinde Hafız Ethem Akçelik Efendinin yanında tamamladı. Hafızlıktan sonra Çufaruksa Köyünde Hacı

53 Hazer Dursun, *a.g.e*, s. 276.

54 Hazer Dursun, *a.g.e*, s. 278.

Mehmed Rüştü Efendinin medresesinde 6 ay kaldı ve kendisinden kıraat dersleri alarak hıfzını devam ettirdi. Yaşı ilerlemesine rağmen, genç hafızlarla birlikte kıraat tahsili de görmüş ve Aşere okumuştur.

Anlaşıldığı üzere Hacı Hasan Efendi normal şartlarda değil zor şartlarda yetişmiş bir âlimdir.

Hasan Rahmi Efendi arkadaşı Kemal Poyraz (Parlak) ile birlikte 1938 yılında Tayyip Zühdü Efendi'den herhangi bir merasim düzenlenmeksizin icazet alarak medrese tahsilini tamamlamıştı.

2. Şeyhu'l-İslâm Mustafa Sabri Efendi

Mustafa Sabri Efendi 1869 yılında Tokat'ta doğmuştur. İlk tahsilini Ulemadan olan babası Kadı Ahmet Efendiden almıştır. İlkokulu memleketi Tokatta bitirmiş, burada Kur'an-ı Kerimi de hıfzetmiştir. Tokatlı Zülbiye-Zâde Ahmet Efendiden ilim almıştır. İlkokulu bitirdikten sonra Kayseri'ye gitmiş ve Divrikli Mehmed Emin Efendiden ders almıştır. Kayseri'deki tahsilinde Sarf-Nahiv, Mantık, Meani, Bedi, Kelam, Fıkıh, Fıkıh usûlü, Tefsir ve Hadis gibi dinî ilimler tedris etmiştir.

Mustafa Sabri Efendi tahsilini daha da ilerletmek için Kayseri'den İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Mehmet Atıf Bey ve Meşihat-ı İslâmiyye ders vekili Gümülcineli Ahmet Asım Efendiden ders okuyup icazet almıştır.

Ruus imtihanını kazanarak 22 yaşında Fatih dersiamlığı unvanlıyla Fatih Camiinde ders vermeye başlamıştır. Mustafa Sabri Efendi çeşitli vazifeler ifa ederek 1908 yılında 2.meşrutiyetin ilan edilmesiyle İttihat Terakki Partisinden 1.devre milletvekili olarak meclise girmiştir. Mebusandaki bu göreviyle birlikte Fatih camiindeki müderrislik görevinde devam ettirmiştir. Mebusluk göreviyle birlikte Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyyenin yayın organı olarak çıkan Beyanu'l-Hak adlı gazetenin başyazarlığını da üstlenmiştir. 1910'da Ahali Fırkasının ve 1911'de de Hürriyet ve İtilaf fırkasının kurucuları arasında yer aldı. 1912 yılında "Cemiyet-i İttihadiyye-i İslâmiyye" adlı bir cemiyetin kuruluşunda görev aldığı belirtilmişse de bu cemiyetin "Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye" olması daha gerçekçi görünmektedir.

1913 yılındaki Babaali baskını üzerine Mustafa Sabri Efendi önce Mısıra, oradan da Romanya'ya geçti. Dobruca'ya yerleşip Türkçe hocalığı yaparak geçindi. 1.Dünya

Savaşında Osmanlı Ordularının Romanya'ya girmesi üzerine yakalanarak Türkiye ye gönderilmiştir ve Bilecik'te mecburi ikamete tabi tutulmuştur, daha sonra tekrar siyasete dönmüştür ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasının iktidara gelmesiyle Şeyhul- İslâm olmuştur.

Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra, Mustafa Sabri Efendi 2.defa Türkiye'den ayrılarak Mısıra gitti. Suudi Arabistan, Mısır, Lübnan gibi ülkelerde ikamet ettikten sonra tekrar Romanya ya geçmiştir, oradan da Yunanistan'a geçmiştir. İskeçe'de oğlu İbrahim Sabri'yle birlikte yarın İslâm gazetesini çıkardı. Çoğu yazıları Mustafa Efendi tarafından kaleme alınan bu gazete önce haftalık sonra 15 günlük olarak yayınlanmaya başlandı. Yunan hükümetinin kendisini yurt dışı etmesi dolayısıyla tekrar Mısıra döndü. İlk zamanlarda çok maddi sıkıntı çeken Mustafa Sabri Efendi yazdığı El-Kavlu'l-Fasl adlı eseri dolayısıyla Zahid El-Kevseriyle kendisine Mısır hükümeti tarafından müderrislik maaşı bağlanmıştır.

Mustafa Sabri Efendi, oğlu İbrahim Sabri Yunanistan da iken yakın arkadaşı olan batı Trakya Müftüsü Meço Cemaliyle birlikte "Yüzellilikler" listesine dâhil edildiler. 1 Ocak 1924 tarihinden itibaren aldığı müderrislik maaşı kesilmiştir. 1938 yılında yüzellilikler için af çıkarılmasına rağmen, Mustafa Sabri Efendi Türkiye'ye dönmedi ve 12 Mart 1954 yılında Mısır da vefat etmiştir. Şeyh Mustafa Sabri her ne kadar hayatının ilk aşamasında medreselerde eğitim alarak âlim olsa da yazmış olduğu Arapça eserlerini, araştırmalarını ve makalelerini Mısırda yazmıştır.[55]

Türkçe ve Arapça çeşitli eserleri kaleme almıştır.

Arapça eserleri söyle sıralanabilir:

- **MATBU ESERLERİ:**

En-Nekîr ala munkiri'n-Ni'meti mine'd-Dini ve'l-Hilafeti ve'l-Ümmeh.

Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an.

Mevkıfu'l-Beşer tahte sultani'l-Kader.

Kavli fi'l-Mer'ah

El-Kavlu'l-Fasl beyne'l-Lezine yu'minune bi'l-Ğaybi ve'l-Lezine la yu'minun.

---

55 el-Kavsi Müferrih b. Süleyman, *Alamu'l-Muslimin, "Mustafa Sabri"*, Daru'l-Kalem, dimaşk,2006, s.77-156

Mevkıfu'l-Akli ve'l-İlmi ve'l-Alimi min Rabbi'l-Alemin.

- **EL YAZMA ESERLERİ**:

Arap şiirinden seçmeler kitabı.

Netaicu'l-Efkar kitabına yazılmış haşiye.[56]

3. Muhammed Zâhid El-Kevserî

1879 yılında Düzce'de dünyaya gelen Muhammed Zahid El-Kevserî, dünya'ya gözlerini açtığı andan itibaren kendini ilim ortamında bulmuş ve son nefesini verinceye kadar da bu ortamdan uzak kalmamıştır. Temel ilimleri babasından tahsil etmiş, fıkıh, hadis vb. ilimleri ilk olarak onda okumuştur. İptidaiye ve Rüştiye'yi Düzce'de tamamlamıştır. Rüştiyedeyken Düzceli Şeyh Muhammed Nazım efendiden Sarf, Nahiv, Tarih, Matematik ile Farsça, Coğrafya ve bazı şer'i ilimleri okumuştur. Aynı yıllarda Düzce Müftüsü Üsküplü Hüseyin Vecih Efendiden gramer vb. ilimler tahsil etmiştir. Ayrıca, yörenin önde gelen ilim adamlarından Şaban Fevzi Efendinin ders halkasına devam etmiştir.

Rüştiyeden mezun olduktan sonra Düzce'den ayrılarak İstanbul'a gelmiştir ve kadıasker Hasan Efendinin kurduğu ve kendi ismini ile anılan Daru'l-Hadise intisap etmiştir.

İstanbul'da yaklaşık on yıl süre ile zamanın güzîde âlimlerinden ders ve icazetler almıştır.

Bu sırada amcası Sirozlu Hafız Musa Kazım El-Kevser'inin özel derslerine devam etmiş, ondan Arap Dili ve gramerine dair "el-Kâfiye, kavaidu'l-Îrab, aruzu'l-Endelüsî, şerhu 'l-Ebyatis-Seb'a " vb. önemli eserler okumuştur.

Bir taraftan da Fatih camiinde verilen derslere devam etmiş, Çekmeceli İsmail Zühdü Efendiden en-Netâic ve şerhu 'l-Mieyi tamamlamıştır.

Kevserî hocaları hakkında şöyle der: " Üstadım Alasonyalı, ilimde öncüm, en büyük desteğim ve şeyhim olduğu gibi, üstadım eğinli İbrahim Hakkı da, delilim, rehberim ve en büyük dayanağımdır. Bu ikisi de, sarf, nahiv, belagat, edebiyat, fıkıh,

---

56 el-Kavsi Müferrih b. Süleyman, *a.g.e*, s.277-323

usul, tevhit, mustalah, tefsir, hadis, mantık, adab, hikmet ve buna benzer, bu zamanda okutulan ilimleri tamamlamış bulunuyorum. İkisi dışında kalan meşayihten yalnızca bazı özel dersleri mütalaa ettim.

Böylece Kevseri 26 yaşında iken yaklaşık on yıl süren yüksek eğitimini İstanbul'da tamamlamıştır. Medreseyi tamamladıktan sonra âlimlik imtihanına girmeye hak kazanmıştır. Şer'i, edebi ve akli ilimlerin tamamında ders okutabileceğine dair, komisyon başkanı Ders Vekili Ahmed Asım Efendi ve diğer üyelerin imzasını taşıyan bir icazet verilmeye hak kazanmıştır. Şer'i, edebi ve akli ilimlerin tamamında ders okutabileceğine dair, komisyon başkanı.

Muhtelif sebeplerden dolayı Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan kevseri hayatının geri kalan kısmını Mısırda geçirmiştir.

Adı geçen âlimlerin hayatlarına kısa bir bakıştan sonra klasik metotlarla kişinin yüksek seviyede bir ilmi Arapçaya sahip olabileceğini ve gereken durumda Arapça konuşabileceğini tahmin edebiliriz. Ancak klasik metotların, günümüzde ön plana çıkan konuşma ihtiyacına cevap vermemesi, uzun zaman gerektirmesi, yenilenmemiş olması, en önemli eksikleri arasında zikredilebilecek olanlarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE USÛL VE TEKNİKLERİN ANALİZİ

Arapça öğretimine geçmeden evvel usul kelimesini açıklayacak olursak, bu kelimenin birçok müradifinin olduğu anlaşılabilir. Usul, yol, tarz, şekil, adap, metot, yöntem ve metot manalarını kapsadığı anlaşılır.[57] Burada kastedilen ise teknik ve metod anlamları daha ön plandadır. Usul ve metot kelimelerinin her ikisinin de Aslı Arapçadır. (أصول) kelimesi burada kullanılan manası Arapça 'da (طرق) manasındadır. (تقنيات)kelimesi de aynı şekilde ve Arapçadaki manasıyla kullanılmaktadır.

I. ARAPLAR İÇİN ARAPÇA ÖĞRETİMİ

A. Geleneksel usul

Bu usul Araplara Arapça öğretmek için kullanılan bir usul olmakla birlikte bazı kurumlar tarafından Arap olmayanlara Arapça öğretmek için de uygulanmış ve uygulanırken aracı dil kullanılmıştır. Müfredatına gelince Arap ülkelerindeki ilk, orta ve lise seviyelerinde okutulan ders kitaplarının aynısı kullanılmıştır. Bu usulün ortaya çıkışı, İslâm ülkelerindeki Arap dilini öğrenerek İslâmi ilimleri tahsil etme arzusunda olanlar ve bazı yabancıların seyahat, ticaret veya ataşeliklerde görev yapan personele Arapça öğretme ihtiyacından kaynaklanan sebeplerden dolayı geliştirilmiştir.

Bir müfredatı hazırlarken hedefleri belirlemek önemlidir, hedefleri belirleyerek eğitim verilecek kişilerin seviyelerini belirleriz ve buna bağlı olarak ta hangi müfredatın seçileceğini, içinde hangi kelimelerin bulunması gerektiğini, müfredatın nasıl takdim edileceğini belirlemek son derece önemlidir. Hedefleri belirlemede alıştırmalar, seviye belirleme sınavları, belirli eğitim gereçlerinin kullanılması ve Arapça seslerin öğretilmesi önemlidir. Geleneksel metodu uygulayan çeşitli kurumların her birinin özel

---

57 Doğan D.Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük,* İz yayıncılık, 1996, s. 1098

öğretim hedefleri olmakla birlikte, bunu uygulayan bütün kurumların ortak hedeflerini şöyle sıralamak mümkündür:

1- Talebeyi Arap dilini öğrenmek için hazır hale getirmek.

2- Talebenin kısa sürede okuma yazmaya hâkim olmasını sağlamak.

3- Arap dilinin gramer kurallarını anlamayı sağlamak.

4- İmla kurallarını öğretmek.

5- Şiir ve benzeri edebi metinleri okuyabilmek.

6- Sözlük kullanım keyfiyetini bilmek.

Tüm bu hedefler gerçekleştirilirken fasih Arapçayı kullanmak esas alınmakla birlikte bazı öğretmenlerin mahalli lehçelere kaçtığı gerçeği de göz ardı edilemez.[58]

B. Modern usul

Genel olarak hiçbir yabancı dil öğrenim veya öğretimi belirsizlik ve karışıklığı asla kabul etmez. Bu sebeple Arapça öğretiminden beklenen sonuçların elde edilmesi için mutlaka onun çok düzenli ve disiplinli bir öğretim- edinim- ortamı içinde yapılması gerekir. Özellikle Arapça gibi uzun tarihi öğretim birikimine sahip ve bu maksatla çok işlenmiş zengin bir dilin yabancı dil olarak öğretimi söz konusu olunca, alan aşamalı ve planlı öğretimin önemi bir kat daha artar. Yani Arapçanın dil keyfiyeti, yapı özellikleri, öğretim tarihinin gelişimi, öğretiminde uygulanan metot ve teknikler, kullanılan araç ve gereçler ile bunlarla ilgili bütün sorunların mahiyeti tüm açıklığıyla bilinmeden, yapılan çalışmalardan istenilen sonucun alınması zordur. Önce sorunlar belirlenerek ve uygun çözüm yolları bulunarak başlanmalıdır.

Sorunlar ele alınırken dil öğretiminin kimlere yapılacağını tespit etmek önemli bir basamaktır. Araplara Arapça eğitimi ile Arap olmayanlara Arapça eğitimi birbirinden farklı eğitim alanlarıdır. Arap olmayanların da kendi içlerinde iki kısım olduklarını da gözden kaçırmamak sorunların çözümünde önemli başka bir basamaktır. Öğretmenlerin de alanlarında uzman olmaları dikkatlerden kaçmamalı. Tüm bunları dikkate alarak eğitim yapıldığında geleneksel metodun geliştirilerek modern metodun

[58] Zeyni İbrahim, *el-İslâmu menhecun ve tarikatun ve tedris*, "Lübnan naşirun: 1992".s.1 .

temelinin atılması zorunluluğu hâsıl olmuştur ve diğer diller gibi Arap dilinin de ilgi görülen dil olması için onu konuşan ehli tarafından gerekli davetler ve çalışmalar yapılmıştır.

Arap dili İslâm ülkelerindeki Müslümanlar tarafından rağbet gördüğü gibi yabancıların da ilgi alanına girmiştir. Hal böyle olunca Arap ülkelerinin yabancılara Arapça öğretimi için uzman yetiştirme çalışmalarına hız kazandırılmıştır. Arap birliği topluluğu bu yöndeki çalışmaları pekiştirmek için Sudanın Hurtum kentinde uzman yetiştirme enstitüsünü kurarak yabancı ve Arap uzmanların öncülüğünde uzman yetiştirmeye başlamıştır. Daha sonraları buradan yetişen uzmanlar kurulan yeni enstitüler tarafından istihdam edilerek ana dili Arapça olmayan öğrencilere kapılarını açmaya başlamıştır.

Günümüzde birçok İslâm ülkesinde Arap olmayanlara Arapça öğretmek için enstitüler vardır ve bu enstitülerin çoğu Muhammed bin Suut tarafından açılan Melik Suut ve Ummu'l-kura üniversiteleri bünyesindeki iki enstitü tarafından desteklenmektedir. Bağdat'ta Mustansırıyye, Birleşik Arap Emirliklerinde Ayn, Mısırda Ayn Şems ve diğer Arap ülkelerindeki üniversitelerin katkılarıyla günümüzdeki Arap dili eğitiminin temelleri atılmıştır. Bu üniversitelerden her biri Arap olmayanlar için Arapça eğitiminde değişik müfredatları geliştirip kullanmıştır. Modern metot dediğimiz bu müfredatın genel hedefleri kısaca sıralanacak olursa on bir madde de toplanmaları mümkündür:

1- Öğrencinin dil becerilerine hâkim olması (Dinleme, konuşma, okuma ve yazma).

2- Günlük hayatta kullanabileceği şekilde Arapça terkiplere hâkim olması.

3- Bir sonraki kura geçebilecek kadar yeterli derecede kelime hazinesine sahip olması.

4- Arapça sesleri doğru telaffuz edebilme becerisine sahip olması.

5- İslâmi terkipleri ve İslâm eğitimine ait kelimeleri kullanma becerisine sahip olması.

6- Bazı müfredatlarda modern Arapçaya hâkim olmak amaçlanırken diğerleri de de İslami ilimlere hâkim olmak amaçlanmıştır.

7- Öğrenci bazı cümleleri kurma becerisini kazanarak Arap toplumunda kendini ifade edecek cümleleri kurabilmek.

8- Arapça harfleri tanıyabildiği gibi çeşitli şekillerini de bilmek.

9- Gerektiği kadar gramer kurallarını bilmek.

10- Arapçadaki yazı kurallarını bilmek.

11- İbadetlerle ilgili kelime dağarcığına sahip olmak. Namaz ve abdest gibi.

Bazı kuruluşlar fushayı yegâne öğretim dili kabul ederek taviz vermeden kullanırken, bazı kuruluşlarda modern Arapçayı tercih etmenin yanı sıra fushayı da dini anlatımlarda kullanmıştır.[59]

a. Dil içeriği:[60]

- Kelime açısından:

Müfredatlardan bazıları modern çağdaki yaygın kelimeleri tercih ederken, bazıları da Kur'an-ı Kerimdeki çok kullanılan kelimeleri tercih etmiştir. Bu iki grupta her ders ve her kur için kelime sayısı belirlenmemiştir. Seçilen kelimelerin ders içerisindeki tekrar oranı da belirlenmemiştir.

- Terkipler açısından:

Terkiplerin neye göre seçildiği ve Arapça dil becerilerini kapsamasındaki temel seçim kıstasları belirlenmemiştir.

Bir kısım müfredat modern kültürel içeriğe önem verirken (hoşça kal, hayırlı sabahlar) gibi, diğer bir kısmı ise İslâm kültürünün ön plana çıkarılmasının daha önemli olduğunu vurgulayarak eğitim yapmayı tercih etmektedir.

Müfredatlar öncelikli olarak birinci, ikinci ve üçüncü kurun bir bölümünü diyalog usûlü kullanarak eğitim yapmayı tercih etmiştir. Sonraki kurlarda ise parçalar ve onlarla ilgili soruların sorulması yöntemi esas alınmıştır

---

59 Zeyni İbrahim, *a.g.e*, s.8.

60 Zeyni İbrahim, *a.g.e*, s.10.

Bu usulün müfredatının tanıtımında dil becerilerinin önemi vurgulanmaktadır, özellikle de dinleme ve konuşma becerileri. Fakat uygulamaya geçildiğinde derslerdeki alıştırmaların okuma yazma ağırlıklı olduğu gözlenmektedir. Böylelikle teorinin farklı pratiğin farklı olduğu söylenebilir. Aynı zamanda her becerinin bir kur içerisinde kaç saat işlenmesi gerektiği ve ne kadar yüzdeliğe sahip olması gerektiği belirtilmemiştir, buda becerileri geliştirme noktasında ilmi ve açık bir planın olmadığına dair bir işarettir.

Usûlü uygulayanlar dil becerilerinin nasıl gelişeceğini ve hangi yöntemle öğretileceğini belirlememiştir. Dört dil becerisinin yanında anlamaya da yeterli derecede önem verilmemiştir.

Bu usûlü kullananlar birbirine benzer sesleri belli kelimelerde kıyaslama ve tekrarlama suretiyle eğitim yapmıştır.

C. Bazı İslâm ülkelerinde savunulan bir usul (İslâmî Usul)

1. Bu usule duyulan ihtiyaç sebepleri:

Bu usule her bakımdan ihtiyaç duyulma sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

Müslüman ülkede yaşayan Müslüman'a veya yabancı ülke de yaşayan Müslüman'a yahut gayrı Müslime öğretilecek Arapça müfredatın eksik kalışı.

Mevcut müfredatın eğitim gören talebelerin seviyelerine, kültürlerine ve dinlerine uygun olmayışı. Müslüman ülkede yaşayan Müslüman ile Müslüman olmayan ülkede yaşayan Müslüman'ın Arapça eğitimi karıştırılmaktadır. Türkiye de yaşayan bir Müslümanın aldığı Arapça eğitimi ile dinini daha iyi anlamaya yönelik eğitim alması gereken, batıda yaşayan bir Müslüman'ın İslâm'ın bir yaşam biçimi olduğunu öğrenmeye yönelik bir eğitim alma ihtiyacı farklıdır.

Çoğu müfredat, dil muhtevası açısından, kapsamlı eğitim bakışından yoksundur. Bu yoksunluk tedricilik, yaygınlık, gereklilik, zaruret ve birbirine bağlantılı olması açısındandır. Müfredat hazırlayanın eğitim görecek kişilerin seviye, kültür, sosyal, ekonomik ve dini ortamlarını dikkate alarak hazırlamalı. Müfredat hazırlamak yetmez birde dil becerilerini dikkate alarak her birinin müfredat içerisindeki oranı ve ona eşlik edecek terkip ve kelimelerin dikkat ve özenle seçilmesi de önemlidir.

İhmal edilen hususlardan biri de öğrenilen dilin ikinci dil olduğunu dikkate alarak ilmi temellere dayandırılmamasıdır. Hal böyle olunca tedrisat kısmındaki metot seçimi öğretmene bırakılmış oluyor ve çoğu öğretmen tercüme metodunu seçerek kolaya kaçmayı tercih ediyor, gramer veya okuma yazma ön plana çıkıyor. Buda öğrenme hevesini kırarak başta çok istekli olan talebeleri, dönem sonunda, son derece gevşek ve isteksiz hale getiriyor.

Arapça eğitiminin geleneksel metotla, Araplara öğretildiği şekliyle tedris edilmeye çalışılması, bu dersin hadis, ibadet ve Kur'an-ı kerim dersine dönüştürülmesine sebep oluyor, oysa İslâm'ı bu derslerinde içine tümüyle sindirerek her yönüyle alan bir müfredat gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim içerisinde geçen kelimeleri müfredatların içerisinde kupkuru bir şekilde arz eden çoğu müfredat, canlı örneklerden uzak kaldığı için günlük hayatla bağlantısı kopuk olmuş ve kullanılmamıştır.

Öğretmenlere yol gösteren rehberlerin çoğu müfredatta olmaması da ayrı bir zorluk teşkil etmekle birlikte bu müfredatların gramer kurallarını direkt vermesinin daha doğru bir yöntem olduğunu düşünmekten kaynaklanmaktadır. Oysa gramer bir araçtır amaç değildir. Gramer işin başında devrede olmadan işitme ve telaffuz ağırlıkta olmalıdır.

Son olarak da bütün bu eksiklikleri dikkate alan bir müfredatın olmaması ve Arap olmayanlar için ilmi temeller üzerine oturtulmuş bir serinin bulunmaması İslâmi metodun gelişememesinde etkin bir rol oynamaktadır.

2. Müfredatın hazırlama aşamaları:

Müfredat kapsamında şunların bulunması gerekmektedir:

1- Talebenin öğrendiği dil terkiplerine hâkim olabilmesi, diğer Müslüman topluluklarla bağlantıya geçtiğinde bu terkipleri doğal ve akıcı bir şekilde kullanabilmesi, İslâmı modern bakış açısıyla anlamaya yardımcı olması ve bunlara binaen de olumlu yönde davranışlarını düzene koymasını sağlayarak müfredatın hedefleriyle uyumlu biçimde geliştirilmesi.

2- Talebeyi öğrenmeye meylettiren unsurları dikkate alarak istek ve arzularını Müslümanın dini ve kültürü ile olumlu bir şekilde bağlamaya çalışmak.

3- Talebe Arapça sesleri Araplar gibi telaffuz edebilecek şekilde yetiştirilmeli ve konuştuğunda yabancı aksanı olmamalı.

4- Okuduğu, duyduğu veya yazdığı metnin genel anlamını kavramalı ki metinle ilgili vermesi gereken tepki doğru olsun.

5- Talebenin gazete, dergi ve çeşitli iletişim araçlarını kullanarak Arap toplumu ile bağlantıya geçmesini ve onları anlamasını sağlamak.

6- Fasih Arapça ile hem sözlü hem yazılı ifade edebilme becerisini talebeye kazandırarak kendi özel ve genel fikirlerini ifade etmesini sağlamak.

7- Talebelerin ses ve telaffuzla alakalı problemlerini belirledikten sonra, ana dillerinde olmayan veya dillerine yakınlık arz etmeyen sesler üzerinde daha yoğun bir çalışma yaparak ek çalışma oluşturmak.

8- Parçanın içinde geçenlerin anlaşılması için dilin fonetiğini kavratarak anlaşılmasını sağlamak.

9- Müfredatın hedeflerini gerçekleştirmek için görsel, işitsel ve değişik materyallerin kullanılmasını sağlamak.

10- Müfredatın hedeflerine ulaşacak en iyi metodu belirleyerek kullanmak.

3. Usulün dil içeriği nasıl olmalı?

Müfredat hazırlanırken iki şeye dikkat edilmelidir:

- Dil içeriği: **kelimelere** ve **terkiplere** dayanmaktadır.

  - **Kelime seçimi** ise belli temellere dayandırılarak yapılmalıdır:

Kelimeler ne kadar dikkatle seçilirse ham madde o kadar özenle seçilmiş olur ve öğrenen kişi o kelimelerin cümle içerisindeki kullanımını kavrayarak öğrenmiş olur. Kelime seçimi önceliğini şöyle sıralayabiliriz:

- **Kur'an-i kullanım:** bir kelime için birkaç eş anlamlı kullanım varsa aralarından Kur'an-ı Kerimde geçenini tercih etmemiz daha uygundur çünkü hem fasihlik hem de yaygınlık ve kolay telaffuz edilmesi bakımından tercih sebebidir.

- **Kelimelerin tabiatı bakımından:** başlangıçta somut kelimelerin kullanımına dikkat ederek somuttan soyuta gidilmekte fayda var, çünkü somut kelimelerin anlatılması ve öğretilmesi soyuttan daha kolaydır. Birinci seviyede öğretilen kelimelerin %80ni somut olup %20 si soyut olabilir, ikinci seviye de ise bu oran %70 somut %30 soyut olabilir, üçüncü seviyede %50 orana ulaşarak somut ve soyut kelimeler aynı oranda olabilir.

- **Kelimelerin manaları bakımından:** tek mana ifade eden kelimeleri çok mana ifade eden kelimelerin önüne geçirerek öğretim işlemini kolaylaştırmış oluruz. Tabiatları bakımından takip ettiğimiz yüzdelik oranına göre bir taksimat yaptığımız gibi.

- **Kelimelerin hece uzunluğu bakımından:** kısa ve anlaşılır heceli kelimelere öncelik verilerek uzun ve anlaşılması güç olanları geri planda bırakırsak eğitim faaliyetini kolaylaştırmış oluruz.

- **Sesler bakımından:** telaffuzu zor seslerin bulunduğu harfleri müfredatın içerisinde kullanarak doğru telaffuz üzerinde durulması ders içinde hatanın düzeltilmesini sağlarken telaffuz için ayrı bir alıştırmaya gerek kalmadan öğretilmiş olur, örneğin elif ile ayn harfleri arasındaki telaffuz farkını ifade eden kelimeler gibi.

- **Yaygınlık açısından:** ilk seviyelerde kullanımı yaygın olan kelimelerin daha ön planda olması ve kullanımı yaygın olmayan kelimeler daha geri planda kalması öğretim faaliyetini zevkli ve kolay hale getirmiş olur.

- **Kelimeleri yeni terkipler içerisinde kullanım:** seçilen kelimelerden yeni terkipler içerisinde farklı anlamların kazanılacağı kelimelerin seçilmesi ve ön plana çıkarılması eğitimi zevkli hale getirir, dil gelişimine yardımcı olur ve meleke kazandırır.

- **Seçilen kelimelerin müfredat hedeflerine hizmet etmesi:** seçilen kelimelerin müfredata hizmet etmesi ve hedeflere ulaştırmaya uygun olması bakımından önem arz eder.

Seçilen kelimelerin kaynaklarının belirlenmesi:

a- Kur'an-ı Kerim

b- İslâm kültürü

c- Arap olmayanlar için hazırlanmış Arapça kitaplarında geçen kelimeler.

d- İslâm ülkeleri dillerinde mevcut Arapça kelimeler

Seçilen kelimelerin tekrar oranları:

Her seviyede öğrenilen yeni kelimelerin tekrar oranı ders ve seviye düzeyinde belirlenmeli. Parça ve alıştırmalar içerisinde en az on iki defa tekrar edilmesi gerekirken kitap düzeyinde de en az otuz defa tekrarlanması uygun görülmektedir.

- **Terkipler** (nahiv dersini işleme yöntemi): nahiv bir gaye olmaktan ziyade gerektiği yerde gerektiği kadar yeterli miktarda doğal biçimde dersin doğal akışında verilmelidir. Özellikle ilk başlangıç seviyesindeki öğrencilere direkt nahiv kurallarını vermek yerine parça veya cümle içerisinde doğal akışında izah etmek daha makuldür.

4. Usulün kültürel içeriği nasıl olmalı?

Dil kültür kabıdır. Kültürü iki seviyeye ayıracak olursak: Genel seviye: günlük hayat, gelenek, görenek, örf ve ahlak anlayışlarını kapsayabilir. Özel seviye: edebi yazılar, sanat, müzik ve kültür gibi üst düzey düşünceleri kapsayabilir. İslâm kültürü bu iki seviye ile bağlantılı bir kültürdür. Genel seviye ile bağlantısı toplum içerisindeki hukuk kurallarını düzenlemeyle alakalı olmakla beraber, özel seviyede ise Kur'an-ı Kerim, hadisler ve kültür içerikli kitaplar örnek gösterilebilir. İslam'ın kültürel içeriği dil kitapları içerisinde diğer kitaplarda olduğu gibi direkt verilmesi yavan olduğu kadar, izah edilmesi için aracı dilin kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Buda istenilen dil eğitimine aykırıdır. Oysa İslâm kültürüyle dil kültürünün birbirine bağlanması, ilmi

medeniyetin getirdiği kültürle olmaktadır. Bu bağlantı korkusuzca ve engeller olmadan rahatça yapılmalıdır. Bunun için şu üç noktaya dikkat edilmelidir:

1- İslâmi kültürden beslenen bir müfredat.

2- Arap kültüründen beslenen ve Arapların geleneklerini tanıtan bir müfredat.

3- Dünya görüşünü ve kültürünü kapsayan içeriğe sahip bir müfredat.

5. Usulün dil ve kültürel içeriğini arz etme yöntemi nasıl olmalı?

Müfredat hazırlanırken içerisindeki kültürel ve dil içeriği çeşitliliği eğitimdeki aktivite işleminin başarılı olmasına yardımcı olmaktadır. İçeriği takdim etmeyle dil becerilerine hizmet etmesi birbiriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Diyalogların dinleme ve konuşma becerilerini geliştirdiği gibi kıssa okumak ise okuma yazma becerilerini güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Bu sebeple uygulanan metotta şu hususların bulunmasında fayda vardır:

1- Diyalog

2- Kur'an nasları

3- Marş

4- Kısa kıssa

5- Kıssa tarzı diyalog

6- Parça

7- Karikatürize edilmiş parça

8- Şiir

9- Dil oyunları

6. Usulde dil becerileri:

Arapça öğretimine dair birçok kitapta dört dil becerisine yeterince yer verilip bahsedilir: dinleme, konuşma, okuma ve yazma

Burada dil becerilerinin öğretmen tarafından nasıl ele alınacağı ya da nasıl okutması gerektiğinden bahsetmekten ziyade müfredatta nasıl yer alması gerektiğinden bahsedeceğiz. Ortaya çıkacak olan müfredatta şu soruların cevabı olmalı:

1- Müfredat dört dil becerisinin gelişimini nasıl ele alır?

2- Her bir dil becerisinin her seviye de oranı ne kadar olmalı?

3- Anlama oranı bu becerilerin içinde ne kadar olmalı?

Müfredat içerisindeki dil becerilerinin birbirleriyle bağlantısı, iç içe olması ve geliştirilebilir olması dikkat edilmesi gereken en önemli unsurdur.

Bir müfredat telif edilirken becerilerin öneminden bahsedilmesine rağmen genelde dikkate alınmadan telif edilir. Buda büyük bir yanlıştır. Anlama ve konuşma becerisinden bahsettikten sonra birinci seviyedeki parçaların ve diyalogların bu becerileri geliştirme üzerine bina edilmesi esastır, okuma yazma ise daha düşük ve az orandadır. Bunun tam tersi de üçüncü seviye için geçerlidir. Dil becerilerinin her birini tek tek ele alıp her seviye de hangi oranda olması gerektiğini ele alırsak şöyle diyebiliriz:

- **Dinleme (anlama) becerisi:**

Bir dili iletişim aracı olarak kullanabilmek için o dilin konuşanının da dinleyeninin de o dili anlaması şarttır. Eğer dinleyen dinlediklerinin tamamını anlamıyorsa o zaman iletişimde bozukluk vardır anlamına gelmektedir. Arap olmayanlara Arapça öğretme noktasında dinleme ve anlama becerisinin önemi büyüktür. Arap olan kişi dilinin seslerine alışık olması sebebiyle otomatik ses algılama alışkanlığını elde ettiğinden sonradan bu dili öğrenen kişiyle bir olmaz. Bu sebeple bilinçli dinleme ve anlamanın öğrenmede büyük etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Bilinçli dinleme ne kadar fazla olursa iletilen mesajın cevabını geri almakta o kadar iyi olur.

Sesli mesajın hızı da ne kadar iyi olursa diğer üç becerinin gelişimi de o kadar hızlı olur. Bu sebeple dil öğrenirken doğal sürecinde günlük konuşmaları uygun bir hızla öğretmek en uygun yöntemdir.

Dinleme ve anlama becerisinin özel hedeflerini sıralayacak olursak:

1- Dili konuşabilen halkın süratine uygun hıza ulaştıracak şekilde bir alışkanlık kazandırmak.

2- Arapçadaki ses alışkanlıklarıyla alakalı şeyleri idrak edebilmeli.

3- Konuşma içerisindeki mimikleri idrak edebilme.

4- Konuşma tamamlanmadan geri kalan kısmını tahmin edebilme.

5- Öğrendiği terkiplerden duyduklarını normal konuşma hızıyla konuşulduğunda idrak edebilme.

6- Arapça sesleri idrak edip aralarındaki farkları ve telaffuzları anlayabilme.

7- Yazılan ile söylenen arasındaki bağlantıyı kurabilmeli.

8- Duyulan kalıplardan bildiklerinin köklerini ve türedikleri kelimelerin asıllarına bakmadan anlayabilmeli.

→ Dinleme ve anlama becerisinin birinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Arapça seslere aşina olup dinledikleri seslerin aralarındaki farkları kavrayabilmeli.
- Yazılı rumuzuyla sesli okunuşun bağlantısını kurabilmeli.
- Arapça dinleme alışkanlığını kazanmış olabilmeli.
- Soru, emir ve çağrıma kiplerini ritimden kavrayabilmeli.
- Kendi dilinde olmayan harflerin seslerini ve yazılışlarını idrak edip aralarındaki farkı anlamalı (إلى ve على) gibi.
- (لا ve ما) ile nefyetmenin arasındaki farkı bilerek kullanmalı.
- Kısa ve uzun harekeler arasındaki farkı kavrayabilmeli.
- Öğrendiği terkiplerin manasını duyar duymaz anlamalı.

→ Dinleme ve anlama becerisinin ikinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Sin ve sad harfleri gibi birbirine telaffuzu yakın olan harflerin farkını idrak edebilmeli.
- Ana dilinde olmayan tüm sesleri idrak edip ayırt edebilmeli.
- Dil sahibinin kullandığı orta uzunluktaki cümlelerin normal hızda konuşulması durumunda genel manalarını anlayabilmeli.
- Dua ve nehyetme kiplerinin gidişatını anlamalı
- İki harfin peş peşe okunuşunu idrak edip ayırt edebilmeli.
- İdğam, işba ve id'af gibi olayları idrak edebilmeli.
- Şeddeli harfleri tanıyıp ayırt edebilmeli
- Birinci ve ikinci seviyedeki dinleme metinlerini engelsiz anlayabilmeli.
- Kelime bünyesindeki değişikliğin olması durumunda mana değişikliğini anında idrak edebilmeli.
- Tenvini tanıyıp idrak edebilmeli, zaman farklarını anlayabilmeli.

→ Dinleme ve anlama becerisinin üçüncü seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Konuşma esnasındaki tepkileri kavrayıp cevap verebilmeli.
- Kelime bünyesindeki değişikliğin farklı manalarını idrak edip kavrayabilmeli.
- Yemin ve şaşırma ifadelerini idrak edip anlayabilmeli.

- Vakıf ve vasıl esnasındaki kapalı tanın telaffuz farkını kavrayabilmeli.
- Uzatma harflerinin seslerini idrak edip kavrayabilmeli.
- İlk üç seviyede öğretilenleri kavrayıp anlayabilmeli
- Konuşan kişinin ses tonundaki manaları idrak edebilmeli.
- Konuşan kişinin vermek istediği mesajın içeriğini anlayabilmeli.
- Konuşmacı konuşmasını tamamlamadan vermek istediği mesajı tahmin edebilmeli.

❖ **Konuşma becerisi:**

Konuşan kişinin bu dil becerisine hâkim olabilmesi kastedilmektedir. Arapça öğrenen kişi için yazı becerisine geçmeden önce bu beceriye hâkim olmak çok önemlidir. Yazıya geçmeden önce konuşabilmek tersine geliştirilirse konuşmayı ve düzenini kavramak için bir engel teşkil olmaktadır.

1- Konuşma becerisini geliştirmenin özel hedefleri şunlar olmalıdır:

- Sesleri mahreçlerinden inceltmeden veya kalın telaffuz etmeden gereken kalınlıkta çıkartabilmeli.
- Öğretilen dil becerilerinin her seviyenin sonunda hâkim olmalı.
- Arapça konuşmaya normal bir hızda hâkim olabilmeli ve konuşulanlara aynı şekilde cevap verebilmesi.
- Cümle telaffuz edildiğinde haber bildiren veya istek cümlesi olduğunu anlayabilmeli.
- Konuşma esnasında bir konudan başka bir konuya geçiş yapabilmeli ve bu esnada mana bozukluğuna düşmemeli.
- Konuşmanın doğal seyrindeki duyguları anlayıp ona uygun tepkileri verebilmeli.

- Başkalarıyla konuşma başlatma cesaretini geliştirmeli.

2- Konuşma becerisinin her bir seviye için dağılımı şöyle olmalıdır:

→ Konuşma becerisinin birinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Arapça seslere alışarak aralarındaki telaffuz farkını idrak ederek doğru telaffuz edebilmeli.
- Harfin sesi ile yazılı şekli arasındaki bağlantıyı idrak edebilmeli.
- Birinci seviyede öğrendiği kelimelerle diyalog kurabilmeli.
- Emir, nida ve soru cümlelerinin ritmini kavrayabilmeli ve idrak edebilmeli.
- La ve lem ile nefyetmenin arasındaki farkı kavrayabilmeli.
- Seslerle telaffuzları birbirine bağlayabilmeli. (هذه – هذا) gibi.
- Ana dilinde olmayan Arapça sesleri söyleyebilmeli.
- Uzun ve kısa harekeleri ayırt edebilmeli.

→ Konuşma becerisinin ikinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Birbirine yakın ve birbirine benzer sesleri idrak edip ayırt edebilmeli.
- Kendi dilindeki sesleri konuştuğu dile yansıtmamalı.
- Öğrendiği seviyedeki cümlelerle kendini ifade edebilmeli.
- Dua ve nehiy cümlelerinin ritminden maksadı anlayabilmeli.

- İdğam, işba ve id'af ve şeddeli kelimelerin her haline alışmalı.
- Öğrendiği kelimeleri gramer kurallarını aksatmadan ve mana bozukluğuna uğratmadan akıcı bir konuşmada kullanabilmeli.
- Tenvini tanıyabilmeli.
- Müzekker, müennes ve zaman ayrımını yapabilmeli.
- Zamirleri, bazı zarfları ve temyizleri idrak edebilmeli.

→ Konuşma becerisinin üçüncü seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Korkmadan çekinmeden konuşmaya başlayabilmeli.
- Düşüncelerini rahatça başkalarına aktarıp, okul dışı serbest konuşmalara geçebilmeli.
- Kelime bünyesindeki değişimleri fazlasıyla idrak edebilmeli.
- Yemin ve şaşırma siyaklarını idrak edip ses gidişatından anlayabilmeli.
- Karşı konuşmacının duygularını idrak edip gerekli tepkileri verebilmeli.
- Doğal konuşma pozisyonunu alabilmek için dilin okuduğu yönlerine hâkim olabilmeli.
- Kekelemeden, tereddüde kapılmadan düşüncelerini rahatça ifade edebilmeli ve konuşmalarına dağarcığı çerçevesinde edebi cümleler katabilmeli.

❖ **Okuma becerisi:**

Talebe okuma esnasında anlama zevkini tadarak, tenkit, tahlil ve cevaplama yeteneklerine muktedir olmalı, böylelikle okuduklarıyla paralel gelişme imkânına sahip olabilir.

1- Okuma becerisini geliştirmenin özel hedefleri şunlar olmalıdır:

- Harflere, terkip ve cümlelere takılmadan okuduğu içeriğin genel manasına hâkim olabilmeli.
- Öğretilen dil becerilerine hâkim olmalı.
- Okuduğu bazı edebi metinleri düşünüp tahlil ederek bir çıkarıma varabilmeli.
- Kur'an-ı Kerimi doğru ve hatasız okuyabilmeli.
- Müfredattaki edebi metinlerin dışındaki metinleri okuyup kültürünü genişletebilmeli.
- Cümlenin öğelerinin yerlerinin değişmesine rağmen onları anlama yeteneğini geliştirme.

2- Okuma becerisinin her bir seviye için dağılımı şöyle olmalıdır:

→ Okuma becerisinin birinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Kendisine bu seviyede öğretilen dil alışkanlıklarına hâkim olabilmeli.
- Arap dilinin noktalama işaretlerine alışıp sağdan sola okunan bir dil olduğunu aklında tutabilmeli.
- Kendisine öğretilen kelimeleri yeni kalıp cümlelerin içerisinde gördüğünde onların ihtiva edebilecekleri manaları anlayabilmeli.
- Yazılı sese tekabül eden rumuzu özellikle okuyabilmeli.

- Uzun, kısa ve tenvin harekelerini bilmeli.
- Korkmadan ve endişeye kapılmadan kendisinden istenen cümleleri okuyabilmeli.

→ Okuma becerisinin ikinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Kelime bünyesindeki değişiklikleri fark edip mana değişikliğini anlayabilmeli.
- Bu seviyede kendisine öğretilen yeni dil becerilerini idrak edebilmeli.
- Okuduğunun genel manası anlayabilmek.
- Müzekker, müennes ve zaman ayrımını yapabilmeli.
- Nehiy, şaşırma ve soru işaretlerini tanıyabilmeli.
- Tenvini her türlü tanıyabilmeli.

→ Okuma becerisinin üçüncü seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Kelime bünyesindeki değişimleri fazlasıyla idrak edebilmeli.
- Müfredatın terkiplerinden yola çıkarak müfredat dışındaki terkipleri okumaya giderek dil gelişimini sağlayabilmeli.
- İslâm kültürünün tüm renkleriyle tanışarak bağlantı kurabilmeli.
- Okuduğu mesajın içeriğini tartışıp tahlil edebilmeli.
- Aşikâr okumalarda korkudan ve tereddütten kurtulup, sessiz okumalarda da manayı kolay anlayacak şekilde geliştirebilmeli.

❖ **Yazı becerisi:**

Yazı kültürlerin kaydedildiği bir kaptır. İslâm halkları için dini bir içeriği temsil eder. Kültürü ve fikirleri korumak için muhteşem bir yöntemdir. Diğer dil becerilerinin gelişimi için yazı önemlidir. Diğer becerilerin önemli olduğu kadar önlerine geçmeme kaydıyla yazı becerisi de nasibini yeterli derecede almalıdır.

1- Yazı becerisini geliştirmenin özel hedefleri şunlar olmalıdır:

- Sağdan sola yazı alışkanlığını kazanarak, harf kıvrımlarını idrak edebilmiş olmalı.
- Bazı özel yazılımları öğrenip yazabilmeli (هؤلاء . هذا) gibi.
- Arap dilindeki imla kurallarına hâkim olabilmeli.
- Seçmeli metinleri ezbere yazabilmeli.
- Nesih ve Rika yazılarıyla yazmayı başarabilmeli.
- Arapça yazı ile kendini ifade etmeyi talebeye sevdirmeli.
- Form, dilekçe ve talep yazılarını doldurmayı başarmalı.
- Arapların normal hızıyla dili yazma imkânına sahip olabilmeli.

2- Okuma becerisinin her bir seviye için dağılımı şöyle olmalıdır:

→ Yazma becerisinin birinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Sağdan sola yazı hâkimiyetini sağlayabilmeli.
- Harflerin başta, ortada ve sondaki yazılışlarını yazabilmeli.
- Bu seviyedeki terkipleri yazabilmeli.
- Ezbere yazılarda duyduğu sesi doğru yazabilmeli.
- Birbirine benzer harfleri ayırt edebilmeli.

- Okunan ve okunmayan elif lam takısını ayırt edebilmeli.
- Kısa cümleler yazabilmeli.

→ Yazma becerisinin ikinci seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Üç satır civarında kısa cümleler üretip yazabilmeli.
- Kendisine öğretilen cümleleri geliştirebilmeli.
- Hemzenin elif ya ve vav üzerinde ve serbest yazılışlarını bilmeli.
- Öğrendiği terkipleri kendi cümleleriyle yazabilmeli.

→ Yazma becerisinin üçüncü seviye sonunda şu maddeleri ihtiva etmesini bekleriz:

- Mutavassıt hemze yazılışını, kapalı ve açık ta, noktalama işaretlerini, vasıl ve katı hemzelerinin yazılışlarını bilmeli.[61]

II. ARAP OLMAYANLARA ARAPÇA ÖĞRETİMİ

Kur'an-ı Kerimin Arapça nazil olması sebebiyle Arap Dilinin İslâmiyet'le bağı sıkça kurulmuştur.

Arapçanın çöküşe ve değişime uğramadan kurtulmasının sebebi Kur'an-ı Kerim'dir diyebiliriz.

Arapça diğer diller gibi değildir, kutsal bir dildir çünkü Yüce Allah'ın kitabını indirdiği dinin dilidir.

Bu noktadan hareketle Müslüman'ın dinini, İslâm kültürünü öğrenmek amacıyla öğrenmeye meraklı olduğu bir numaralı dil olmuştur, çünkü Kur'an-ı kerimin ya da hadislerin veya diğer kaynakların tercümesi Müslüman'ı tam manasıyla İslâm'ın ruhunu yaşatmaya yeterli gelmediğinden her Müslüman bu dili öğrenerek o güzel atmosferi yaşamayı arzuluyor. Arapçayı öğrenmek Kur'an-ı anlamak ve içerisindeki mucizeleri

[61] Zeyni İbrahim, *a.g.e*, s.19.

keşfetmenin temelidir. Müslümanlar için Arapçayı öğrenme sebepleri dinsel olurken gayrı Müslimlerde de bu istek yaygınlaşmıştır, bunun sebeplerine gelince ekonomik, siyasi ve turistik sebepler olarak sıralanabilirler. Tüm insanlığın hızlı bir şekilde ister İslâmi sebeplerle ister diğer sebeplerden dolayı Arapçayı öğrenmenin peşine düşmesi bu dilin eğitimi öğretimi noktasındaki problemlere dikkat çekmiştir. Mevcut eğitim metotlarının yeterli olup olmadığı, materyallerin uygun olup olmadığı ve mevcut müfredatın Arap olmayanlara uygunluğu tartışma konusu haline gelmiştir.[62]

Bilindiği gibi Arap Dili uzmanları, Arapça öğretimini ikiye ayırıyorlar:

1-Ana dili Arapça olanlara Arapça öğretimi,

2-Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretimi,

Yine uzmanlar, Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretimini de ikiye ayırıyorlar:

Ana dili ile Arapça arasında zikre değer müştereklik, benzerlik bulunmayan dilleri konuşanlara Arapça öğretimi ki piyasada bulunan bütün kitaplar bu gurup ve kitle için hazırlanmıştır.

Ana dili ile Arapça arasında müştereklik ve benzerlik olan dilleri konuşanlara Arapça öğretimi (Farsça, Urduca ve Türkçe gibi). Bir başka açıdan bakıldığında Müslüman ülkede yaşayan Arapça bilmeyen Müslümanlar, Müslüman olmayan ülkelerde yaşayan Müslümanlar ve gayrı Müslim olanlara nasıl bir Arapça eğitimi verilmeli? Sorusu da akla gelmektedir.

Bu çalışmayla Türkiye deki Arapça eğitiminde kullanılan teknik ve usulleri ele alarak analiz etmeye çalışacağız.

Genel itibari ile Arapça eğitimi için kullanılan tekniklerden bahsedilirken belli başlı iki metottan bahsetmek mümkündür:

Geleneksel usul.

Modern usul.

---

62 Zeyni İbrahim, *a.g.e*, s.70

Bu iki usul Arapça eğitimi için kullanılan genel usullerdir, ancak birde Arap olmayanlar için Arapça öğretim tekniklerini sınıflandırmakta mümkündür, bunu da ele alırken ana dili ile müşterekliği dikkate alınmaksızın şöyle sıralayabiliriz:

Gramer ve tercüme usûlü.

Amerikan ordusu usûlü.

Görsel işitsel usûl.

Ses usûlü.

Görev bilincini yerleştirme usûlü[63]

Bu usulleri hem genel itibarıyla hem de ana dili Arapça olmayanlara uygulanan usuller itibarıyla ele alıp inceledikten sonra bunlardan hangilerinin Türkiye de uygulandığını belirtmeye çalışıp analiz etme gayretinde olacağız inşallah.

Şüphesiz Ana dili Arapça olanların Arapça öğretimi ile ana dili farklı olanların Arapça eğitimi birbirinden farklıdır. Bu dört dil becerisinin(Anlama, konuşma, okuma ve yazma) eğitimi verilirken ortaya çıkmaktadır. Eğitim araç gereçleri, ders işleme yöntemi ve ses konuları da farklılık arz eden konular arasında yer almaktadır. Metot ve usullerden bahsederken bunları fark etmemiz mümkündür, şimdi bu metotların ayrıntılarına bakalım:

A. Gramer ve Tercüme Usûlü

Bu tekniğin diğer adı (الطريقة الأبجدية)'dir. Arap olmayanlara Arapça öğretiminde kullanılan geleneksel en eski yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu yöntem dil gramerini temel alarak eğitim yapar. Başlangıç itibarıyla gramer öğretir devamında okuma yazmaya geçilir. Daha önce ele aldığımız Osmanlı eğitimi bu metoda dayanmaktadır. Bugün bu eğitim çeşitli medreselerde devam ettirilmektedir. Gramer eğitimi olmazsa olmazdır, fakat işe gramerle başlama noktası her zaman tartışma konusu olmuştur, savunanları olduğu gibi muarızları da vardır. Mesele gramer eğitimine karşı çıkma gibi görülse de aslında öyle değildir. Sadece gramer eğitiminin sıralaması ve hangi seviyede ne kadar olmalı noktasında ihtilaf olmasına rağmen iki görüşü savunanlar arasındaki bu anlaşmazlık devam etmektedir.

63 Zeyni İbrahim, *a.g.e*, s.70-76 .

B. Amerikan Ordusu Usûlü

Bu usul Amerika'da birinci dünya savaşında 18000 asker üzerinde denenmiştir. Günde 17 saat boyunca konuşma ve dinleme dersleri görme suretiyle kısa sürede dil öğretim metodudur. Bu normal okulların çoğunda uygulanamaz çünkü özel durum için geliştirilmiştir ve okuma yazma boyutuyla ilgilenmez. Ancak Arapça eğitimi için özel bir ortam oluşturulursa ve diğer usullerle mezc edilirse istifade edilir bir usuldür. Örneği deneme usulünde görülecektir.

C. Görsel işitsel Metod, Usûl

Bu metot 4 dil becerisine önem verir fakat belli konular üzerinde yoğunlaşmaktan öteye geçmez. Genelde turistleri ilgilendiren otel, çarşı, lokanta ve konsolosluk gibi başlıklardan oluşan konuları ele alır.

Bu usulde 30 hafta boyunca ders alan kişi sadece dinleme ve tekrarlama becerilerinin üzerinde durur. Yani dinleme ve konuşma becerileri geliştirilir.

Bu sürenin sonunda tekrarlayıp ezberlediği cümlelerin yazılışlarını öğrenmeye başlar ve okuma yazma safhasına geçer.

Bu usulde görsel ve işitsel materyaller kullanılır. Yine kısmen de olsa bu metodu deneme usulümüzde uyguladığımızı söyleyebiliriz, çünkü konularımızı seçerken günlük hayatta lazım olan konulardan yola çıkarak genişleme yoluna gittik. Ayrıntılarından bahsettiğimizde daha iyi anlaşılacaktır.

D. Ses Usûlü

Ses bilim dalı meydana geldikten sonra bu usul gelişmiştir. Her harfin çıkış yeri tek tek anlatılarak harflerin çıkış yerleri kavratılmaktadır. Bunun için gereken şemalar ve resimler kullanılmaktadır.4 dil becerisi kullanılarak uygulanır.

E. Görev Bilinci Usûlü

Öğrenciler için bu usul dil öğrenmeyi kendileri için bir görev kabul etme temeline dayanır. Bu usulde öğretmenin her zaman öğrencilerin zihnindeki düşüncelerin birbiriyle bağlantılı ve gelişme durumunda olmasını sağlamaktır. Terkip ve lafızların amaçtan ziyade araç olduğunu kavratılması gerekmektedir.

Bu usulün eğitimi çok sayıda kelime öğretilerek, o kelimelerin cümleler içerisinde, bir parçaya bağlı kalmadan kullanma görevini kazandırmayla başlar. bunu yaparken şu sıralama dikkate alınmıştır:

Anlama: konuşulanı hızlı bir şekilde anlama çabası. Buda her konuşmaya dikkat kesilerek kulağa yoğun antrenman yaptırarak gerçekleşebilir.

Konuşma: kelimeler yazılı biçimde görülmeden bol bol doğru telaffuz edilir. Kimi zaman öğretmenin söylediklerinin tekrarı ile kimi zaman da kendi kendine tekrar ederek.

Okuma: kelime ve terkiplerin okumasıdır. Gözlerin yeni kelimelere aşina olması bakımından okuma öğrenciler tarafından sessizce yapılır.

Yazı: terkipler olsun kelimeler olsun yazılışlarının bilinmesi için bol miktarda ve düzenli bir şekilde yazı alıştırmaları yapılmalıdır. Özellikle sık kullanılan kelimeler başta olmak üzere tüm kelimelerin yazılışlarına dikkat ederek çalışmak bu kelimelerin nerde kullanılacağını bilmek kadar önemlidir. Bunlara ilaveten öğretmenin öğrencilere kelimeleri kullanabilecekleri ödevler vermesi ve ezbere imla dersleriyle doğru yazı yazmalarını sağlamalıdır. Ezbere yazılan parçaların kontrolüyle öğrencilerin doğru anlayıp duyduklarını da anlama imkânı elde edilmiş olur.

Bu usulün olumlu yanlarına bakacak olursak her yeni kelimenin öğretimi ile ayrı bir heyecan, birbirine bağlamak için yeni kelimelerin peş peşe öğretilmesi ve işin zevkli hale getirilmesi söz konusudur. Mesela öğretmen harita kelimesini öğretecek olursa sınıfa getirdiği bir haritayla bunu öğretir ve öğrenci duyduğu harita kelimesinin gördüğü şeyle bağlantısını kurar, kelimeyi tekrarlar ve zihninde bir kavram oluşmuş olur ve daha sonra yazılışını tahtada gördüğü zamanda kelimeyi öğrenmiş ve pekiştirmiş olur. Bunların akabinde öğretmen harita kelimesine bağlantılı olarak “kıta, ülke, başkent, nehir ve dağ” gibi kelimelerin anlatımına geçebilir. Bilgilerin doğru ulaşıp ulaşmadığını kontrol etmek için ise sorular sorar. Mesela Türkiye kıta mıdır? Fırat nehri nerededir? Gibi. Böylelikle kelimeler kullanılarak yöntem işlek hale gelir ve günlük hayatta kullanılma şuuru ile öğrenme tamamlanma yolunda mesafe kat edilir.

III. ANALİZ

Ülkemizde ana diliyle eğitim yapan öğretim kurumlarında genelde bütün yabancı diller özelde Arapça öğretiminde pek çok güçlük ve problemlerle karşılaşılmaktadır. Hatta çoğu zaman bu konuda netice alınamamaktadır. Bunun yanında, yabancı dillere özel bir yer veren veya eğitim programlarını bu dillerden biriyle yürüten kurumlarda yabancı dil öğretiminde nispeten daha olumlu sonuçlar elde edildiği söylenebilir.[64] Ülkemizde kullanılan usulleri analiz edecek olursak:

A. Geleneksel usulün analizi

Bu usulün hedeflerini belirleyen ilmi ve net bir çerçevesi olmaması yanında, öğrencilerin seviyelerini belirleme çalışması da yoktur. Bu usûlü geliştirenler ne kadar kelime öğretmeyi hedeflediklerini veya dil becerilerini nasıl geliştireceklerini belirlemedikleri gibi ses gelişimi konusunda belli bir çizgiyi de takip etmemişlerdir. Kısaca içeriği tamamen rastgele Araplar için Arapça eğitimi içeren okuma, yazma ve gramer ders müfredatından alıntı yapılarak hazırlanmıştır.

Bu usul ülkemizde halen birçok kurum tarafından Arapça öğretiminde kullanılmaktadır, özellikle gramer konularının işlenmesi noktasında Arap ülkelerindeki gramer kitaplarında kullanılan konu örnekleri ve açıklamaları tamamen hiçbir değişiklik yapılmadan aynen alınarak eğitim yapılmaktadır.

Bu usulün kusurlarına gelince kısaca şöyle sıralanabilir:[65]

a) Hedef yönünden kusurları:

Bir müfredatın hedeflerini belirlemek çok önemli merhaledir, hedefler belirlendiğinde talebelerin seviyeleri tespit edilebilir ve bu doğrultuda hangi kelime ve terkiplerin kullanılması gerektiğini, kültürel içeriğinin nasıl olacağını, bu müfredatın nasıl hedef kitleye ulaştırılacağını belirleme imkânı olur. Alıştırmalar, ara ara yapılan seviye belirleme imtihanları ve eğitim gereçleri hedefleri belirlemede yardımcı olur. Bu metodun hedef yönünden kusurları şöyle özetlenebilir:

---

64 Nasuhi Ünal Karaarslan, "*Arapça Öğretimi Konusunda Esas alınacak Hususlar*", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, D.İ.B.Y, Ankara1991,s.151

65 İbrahim Zeyni, *a.g.e*, s.3.

1- Müfredatı hedeflerini gerçekleştiremez, oysa ders işlemenin en iyi usulün müfredatın hedeflerini gerçekleştiren usul olduğunun daha önce bahsi geçmişti, fakat burada müfredatın hazırlanmasıyla yapılan eğitim arasında bir bağ yoktur, mesela bazı öğretmenler gramer dersini direkt anlatır, bazıları ise dinleme yöntemine ağırlık vererek okuma yaptırarak ders anlatırlar, bir başkası ise okuyarak tercüme yöntemiyle ders işleyebilir.

2- Usulün hedefleri ilmi üsluba uzak kalmaktadır, çünkü tamamen kişisel bir bakış açısıyla kalıplaştırılmıştır.

3- Arapça eğitimine giriş olarak bu yöntem gramere ağırlık vermiştir ve neredeyse tamamen dil becerileri ihmal etmiş durumdadır, oysaki gramer hiçbir dil eğitiminde gaye olamaz sadece araçtır ve her bir dil becerisinin ilmi çerçeve içinde kullanılması şarttır. Dil becerilerinin dengeli bir biçimde öğretilmesi gerekmektedir.

4- usulde belirlenmiş ve yazıya dökülmüş hiçbir hedef yoktur, bu sebeple öğretmen eğitimi gerçekleştirirken tamamen serbest bırakılmıştır. Öğretmen daha çok gramer ve tercümeyle anlatmaya meyleder çünkü kendisi için kolaylık ve rahatlık sağladığı gibi dili öğrendiği metotla öğretme meyline karşı koyamaz

b) Meydana geliş aşamasındaki kusurlar:

Bu usule göre eğitim alacak kişilerin seviyeleri dakik bir şekilde tespit edilmemiştir. Seviye tespit imtihanı tamamen öğretmenin çabasına kalmıştır, dolayısıyla bir sınıf içerisinde birden fazla seviye olabilir. Buda eğitimi olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrencinin öğrenme çabası, yaşı ve seviyesi göz ardı edilir.

c) Öğretim dili açısından kusurları:

Usulün öğretim dili değişkendir, kimi yerde ammice kullanılırken, kimi yerde de fusha dil, içerdiği kelimler rast gele seçildiği için kimi zaman fushada sık kullanılmayan kelimelere yer verilirken, kimi zaman da günümüz dilinin kelimeleri kullanılmıştır. Yani kullanılan kelimeler İslâm kültürünün içinden seçilmiş kelimeler değildir, çünkü kelimeler rast gele seçilmiştir ve öğretim için uygun olup olmadığı göz önünde bulundurulmamıştır.

d) Dil içeriği bakımından kusurları:

Daha önce zikredildiği gibi müfredat açısından sistemli bir içeriği yoktur, çünkü rast gele seçilen parçalardan ders yapılmaktadır. Her ders için kelime sayısı ve sıralama yöntemi belirlenmemiştir. Ne kadar tekrarlanacağı, hece sayısı, telaffuz kolaylığı ve kolaydan zora sıralanışı dikkate alınmamış ve bir harf planı da yapılmamıştır. Sadece Arap alfabesi dikkate alınarak yazılışa önem verilmiştir, çünkü Araplara Arapça öğreten kitapların usûlü kopya edilmiştir. Kalıplara gelince en çok yaygın olan kalıplar kullanılmamıştır, Arapça konuşanlar için kullanılan lafızlar kullanılmıştır. Kuran ve İslâm kültürüyle bağlantılı olan kelimeler seçilmemiştir. Örneğin 'Esselamu aleykum' yerine 'hayırlı sabahlar, hayırlı akşamlar' gibi cümleler kullanılmıştır.

Bu usul öğrencilerin yaşadığı ortamı dikkate almamıştır. Örneğin 'İslâmı Pakistan gibi bir ülkede tanıtmak ile Avrupa da tanıtmak' birbirinden farklıdır. Çünkü İslâm ülkelerinde İslâm ibadetleriyle ilgili bilgiler daha çok kullanılmalıdır. Avrupa'da ise İslâm dininin medeniyet, ahlak ve kültürünü tanıtmaktan ibaret olan kelimeler kullanılmalıdır.

İslâm kültürü dikkate alınarak hazırlanan müfredatlar ise İslâmi kavramlarla dil eğitimi bağını kurmaktan uzak kalmıştır, müfredatın içindeki İslâm tablosunu cazip ve heyecanlı hale getirmeden sunulması da ayrı bir eksikliktir.

e) Kültürel içeriği bakımından kusurları:

Kültürel içerik temelini oluşturacak bir birikimi olmadığı gibi seçilen kaynaklara da özen gösterilmemiştir. Ya batıdan gelen kültüre dayanan içeriğe sahiptir ya da günümüz sosyal hayatıyla ilişkili olmayan eski temele dayanmıştır. Dolayısıyla bu metot hedefleri gerçekleştirmekten uzak kalmıştır.

Uygun ilmi bir arz yöntemi takip edilmediği için klasik olarak okuma parçalarının ardından parçayla ilgili genelde gramerle ilgili sorular mevcuttur. Parça içeriğiyle ilgili soru sormaya özen göstermediği gibi parçayı okuyarak daha sonra yazım kurallarına uygun bir şekilde yazılmasından öteye geçilmemiştir.

f) Dil becerileri açısından kusurları:

Dinleme, konuşma, yazma ve anlama gibi dil becerilerini ve birbirleriyle olan bağlantılarını ihmal etmiştir. Daha çok okuma, anlama ve yazmaya ağırlık vererek dinleme ve konuşma ihmal edilmiştir. Öyle ki okuyup yazmayı bilen fakat duyduğunu anlamayan ve konuşamayan bir öğrenci profili meydana gelmiştir. Sanki öğrenci İslâm kültürüne tamamen yabancı konumundaymış gibi düşünülmüştür.

g) Sesler açısından kusurları:

İstisnasız tüm Arapça sesler ve meydana geliş şekilleri ihmal edilerek öğretmen tarafından ses alışkanlıkları gündeme getirilmemektedir. Aynı zamanda öğrencinin dilinde olmayan seslerin düzgün telaffuz etmesini sağlayacak bir içeriğe sahip değildir.

B. Modern usulün analizi

Bu usûlü kullanmak Arapça eğitimine olumlu katkılarda bulunmakla beraber olgunlaşmaya ihtiyaç duymaktadır. Usulün olumlu ve olumsuz yönlerini sıralamak gerekirse:

a) Hedefler açısından:

Hedefler uygulanacak kitleler açısından dakik bir şekilde belirlenmemiştir. Zira İslâm ülkeleri için hazırlanmış müfredatlar yabancı ülkelerde de kullanılmıştır yahut Arap ülkelerinde yaşayan Avrupalı ve Amerikalı içinde kullanılmıştır. Hâlbuki Müslüman olanla olmayanın arasında fark vardır, aynı şekilde Müslüman ülkede yaşayan bir Müslüman ile Hıristiyan ülkede yaşayan Müslüman'ın eğitiminde de fark olmalıdır. Ülkemizde İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liselerinde bile seviyeler farklı farklı olabiliyor, kaldı ki vakıf ve özel kuruluşlarda bu daha da farklı seviyeleri ve yaş gruplarını bir arada bulmak mümkün olabiliyor.

Usulün yazılı ve belirgin hedefleri olmamakla birlikte ilmi yoldan uzaklaşması kaçınılmazdır.

Arapçanın ikinci dil olarak öğretilmesi ile yabancı dil olarak öğretilmesinin arasında çok fark vardır, bu iki seçenekten birinin hedefleri diğerinden çok farklıdır, bu noktada hedef belirlendiği takdirde amaçlar, öğrencilerin seviyeleri, kültürel içerik ve

eğitim teknik ve yöntemleri belirlenebilir. Tüm bunlara göre de alıştırmaların nasıl olması gerektiği ve eğitimle ilgili seviye imtihanlarının nasıl olacağı belirlenebilir. Ülkemizde Arapça yabancı dil olarak öğretilmeye çalışılmaktadır, ancak diğer ülkelerden farklı olarak müşterek kelimelerin fazla olması bu işin daha kolay yapılabilmesi için bir avantajdır. Birçok İlahiyat fakültesinde modern usulle öğretim yapılması için çabalar gösterilmektedir, fakat bu çabalar bir çatışma içerisinde yürütülmeye çalışıldığı için gerekli ilerlemeler yavaş seyretmektedir. Geleneksel usûlü hiçbir değişikliğe uğratmadan günümüze uyarlamadan okutmak isteyen ekol ile modern usûlü kullanarak, gereken yerde geleneksel usule de yer vermeye çalışanların fikir ayrılığı da denebilir. Bu usulün yaygınlaşması ve verimli hale getirilmesi için daha fazla emek ve gayrete ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüz gençlerinin çoğuna usuller hakkındaki tercihlerini sorduğumuzda öncelikle anlama ve konuşmayı tercih ettiklerini söylediklerine şahit oluyoruz. Anlama ve konuşmayla başlayan bir eğitim sonraki aşamada gramer eğitimini de daha cazip hale getirebilmektedir.

b) Öğrencilerin seviyeleri açısından:

Piyasadaki müfredatların çoğu öğrencilerin eğitim ortamlarını dikkate almadan hazırlanmıştır. Ana dili Arapça ile müştereklik arz eden ile ana dili Arapça ile farklılık arz eden elbette bir olamaz. Müslüman olanla gayri Müslim de bir tutulamaz bir Pakistanlıya veya Türk'e öğretilen Arapça ile Amerikalı veya İngiliz'e öğretilen Arapça birbirinden farklıdır. Aynı şekilde Pakistan'da ve Türkiye'de yaşayan Müslüman ile Amerika veya İngiltere'de yaşayan Müslüman'a da aynı eğitim verilemez. Takip edilen kitapların büyük çoğunluğu sıfırdan başlayan ve ülkemizdeki İlahiyat Fakülteleri öğrencilerinin büyük bölümünün öncesinde İmam Hatip Lisesinden mezun olduğu göz ardı edilerek hazırlanmıştır. Önceki yıllarda İlahiyat Fakültesine gelen ve İmam Hatip Lisesi mezunu olmayan az sayıda öğrenci İmam Hatip Lisesi mezunlarıyla aynı sınıfta olup sıkıntı yaşıyordu, günümüzde ise bazı İlahiyat Fakülteleri yeterli miktarda Öğrenci olması durumunda bu öğrencileri ayrı bir sınıfta toplayıp onlara uygun bir program takip ediyor. Geçmişte hazırlık sınıflarında bir seviye tespiti yapılmadan öğrenci sayısına göre açılıyordu, şimdi ise birçok İlahiyat Fakültesinde seviye tespit imtihanı yapılarak sınıflara dağılım yapılarak seviyeleri birbirine yakın olan öğrencileri aynı sınıfta toplayarak eğitim faaliyeti kolaylaştırılmaya çalışılıyor. Öğrencinin teşviki ve sınıf seviyesinin güncellenmesi de ihmal edilmiyor, bunun için aylık seviye tespit

imtihanları yapılıyor, böylelikle bir yarış ve başarı maratonu bu işi canlı ve heyecanlı tutuyor.

c) Dil muhtevası açısından:

Bazı eğitim setlerinin kelimeleri ve terkipleri Araplar için hazırlanmış Arapça ve dini bilgiler kitaplarından alınarak hazırlanmıştır, oysa sistem Arapça bilene göre hazırlanmıştır ve ilk defa eğitim görecek, Arapça bilmeyen birisi için ağırdır. Bu sebeple ilk derslerde öğretmeni tercüme yoluna başvurarak aracı dil kullanma mecburiyetinde bırakmaktadır.

Bu yola başvurmayanların diğer bir kısmı da günlük Arapçaya yoğunlaşarak turistik eğitime yönelmiştir. Arap olmayanların Arap ülkelerinde seyahatleri esnasında kullanabilecekleri cümleleri ağırlıkta ve ön planda tutarak eğitim yapma yoluna gidilmiştir. Bu iki yöntemden hiç birisi parçalar içindeki kelimelerle derste işlenecek kelime uyumuna dikkat etmemiştir. Mesela parça içerisinde 15 yeni kelime varsa alıştırmalarda 30 civarı yeni kelime var ve bu kelimeler parça içerisinde yer almamaktadır.

Parça öğretmenin her yönüyle ilgi alanının odak noktasıdır. İçinde geçen kelimeler dinleme anlama okuma ve yazma yönünden önemsenmektedir. Daha sonradan alıştırmalarda yeni kelimelerin oluşu öğretmen için bir ek yük olmaktadır.

Bu sistem aynı zamanda kelime muhtevası üzerinde de durmamıştır soyut veya somut oluşu, hecelerinin sayısı dikkate alınmadan seçilmiştir. Bunların yanında müfredatın hedeflerine uygunluğu da göz ardı edilmiştir. Seçilen kelimelerin ses fonetiği açısından öğrenen kişinin ana diline uyumlu olup olmadığı da dikkate alınmamıştır. Buda yabancı kişinin Arapçayı kendi dilindeki ses fonetiği ile telaffuz etmeye yol açmaktadır.

Usul temelinde ilk dersleri hangi dayanağa göre işleyeceğini zikretmemiştir örneğin isim cümlesi mi yoksa fiil cümleleriyle mi başlayacak ilk derslere? Fiil cümlesi seçimi mazi ile mi yoksa muzari ile mi başlanacak? Bunlar belirtilmelidir.

Müenneslik müzekkerlik konusunda nasıl işleneceği konusunda bir açıklama yapılmamıştır. Bazı müfredatlar müzekkere yönelik bir ağırlıkla eğitim yaparken diğer bir kısım belirli bir plana tabi tutulmadan müzekkeri müennesten önce işlemektedir.

Ülkemizde zikredilen kusurların önüne geçmek için bazı hocalar özel çalışmalarla bu eksikleri telafi etmeye çalışmaktadır. Güncel olmayan, sıkıcı paragraflar yerine güncel ve öğrenciyi teşvik edici paragrafları te'lif ederek görülen kusur ve eksikleri telafi etme çabasındadırlar.

d) Kültürel terkipler açısından:

Bir kısım müfredat İslâmi terkiplere boğulurken (السلام عليكم, أهلا وسهلا) gibi, diğer bir kısım da batıdan gelen modern terkipleri kullanmaya özen göstermiştir (فرصة سعيدة, أنا سعيد بلقائك) gibi, bu iki türü de içine alacak müfredatın daha uygun olacağı düşünülmektedir. Alternatif kullanımların bilinmesi seçme imkânının olması eğitimin güncelliğinin bir göstergesidir. İslâm kültürü sadece dini konular ihtiva eden bir kültür olmadığından, parçalar sadece ibadetlere yönelik ifadelerle dolu olamayacağı gibi genel kültüre yönelikte batıdan gelen kavramları da fazla dâhil etmeden öğrencinin bulunduğu ortam dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Yani İslâm kültürü ile eğitim verilecek ülkenin ortamı harmanlanarak bir müfredat hazırlanmalı. Bunun çabası yine münferit olarak gösterilmektedir.

e) Müfredatlardaki dil becerileri açısından:

Her ne kadar bazı eğitim müfredatları tanıtım bölümünde anlama ve konuşmanın öneminden bahsetse de fiili olarak ilk dersleri okuma yazmaya yönelik olmakla birlikte nasların anlama ve konuşma yönünden nasıl bir eğitimle sunulacağı yönünde bir açıklık getirmemiştir.

f) Müfredat içerisindeki sesler açısından:

Arapça sesler öğretilirken genelde benzer seslerdeki harflerle başlanır (ت,ط) gibi ve bu harflerle ilgili kelimeler başta, ortada ve sonda olmak üzere ayrı kelimelerde telaffuz edilerek ayırt edilmeye çalışılır. Çıkış yeri yakın olan ama sesleri farklı olan kelimelerle alıştırma yapılmaya çalışılır: (تاب, طاب) gibi.

Pekiştirme aşamasında ise öğretici kelimeleri yanlış telaffuz ederek öğrenciden doğru telaffuzu bulmasını ister ve son olarak ta telaffuzu zor harfler yalın olarak tekrar edilir.

Bu usullerin eleştirilecek tarafına gelince önceki bölümlerde olduğu gibi parçanın haricinde ayrı olarak ele alınmasıdır. Birçok müfredat vurgudan uzak eğitim yapmaya çalışmıştır, oysa Arapça vurgu dilidir. Harflerin kelimeler içerisindeki tekrar oranı birbirine göre farklılık arz eder, dolayısıyla aynı şekilde o harflerin telaffuz tekrarı da aynı oranda yapılmalıdır. Öğreticinin, talebelerin ana dilindeki ses detaylarını bilmesi öğrettiği Arapça diliyle kıyaslama fırsatını ve yanlış telaffuzun düzeltilmesini kolaylaştırabilir. Ülkemizde bu uygulamanın İmam Hatip Lisesi öğrencilerine Kur'an-ı Kerim dersinde öğretilmesi ve kavratılması durumunda daha sonraki aşamalarda tekrarlanmasını gerektirmez, ancak ihmal edildiği takdirde sonradan düzeltilmesi zor olan bir durumdur. Doğru telaffuz ve harfler arasındaki ses farkının öğrenciye en başından kavratılması imla dersi için çok önemlidir. Doğru duymak doğru telaffuza ve doğru okuyup yazmaya vesiledir.

C. Gramer ve Tercüme Usulünün analizi

Bu usulde eğitim nasıl oluyor?

Eğitimin ilk kurunda harflerin yazılışı öğretilerek başlanır sonra harflerin okunuşu öğretilir. Harflerden sonra kelime yazılışına, sonra cümleye ve en son olarak ta gramer eğitimine geçilir ve yazılı alıştırmalarla pekiştirilir. Bu usul eğitimdeki tüm kelimelerin ana dildeki tercümesiyle olur. Bu teknik Arap öğrencilerin gramer dersiyle aynı sayılır, aradaki tek fark tercüme edilmesi. Bu teknik çeşitli eleştirilere tabi tutulmuştur.

Anlama ve konuşma becerilerini neredeyse tamamen ihmal ederek konuşma sıkıntısını meydana getirmektedir, konuşan da yabancı şivesiyle konuşmaya mahkûm olmaktadır. Araplarla veya Arapçayı iyi konuşanlarla iletişim kuramama sıkıntısını doğurmaktadır. Savunucuları ise Arapça öğrenmenin amacı ilmi olduğundan konuşmasına gerek duyulmadığını, okunan metnin anlaşılması ve ondan yola çıkarak ilmi çalışmaya faydasının olmasının yeterli olduğu kanaatindedir. Oysa anlayıp konuşmanın zevkini tattıktan sonra bunu yapmak çok daha güzeldir ve şüphesiz ilim erbabı olma yönünde daha ileri seviyeye gitme yolunun önünü açmaktadır.

Kelimeleri tercüme etmek çok sayıda kelimenin ezberine yardımcı olmakla beraber bu kelimelerin kullanım alanlarının olmayışı ve pratiğe dökülmeyişi dil becerilerinin eksik kalmasına neden olmaktadır. Bu usûlü takip eden talebenin günlük hayatında bazı kelimelere ihtiyaç duymayacağı gibi, çoğu ilim kitaplarında rastlamayacağı kelimeleri de ezberleyip manasını öğrenir ve karşısına sadece gramer kitaplarına çıkacağını da bilir.

Daha önce de tespit edildiği gibi gramer amaç değil araçtır, dolayısıyla gramerde derinleşmek dil becerilerinin tamamını hallettikten sonra daha doğru olur.

Okuma yazmaya ağırlık verilmesi dinleme ve konuşmanın payından çalma pahasına yapıldığı zaman konuşmayı engelleyebilir. Ülkemizde geçmişte birçok Arapça eğitimi veren kurum ve müessese bu usûlü tercih ederken günümüzde bunun düzeltilmesi için aracı dil kullanmadan eğitim yapılma faaliyetleri sürdürülmektedir. Bunun için bazı fakültelerin hazırlık sınıfında eğitim tamamen Arapça yapılırken bazılarında eğitimin belli bir yüzdelik oranında Arapça yapılması takrir edilmiştir. Bu yüzdelik oranına uymaya çalışan fakültelerin bir kısmında ise dersini Arapça anlatacak hocaların eksikliği yaşanmaktadır.

D. Görsel, işitsel usulün analizi

Bu usul turistlere yöneliktir ve sınırlı konuları ele aldığı için dile tümden hâkim olma yerine sınırlı hâkimiyet sağlar. Akademik eğitimde başarı sağlayamaz. Koro halinde tekrara dayalı bu usulde münferit hatalar dikkatten kaçabilir. Anlamada tekrarlama olduğu için papağanın tekrarına benzetilmiştir. Dinleme ve tekrarlamak için 30 hafta uzun bir zamandır ve bıkkınlığa sebep olabilir. Görsel ve işitsel materyallerin eksikliği durumunda bu yöntemin en önemli öğelerinden birisi yok olmuş olur buda bu metodu felç eder. Turistik konuları işlemesi bakımından kültür ve yaşam tarzını, gelenek göreneği ve bir takım önemli şeyler hakkında bilgi sahibi olmayı göz ardı eder. Ancak az sayıda talebelerin bulunduğu sınıflarda tek tek tekrarlama fırsatının verilmesiyle münferit hataların önüne geçilebilir ve akademik ortamların haricinde doğal küçük ortamların oluşturulmasıyla bu usûlü verimli hale getirmek pekâlâ mümkündür. Bu usul akademik ortamlarımızda kullanılmasa da yurtdışına gidecek olan kişilerin kısa sürede ihtiyaçlarını giderecek kadar Arapça öğrenmek isteyenlerin başvurduğu bir usuldür. Az sayıda da olsa böyle eğitim veren kurslar mevcuttur. Ticaret maksadıyla Arap ülkesine gidecek iş sahiplerinin başvuruları bunun bir örneğidir.

E. Ses usulünün analizi

Bu usulde eleştirilmiştir, çünkü çocuklar tarafından kavranması zordur ve aynı zamanda bu işlemi anlatacak kişilerin bulunması da çok kolay değildir. Kur'an-ı Kerim öğretilirken bu metodun çok işe yaradığını söylemek mümkündür. Harflerin tek tek çıkış yerlerini anlatmaktan ziyade telaffuzu zor harflerin veya ana dilde olmayan harflerin çıkış yerlerinin izah edilmesi o harfin doğru telaffuzuna yardımcı olacaktır ve konuşma esnasında yabancı aksanın olmamasında elbette fayda göstereceği için dikkate alınması gereken bir metot olabilir. Bu usul Fakülte öncesinde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ilk Arapçayla tanışma sürecinde doğru biçimde uygulandığı takdirde sonraki aşamalarda faydalı olacaktır.

F. Görev bilinci usulünün analizi

Öğretmenin derste aktivitenin çoğunu üstlenme riski var, eğer %50 veya %75 i öğretmen üstlenirse bu durumda öğrenme engellenmiş olur.

Usûlü iyi anlayamamak ya da öğretmenin zayıf bir dil becerisine sahip olması onu başarısızlığa mahkûm eder.

Bu usul Arap ya da İslâm kültüründeki bazı kavramları anlatmak için uygun değildir. Cümleleri büyütmek ve genişletmek bazen Arap dilinde kullanılan edatların, bitişen zamirlerin, harfi cerlerin ve zarfların kullanım zorluklarını ortaya çıkarabilir. Modern eğitimde bu usûlü bilinçli kullanan eğitimciler düzeni oturttuktan sonra çok başarılı bir eğitim sağlayabilmektedir.

Usullere baktıktan sonra okutulan kitaplardan ön plana çıkanlardan kısaca bahsedecek olursak, İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde yıllarca El-Arabiyyetü li'n-naşiin serisinin okutulduğundan söz edebiliriz. Bu seri hâlen günümüze kadar okutulmaya devam edilmektedir. Serinin okutulmasının en yaygın şekli tercüme usulüdür, buda aracı dilin kullanıldığını göstermektedir. Seri dil becerilerinin ihmal edilmeden okutulmasını hedeflemesine rağmen çoğu hoca tarafından bu yönüne önem verilmeden okutulmuştur. Ünitelerin içinde anlamaya yönelik, benzer sesleri ayırt etmeye yönelik örnekler, yazı tekniklerine işaret etme, imla kurallarını öğretme ve kompozisyon yazımını geliştirmek için birçok çalışma ihtiva etmektedir. Ancak kitabın tamamı tercüme usûlü ile metodu dikkate alınmadan işlenmiştir. Ağırlıklı olarak

tercüme usûlü ve aracı dil kullanılarak eğitimin yapıldığı söylenilebilir. Kitabın güncellenmemesi de ayrı bir sıkıntı teşkil etmektedir.

Maksudoğlu hocamızla mülakatta 28 Şubat sürecini sorunca cevabı: "*1258 de Abbasi hilafetini yıkan tatarlardan bahsedilir. 28 Şubatta o felaketin aynıdır. Türkiye de Arapça ve İslâm eğitimi geri kalmıştır ve büyük darbe almıştır*." Olmuştu. Bu yıllar henüz herkesin hafızasında net hatırlanan yıllar olduğundan illaki herkesin söyleyeceği bir şeyler vardır. Şüphesiz 28 Şubat süreci her alanda geri gitmeye sebep olduğu gibi Arapça eğitimine de büyük darbe indirmiştir. Arapça eğitimi Maksudoğlu hocamın da söylediği gibi dini bir dil olarak görüldüğünden diğer diller gibi ele alınmamıştır. Oysa Arapça diğer diller gibi dilin bütün yönleriyle ele alınarak öğretilmeli ve öğrenilmelidir. Dini boyutunun olması bu dili canlı tutan ve kendisine rağbet gösterilme sebeplerinin en başındadır.

El-Arabiyyetü li'n-naşiin serisi yavaş yavaş yerini El-Arabiyyetü li'l-cemii'a bırakmaya başlamıştı, bunun en önemli sebebi güncel olmayışıydı, iki serinin karşılaştırılması yapıldığında en bariz olan fark güncelliktir, diğer açılardan birbirlerine benzerlikleri göze çarpmaktadır. İnternet çağının yaygınlaşmaya ve dünyanın küçülmeye başladığı yılların gelmesiyle dil eğitimine de damgasını vuran yıllar başlamıştır. Öğretmen ve öğrencilerin yeni arayışların ve iletişim kurmanın yollarını aradığı bu yıllarda hakikaten büyük gelişmeler kaydedilmeye başlamıştır. Çeşitli üniversitelerin internet üzerinden uzaktan eğitime başlaması bir rekabet ortamı oluşturmuştur. İnsanlar öğrenmek istedikleri yabancı dilleri internet üzerinden araştırmaya başlayıp yurtdışına gitme imkân ve ihtimallerini daha fazla düşünmeye başlamış oldular. Arap coğrafyasının geniş olması hasebiyle alternatiflerin çoğalması ve kaliteli eğitim alma imkânları artmaya başlamıştır. İmkânların kısıtlı olduğu yerde devreye internet üzerinden ekonomik eğitim girmiştir. Çeşitli kurum ve kuruluşlar cüzi miktarlar karşılığında Arapça eğitimi hizmetini sunmaya başlamıştır. CD'ler bu işin destek ve yardımcıları olmuştur. Arama motorları kelime ve cümlelerin yakın manalarını çıkarıp bulmak için birer sözlük gibi olmuştur. Çeşitli sitelerde online sözlükler ücretsiz ve cüzi üyelik ücretleri karşılığında hizmet vermeye başlamıştır.

Chat sistemiyle birlikte Arapça talebeleri Arap arkadaşlarıyla konuşmaya çalışarak Arapçalarını ilerletme çabasına girmiştir

İlerleyen teknoloji sayesinde cep telefonları üzerinden sağlanan internet hizmeti ve çeşitli mesajlaşma programlarını kullanabilme imkânı Arap dünyasıyla teması kolaylaştırınca Arapça öğrenme yolları şüphesiz daha da genişlemiştir.

Artık klasik metotların yeni nesil Arapça meraklıları için fazla cazibiyetinin kalmamasıyla birlikte yeni arayışların başlaması hem öğretmenleri hem öğrencileri arayış içerisine sokmuştur. Diğer dillerde tatbik edilen metotların Arapça da denenmesi süreci çoktan başladı bile. Yerinde Arapçayı öğrenme imkânları kolay hale gelince bu imkânlardan faydalananların sayısı da hayli arttı, imkânlar çoğalınca eğitim kalitesi çoğalsa bile talebenin istifade etme biçimi doğru olmadıktan sonra pek işe yaramayabilir.

Son yıllarda Mısır, Suriye, Ürdün gibi ülkelere gidişler çoğalmaya başladı. Ancak ilk gidenler gerçek manada istifade imkânı buldukları gibi sonradan gidenler için aynı şeyi söylemek mümkün değil. Oralara giden Türklerin sayısının artmasıyla yaşadıkları Türkiye ortamını oralara taşıyınca Arapça konuşulan ortamlardan kendilerini mahrum etmiş oldukları ve kayda değer bir şey öğrenemeden geri döndükleri gözlemlenmiştir. Tabi bu durumdan istisna olanlar da mevcuttur.

Günümüzde olumlu arayışların semeresi yavaş yavaş alınmaya başlandı. Batı da geliştirilen dil eğitim metotları takip edilerek onların standartlarına ulaşılmıştır.

Bazı üniversiteler Arap hocalar getirterek işe daha fazla ehemmiyet vermeye çalışmaktadır. Fakat hocaların getirilmesinde dikkat edilmesi gereken bir husus gözden kaçırılmamalıdır. Her Arap, Arapça hocalığı yapamaz. Arap ülkelerinde ve batıda yabancılar için dil öğretimi kürsüleri vardır. Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretme branşında özel eğitim almış hocalar yetiştirilmiştir. Hoca seçimi yapılırken bu hocalardan seçilmesi fevkalade ehemmiyet taşımaktadır. Ülkemizde Arapça eğitimi için kürsüler kurulurken bu inceliği dikkate almak bir ihtiyaç olduğu kadar, bu adımı atacak ve öncülük yapacak kişilere de ihtiyaç duyulduğu ayrı bir gerçektir. Diğer islâmm ülkelerinde bunun güzel örnekleri bulunmaktadır.

Eğitim faaliyetinin en önemli unsuru olan öğretmen her yönüyle dersine hazır, ders planı ve muhtevasına göre hedefi belirlenmiş olan dersin giriş, konunun arzı, kısımlar arasındaki irtibat ve sonucun çıkarılıp değerlendirilmelerin yapılması

bölümleriyle, sunduğu ders işleyiş plan ve esaslarına dayalı bir dersin yürütülmesi asıl olmalıdır.

Sonuç olarak iyi bir eğitim faaliyeti öğretmen, öğrenci, okul, aile, metot, teknik, çevre gibi çok yönlü ve çok elemanlıdır. Bütün bu elemanların en iyi şekilde iştiraki, değerlendirme ve kullanmayla iyi bir eğitim sağlanabilir. Olgun nesiller yetiştirilip milletin parlak istikbaline yürümek mümkün olur.[66]

Yukarıda zikredilen usullerden olsun onların uygulanmasında muhtelif anlatım üsluplarından olsun Türkiye'de hiç birisi tek başına kullanılmamaktadır, ancak bazıları birbirleriyle harmanlanarak kullanılmaktadır. Geçmişte kullanılan klasik usulün günümüzde bir kısım değişikliklere uğratılarak devam etmesinin yanı sıra yeni usullere de yer verilmesi ve her geçen gün en iyisinin yapılması için gösterilen gayretlerin gün geçtikçe arttığı düşünülmektedir.

Türkiye'de Arapça öğretme gayretlerinin olmasına rağmen yeterli olmamasının incelenmesi sonucunda sebeplerin kimi zaman öğretenlerde veya Öğrenenlerde olduğu tespit edilirken, kimi zamanda Müfredatta veya hepsinde birden olduğu kanaati oluşmuştur. Ayrıca çözüm için uzmanların fikirleri göz önünde bulundurularak bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

66 Sancak Yusuf, *a.g.e*, s.67

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ARAPÇA EĞİTİMİ, UYGULAMALARI VE BİR USÛL DENEMESİ

I. KULLANILAN FARKLI TEKNİKLERİN UYGULAMAYA YANSITILMASI HAKKINDA BAZI GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELER

Ülkemizde son elli yılda Arapça eğitiminin gelişmesini yaşayan ve bu işin önderliğini yapanlardan bazı kıymetli hocalarla mülakatlar yapılmıştır.

A. Halil Gönenç ile mülakat

1- Kendinizi tanıtır mısınız?

1930 tarihinde dünyaya geldim, babam bir köy imamı olarak görev yapardı, Mardin'de altı yaşında babamdan ilk tahsilimi K.Kerimle başlayarak gördüm. O dönemlerde K. Kerim dersini kaçak olarak okutuyordu. Bazı kitapları da babamdan okudum, Sefinetu's-Sala, sefinetü'n-Necat gibi ufak tefek kitaplar, Nahiv ve Sarftan da bir miktar okudum.(سفينة الصلاة, سفينة النجاة, نحو وصرف), sonra babamın hocasından da bir miktar okudum.

On bir yaşında Suriye'ye gidip medreseye iltihak ettim, teyzemin oğlu orada okuyordu, bende onun yanına gittim. on sene civarında kaldım, zaman zaman Türkiye ye geldim. Oradaki medrese eğitimi Türkiye'dekinden daha uzundur. Sarf, nahiv, emsile, bina, izzi, sonra avamili cürcani, Saadullah essağir, şerhi muğni, izzinin şerhi Saaduddin taftazani kitabı, Hallu'l-Meakıd Sehlü'l-Kavaid, Saadullah el-Kebirden bir kitap, Suyuti, Netaicu'l-Efkar, Molla Camii ve onun haşiyesi, bunları okumak altı sene civarında sürdü, daha sonra Mantık meselelerine sıra geldi (Muhyiddin Fenari ve onun şerhi, şemsiye, ilmi münazarayı okuduk, nasıl bir münazara yapılır, istiare, meani, bedi, beyan, Cem-i Camii şerhi ve bunlarla beraber Akaid, Tefsir, Hadis, Fıkıh okuduk.

Dersler Arapça ve Kürtçe dilleriyle takrir ediliyordu. Benim bulunduğum medrese dersleri Arapça okutuyordu, ben şafii medresesinde okudum, Hanefi medresesi ayrı idi. Ailem Arap asıllıdır. Okuduğum medrese resmi değildi. Daha tafsilatlı olmasına rağmen Türkiye'deki medrese geleneğine paraleldir.

O dönemde Türk talebe yok denecek kadar azdı. Gidenler ya Kürtçe veya Arapça konuşanlardı, genelde talebeler Arap veya Kürt asıllıydı. Eğitim masrafları halk tarafından karşılanırdı. İcazet alıp döndükten sonra Kızıltepe'ye bağlı bir köyde zengin bir zatın himayesiyle yaptırdığı mütevazı camii ve medresede talebe okutmaya başladım. 1952 yılında tedrisata başlayıp 1954 askere gidip ara verdim ve sonra döndüğümde aynı yerde 1960'a kadar tedrisata devam ettim. Ankara'ya Diyanet İşleri Başkanlığına yazdığım bir mektuba cevaben davet edildim ve 1959 da müftülük imtihanına girdim, kazandım, fakat aynı yıl göreve başlamadım. 1960'ta Halfeti'de beş sene görev yaptım. Urfa da on sene müftülük yaptım ve akabinde İstanbul'a geldim. Görevim esnasında gizlice İslâmî ilimler dersleri okuttum. Suriye metodu kadar uzun olmasa da Türkiye Geleneği kadar kısa değildi. 1976 da Hasekide göreve başladım. Tayyar bey beni Urfa'da tanıyarak Hasekiye davet etti. İki buçuk yıl kadar devam etmemi istedi. Süre dolunca dönmek istedim. Ancak bir dönem daha kalmamı ve devam etmemi istedi, bunun üzerine beş yıl kalmış oldum, o esnada İstanbul'a alıştım ve gitmek için bir talepte bulunmadığım için kalmaya devam ettim. Dokuz sene kalınca Tayyar Bey vazifemi değiştirdi ve Eğitim uzmanı olarak devam ettim. Daha sonra İlahiyat mezunlarına ders vermeye başladım. Urfa'yla kıyasen Haseki talebesi daha zayıftı diyebilirim.

2- Osmanlı döneminde Arapça eser yazacak kadar Arapça öğrenebilenler nasıl bir eğitim alıyorlardı?

Kitaba alışıyor ders alıyor, okuyor, yazabiliyor ama konuşamıyordu. Urfa'dayken Diyanet işleri başkan yardımcısı Yaşar TUNAGÜR beni aradı ve birini göndereceğini kendisiyle ilgilenmemi istediğini söyledi. Bende tamam dedim. Geldi ve ben onu misafir ettim. Arapça biliyor, Farsça biliyor, hatta Mevlana'nın mesnevisini ezbere biliyor, Urduca, İngilizce, Türkçe ve Kürtçe konuşuyordu. Yani birçok lisan konuşuyordu. Bir kaç gün misafir olduktan sonra bana doğuya gitmek istediğini ve oradaki hocalarla görüşmek istediğini söyledi. Bende ona o sıralar doğuda meşhur olan dört beş âlimden biri Urfa'da misafirdi, onun yanına gittik, Arapça konuştu, hoca efendi

büyük bir âlimdi ancak anlayamadı, Farsça konuştu ki hoca efendi Farsça biliyordu fakat onu da anlayamadı, sonra Türkçe konuştu yine olmadı, en son Arapça konuştu ben Kürtçeye tercüme ettim. O dönemde medreselerde Arapça okuma yazma biliniyordu ancak konuşma noktasında yeterli seviye de olan az insan vardı.

Doğuda hala medrese geleneğine devam ediliyor ama Arapça takrir edilmiyor, hem o zaman hem de günümüzde, şuan her ne kadar medrese geleneği devam etse de Tefsir, hadis gibi ilimler tedris edilmiyor. Sadece Arapça alet ilimleri halkın diliyle (Kürtçe) tedris ediliyor. Doğudaki medreseler geçmişteki geleneğini tam anlamıyla sürdüremiyor. Bölge halkından Arapça bilenler de kitap dilini tam anlayamıyordu, konuşma dili ile kitap dili birbirinden farklı olması sebebiyle ilmi ıstılahlara vakıf olamayan kişiler vardı. Mustafa SABRİ ve Zahid EL-KEVSERİ gibi zatların da Arapçaları eser yazacak kadar iyi idi ancak yurtdışına çıkmalarının akabinde konuşmaları gelişmiştir, hem Arapçaya vakıf hem de konuşabilen âlimler olmuşlardır. Ömer Nasuhi BİLMEN ise iyi bir yazar olmasına rağmen konuşamıyordu. Buda iki sebepten kaynaklanıyor, yurtdışına gidip konuşmak için gerekli muhit ve ortamda bulunmak ve dile karşı istek, kabiliyet ve yeteneğinin olması. Medreseler Arapça konuşma kabiliyeti katmıyordu öğrencilere, Arapça eserler okutulup ezberletiliyordu ve eser yazacak kadar bilgiye de kavuşturuyordu talebelerini ancak konuşmak için yukarıda zikredilen sebeplerin oluşması şarttır.

3- Cumhuriyet döneminde genelde bütün diller ve özelde Arapça öğretiminde niçin başarılı olamadık?

Eğitim süresinin kısaltılması ve zayıf bir ilahiyat eğitiminin olması en büyük sebeplerdir, destek amacıyla Haseki Eğitim Merkezi açılmıştır ama yine de yeterli olmamıştır.

4- Dil uzmanları öğrenmeye konuşma anlama, okuma-yazma ve gramer öğrenme şeklinde bir sıralamanın doğal bir tertip olduğunu söylüyorlar. Siz ne dersiniz?

Arapça meselesi bir iki saat okumayla öğrenilemez. Devamlı ve istekli olmak gereklidir. İyi bir Arapça öğrenmek için Arap diyarına gitmek gerekir. Ortamın Arapça konuşma ortamı olmalıdır. Yurtdışına gidildiği zaman mutlaka sadece Arapça konuşulan ortamda olunmalıdır. Türkçe konuşanlarla bir araya gelinirse istifade

edilemez. Arapça konuşmaya mecbur olunan bir ortamda bulunmaları şarttır. Günümüzde bu şekilde başlamak hevesi artırma bakımından doğru bir usul olabilir.

Arapça Hocalarımdan hayatımda en etkili kişi Muhammed Latif'dir. İlk gittiğim zaman ondan ders alamadım çünkü yaşım küçüktü ve kendisi yetişkinlere ders veriyordu. Ancak birkaç sene sonra talebesi olabildim ve en çok ondan istifade etmişimdir. Ben Suriye'ye gittiğimde on bir yaşındayken o altmışın fevkindeydi. O zaman okuduğum medrese şuan eğitime devam etmiyor. Bunun iki sebebi vardır, ilki resmi okulların devlet tarafından açılması, ikincisi medrese geleneğinin o günkü gibi devam etmemesi. Okumada belli bir seviyeye geldikten sonra daha alt seviyedeki talebeleri okuttum. Bunu ancak molla camii bittikten sonra yapabiliyorduk.1948 Zülhayr'a giderek yetmiş kadar talebeye orada ders verdim. Muhtelif yerlerde bu faaliyeti sürdürdüm.

5- Gramere hâkim ve hafız olduğu halde zaruri ihtiyacını bile anlatmakta zorunluk çekenlerin durumunu nasıl izah edersiniz?

Konuşma antrenmanı yapmamış olmalarından kaynaklanmaktadır. 1980 yılında Rabıtatü'l-Alemi'l-İslâmi bir toplantı yaptı. Diyanet işleri Başkanı Tayyar Bey, Hayreddin KARAMAN, Ekmeleddin İhsanoğlu beylerle beraber katıldık, Konuşmayı ben yaptım, bu da gösteriyor ki konuşma ve anlamaya da ehemmiyet vermek gerekir, çünkü ihmal edildiği zaman ilim adamının bir tarafı topal kalıyor, uluslararası platformlarda bizim ilmi seviyemizi yansıtmakta yetersiz kalıyoruz.

6- Türkiye de seksen beşin üzerinde ilahiyat olmasına rağmen hala Türklere özel bir usul ve kitap hazırlanmamış olması konusunda neler söylenebilir?

Evet. Çünkü ehemmiyet verilmiyor bu konuya.

7- Arapça ve Türkçe dillerinde müşterek kullanılan 5 binin üzerinde kelime olması bize özel bir usul geliştirilmesini kolaylaştırır mı?

Evet. İnşallah Muvaffak olunur.

8- Eski usul ile modern usulleri mezceden yeni bir çalışma yapılması fikrine ne dersiniz?

İki usûlü mezc etmeyi tavsiye ederim. Bunun için gramer kitaplarından bazılarını tavsiye ederim, mesela Sarftan bir miktar okuduktan sonra, Nahivden el-Avamil, daha sonra el-Acrumiyye ve şerhi, İbn Akil elfiyenin şerhi okunmasını öneririm. Bu ilimler tahsil edilirken yanında İslâmi ilimler de tahsil edilmelidir. Şiirleri ezberlemek ve onları anlatmakta bu konuda katkı sağlayabilir. Seçilen metinler genel kültürümüzü zenginleştirecek metinler olmalıdır. İlahiyatlarda Suriye ve Suudi Arabistan'da bu konuda modern çalışmalar yapılıyor onları da takipte ihmal etmemek gerekmektedir. Eski usulün yolu uzundur, modern öğretim usulünün bu kadar zamana tahammülü olmadığından yeni usulleri takip etmek şarttır.

Kendi memleketinde Arapçayı gayet güzel konuşan Pakistanlı ve Afganistanlı kişiler gördüm, Arapça konuşulan bir ortam sağlandığı takdirde bu mümkün olabiliyormuş demek ki. Bir toplantıda Afganistan'dan gelen devlet bakanı çok güzel Arapça konuştu bu da bunun güzel örneklerinden biridir.

9- Sizin eklemek istediğiniz başka bir husus ve bana tavsiyeniz var mı?

Bizim çalışmalarımız daha çok ilmi mihverdedir. Ben evde Arapça konuşulan bir ortamda yetiştim. Temelde Arapça konuşması bilinmezse Âlim olunsa bile bunu sonradan halletmek zordur. Mahalli lehçe bile konuşulsa bunun çok büyük faidesi vardır. Benim daha çok fıkhi alanda çalışmalarım vardır. Arapça anlama ve konuşma kısa sürede öğrenilebilinir, ancak Arapçaya vakıf olmak ve derinine inmek için yeterli zamanı ayırmak şarttır, öyle kısa bir zamanda olması mümkün değildir.

B. Prof. Dr. Hayreddin Karaman ile mülakat

1- Osmanlı döneminde Arapça eser yazacak kadar Arapça öğrenebilenler nasıl bir eğitim alıyorlardı?

Benim yetiştiğim Osmanlı bakiyesi hocaların çoğu, iki satır Arapça yazamaz ve konuşamazlardı. Konya'daki hocamız Hacı Üveys-zade Mustafa Efendi (Ali Ulvi Kurucu'nun amcası) müstesna idi. Onun da farkı şundan: Babası Suriye'den bir hoca getirtmiş, evinde altı ay misafir etmiş ve genç Mustafa ile devamlı Arapça konuşmuşlar.

Daha eski zamanlarda Arapça eser yazan Osmanlı ulemasının bir kısmı, büyük devletin Arapça konuşan ve yazan parçalarına da gidiyor ve oralarda da okuyorlardı. Bir de onlarda metinleri ezberleme ve Risale yazma geleneği vardı.

2- Cumhuriyet döneminde genelde bütün diller ve özelde Arapça öğretiminde niçin başarılı olamadık?

Cumhuriyet döneminde kolejlerde okuyanlar, özel hocadan okuyanlar Batı dillerini iyi öğrendiler, başarılı oldular. Okullarda haftada birkaç saat yabancı dil dersi ile zaten dil öğrenilemezdi, işte bu başarılı olamadı, paralar ve zamanlar boşa gitti. İmam Hatiplerin dışında özel hocalardan veya kurslarda Arapça okuyanların önemli bir kısmı metin okuyup anlama bakımından Arapçayı öğrendiler. İmam Hatiplerde de bizim uygulamamız semereli oldu, birçok öğrenci Arapçayı belli seviyede öğrendiler. Zaten dil yalnızca okuldaki sınırlı ders ile öğrenilemez; özel yöneliş ve takviye gerekir.

3- Bir varmış bir yokmuş adlı eserinizdeki hatıralarınızı okudum orada eğitimden bahsettiniz ancak Arapça eğitimi aldığınız hocalarınızdan daha ayrıntılı bahseder misiniz? Dersleri nasıl işliyorlardı?

Genellikle belli metinleri biz çalışıp hocaya okurduk, hoca dinler ve düzeltirdi. "Mefhum almak" dedikleri bir usul ile -metin parça tercüme ile açıklandıktan sonra - bütünü Türkçe ifade edilirdi. Sarfta "i'lal", nahivde "i'rab" yapılırdı; yani i'lalde kelimenin iştikakı, kökten nasıl türetildiği belli bir usul ve dil ile açıklanırdı, i'rabda ise cümle içindeki yeri, fonksiyonu ve buna göre okunuşu açıklanırdı.

İleri derslerde mesela Mütenebbî Divan'ı vb. okurken, daha ziyade şiiri doğru anlamaya, edebi sanatları teşhis ve izaha ağırlık verilirdi

4- Dil uzmanları öğrenmeye konuşma anlama, okuma-yazma ve gramer öğrenme şeklinde bir sıralamanın doğal bir tertip olduğunu söylüyorlar. Siz ne dersiniz?

Çocuklar ve yabancı bir ülkeye gidenler dili, gramerden hiçbir kısmı bilmeden, öğrenmeden öğreniyor, konuşuyor, hatta yazıyorlar. Daha sonra isteyen bunun gramerini de öğreniyor. Bu tabîî/fitrî usulden yararlanmak gerekiyor.

5- Gramere hâkim ve hafız olduğu halde zaruri ihtiyacını bile anlatmakta zorluk çekenlerin durumunu nasıl izah edersiniz?

Dil öğretmede usul hatasından kaynaklanıyor.

6- Türkiye de seksen beşin üzerinde ilahiyat olmasına rağmen hala Türklere özel bir usul ve kitap hazırlanmamış olması konusunda neler söylenebilir?

Mehmed Zihni Efendi neslinden itibaren Türklere mahsus (diye) yazılan kitaplar var.

7- Arapça ve Türkçe dillerinde müşterek kullanılan 5 binin üzerinde kelime olması bize özel bir usul geliştirilmesini kolaylaştırır mı?

Evet, bu kelimeleri ve günlük hayatta çok kullanılan bazı kelimeleri seçerek basit cümleler kurarak talebe konuşturulur; bu usul ona büyük zevk ve heyecan verir, kelimeleri cümle içinde kavrar ve öğrenir.

8- Eski usul ile modern usulleri mezceden yeni bir çalışma yapılması fikrine ne dersiniz?

Evet, bu çok gerekli. Dil öğrenen kimsenin bir amacı var; dili belli bir amaçla kullanacak, usul de buna uygun olacaktır. Din ilimleriyle meşgul olacak kimseler için klasik ve modern metinleri doğru okuyup anlamak çok önemli, lazım olduğu kadar konuşup yazmak da ikinci derecede önemlidir. İşte bu iki amacı gerçekleştirecek yeni bir usul üzerinde çalışılmalı, denenmeli, deneme yanılma, düzeltme yoluyla usul geliştirilmelidir.

9- 70 li yıllarda İ.H.Liselerinin sayısı 30'lardan 400'lere tırmandığı yıllar ve Arapça alternatif arayışlarının başladığı yıllardır. Modern Arapça ile klasik Arapçanın karşılaştırılması konuşulan bu yıllarda, mevcut kitaplara alternatif arayışların başladığı bu döneme bakışınızı anlatabilir misiniz?

Biz metin okuma ve anlamayı ön plana alan bir usul uyguladık. Daha sonra, İngilizce öğrenimi için yazılmış kitapları taklit edenler bunu Arapçaya uyguladılar, bu yolda kitaplar yazdılar. Bunlar başarılı olmadı; çünkü İngilizce için yazılan kitapların hedefi, amacı farklı idi. Biz Yüksek İslâm'da Arapça hocası olmadık, başka ilim dalları ile meşgul olduk; Arapça ile ilgili olarak yaptığımızın tamamı

İmam Hatiplerde iki yıllık hocalığımız dönemine aittir. Eğer daha sonra da Arapça Hocası olsaydık mutlaka daha önemli ve yeni şeyler yapardık. Nitekim kendi branşımızda bunları -bi-iznillah- yaptık. Yıllarca bu işten ekmek yediği halde bir şey yapmayanlardan Allah bunu soracaktır. Siz inşallah başarılı olacaksınız; çünkü iyi niyet ve gayretiniz var.

10- Sizin eklemek istediğiniz başka bir husus ve bana tavsiyeniz var mı?

Yukarıda söyledim.

C. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu ile mülakat

1- Kendinizi tanıtır mısınız?

1932 yılında Trabzon/Çaykara'da (Dernek Pazarı) doğdum, dedem Mehmet Hanefi Kutluoğlu'ndan hıfzımı bitirdikten sonra tecvid okuyup tashih-i huruf yaptım. Aynı yerde ilköğrenimimle birlikte dedemden Arapça ve dini ilimler tahsil ettim. Medrese geleneğine göre icazet aldım. Bir yıl dedemin yanında müderris kalfalığı yaptıktan sonra iki yıl kadar Trabzon'un bir merkez köyünde imam hatiplik yaptım.

1952 yılında İstanbul İmam-Hatip Okulu'na girdim. 1959'da mezun oldum. Öğrenciliğim sırasında D.İ.B merkezinde açılan vaizlik imtihanını kazanarak İstanbul'un çeşitli camilerinde, üç ramazan da Manisa/ Saruhanlı'da fahri vaizlik yaptım. 1959-63 yılları arasında İstanbul İslâm Enstitüsü'nde yükseköğrenimini bitirdim. Öğrenciliğim sırasında imam-hatiplik görevi yaptım.

1963-66 yılları arasında İstanbul İmam Hatip Okulu'nda meslek dersleri öğretmenliği yaptım. İlk eserim olan "İslâm'da Kadın" kitabımı yazdım. 1966 yılı başında Kelam asistanı oldum. Aslen Faslı olup sonradan Türk vatandaşlığına alınan Prof. Dr. Muhammet TANCÎ idaresinde "İslâm Kelam Kelamcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı" adlı tezimi hazırladım. Bir taraftan da derslerin Arapça takrir eden hocama tercümanlık yaptım. İki yıllık yedek subaylık görevimden sonra 1971 yılında tezimi vererek İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Kelam öğretmenliğine atandım. Görevim sırasında eğitim-öğretim çalışmalarının yanı sıra çeşitli eserlerim yayımlandı. Branşımda

asistanlar yetiştirdim, yurt içinde ve yurt dışında seminer, kurs ve ilmi kongrelerde görev aldım, konferans verdim.

İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün Marmara Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi haline getirilmesinden sonra, fakültede 1983 yılında doktor ünvanını aldım ve aynı yıl yardımcı doçent, 1986 yılında da doçent oldum. Yükseköğretim kurumundaki görev süremin fazla olmasından "süre şartı"ından muaf tutuldum ve 1988 yılında önce kadro imkânsızlığı sebebiyle İslâm Felsefesi anabilim dalında, 1993 yılında da Kelam anabilim dalında Profesör oldum. Bölüm başkanlığı görevini de yürüttüm ve 4 Ekim 2002'den itibaren emekliye ayrıldım. Halen T.D.V. İslâm Araştırmaları Merkezi'nde İslâm Ansiklopedisi inceleme Kurulu Başkanlığı, Kelam-Mezhepler Tarihi İlim Heyeti Başkanlığı ile telif ve redaksiyon görevini yürütmekteyim.

2- Türkiye'de Arapça Öğretimindeki Usul ve Tekniklerin analizi adlı bir tez hazırlıyorum. Öncelikle Arapça Eğitiminiz ve sizin döneminizdeki Eğitimden bahseder misiniz?

Arapça Eğitimim ilk defa 1943'lü yıllardan itibaren yedi-sekiz yıl medrese sisteminde Arapça okuyup icazet aldım. Hocam annemin babası olan dedem Muhammed Hanefi KUTLUOĞLU idi. Bu eğitim öğretim işi Trabzon-Dernekpazarı ilçesinin taşçılar köyünde gerçekleşmiştir. O dönemlerde sahillerdeki şehirlerden uzak bazı köylerde eski usul Arapça eğitim ve öğretimi yapılıyordu. Bu sisteme göre sarf ve nahiv denen Arap dili gramerine ait iki mecmua okunurdu. Sarf mecmuası içinde Emsile, Bina, Maksud, kısmen de İzzi, okutulur bu risalelerin ya metinleri veya mefhumları (özetleri) ezberletilirdi. Bu grup eserlere sarf cümlesi denilirdi. Nahiv cümlesi denen ikinci grup ise Avamil, İzhar ve Kafiyeden oluşurdu. Birinci grupta Arap dilindeki kelimelerin oluşumu, değişimi ve fiillerin çekimi öğretilirdi. İkincisinde ise kelimelerden oluşan isim ve fiil cümleleri öğretilirdi. Sarf ve nahiv cümlelerinden sonra fıkıhtan Helebi-yi Sağir, hadisten, Ramuzu'l-Ehadis, tefsirden Suyuti tefsiri okunurdu. Mantıktan İsagoci, akaidden ise Taftazaninin Şerhu'l-Akaidi okutulurdu. Bunların yanında: bu kitapların bir kısmının şerh ve haşiyelerinden de okunurdu. Belagattan Muhtasaru'l-Meani tedris edilirdi. Sözü edilen bu eserler serisi altı- yedi yıl

içinde tamamlanır sonunda da yöresel geleneğe uyularak icazet merasimleri yapılırdı.

Değerlendirme:

Medrese sistemindeki Arapça ve dini ilimler eğitim ve öğretimi Arap dili ve temel İslâm bilimleri konusunda temel prensipleri öğrencilerin zihnine yerleştirebiliyordu. Yapılan bu tür eğitimin tamamı Arapça yürütüldüğü için epeyce kelime haznesini hayli zenginleştiriyor, Arap dili gramerinin temel kurallarını öğretiyordu. Ancak ilimler tarihi, okunan eserlerin müelliflerinin tanıtımı ve bu eserlerin dışındaki Arap Dili Arapça sözlüğü ve temel İslâm bilimlerinin diğer kaynakları hakkında fikir verilmiyordu. Bazen okunan eserlerin müellifleri bile ya bilinmiyor, ya da yaşadıkları zaman hakkında herhangi bir bilgi sunulmuyordu.

1952 yılında İstanbul İmam Hatip Okuluna girdiğimizde Arap gramerinin Türkçe okutulmasına başlanmış, ayrıca İslâmi ilimlere ait olmak üzere okutulan derslerinde tarihçeleri özet de olsa yapılabiliyordu. Medrese sisteminde siyere hiç yer verilmiyordu. Resul-i ekrem efendimizin doğum tarihi, nübüvvetin başlangıcı, hicreti ve ölümü hakkında ayrıca İslâm dinini tebliğ için verdiği mücadelelerden söz edilmiyordu. Özet olarak sözünü ettiğimiz medrese eğitim öğretiminin iki önemli eksikliği bulunuyordu:

1- Tarih bilgisinin yokluğu

2- Okutulan kitapların ve müelliflerinin değerlendirilmesinin yapılmaması.

Bizim dönemimizdeki imam-Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitülerinde Arapçaya ve İslâmî ilimlere yönelik yapılan eğitim ve öğretimler sözü edilen iki eksikliği epeyce miktarda gidermiştir. Ancak Arapça metinlere nüfuz etme, kelime birikimi elde etme gibi hususlar, resmi eğitim öğretim dönemlerinde medrese sistemine kıyasla zayıf kalmıştır. Tabiri caizse öğrenci veya mezun Arapça düşünememekte, Arapça kelimelerin metinlerini ve imlalarını göz hafızalarına alamamaktaydı. Şahsi kanaatime göre medrese sistemindeki eğitimin tahmin edilenin üstünde bir feyiz ve bereketi olmuştur. Şimdiye kadar gelen uygulamalara bakarak şunu

söyleyebilirim: hem medrese sistemi hem de okullarımızdaki modern sistemi bir araya getirip yeni bir eğitim yöntemi üretmeli ve Arapça ile dini ilimlerin eğitim öğretimi bu yönteme bağlı olarak yapılmalıdır.

3- Osmanlı döneminde Arapça eser yazacak kadar Arapça öğrenebilenler nasıl bir eğitim alıyorlardı?

Kanaatime göre biraz önce söylediğim gibi o dönemdeki eğitim öğretime belli bir seviyeden sonra Arapça düşünmek ve Arapça metinleri kelime imlaları ve cümle şekilleri ile hafızalara alınabilmekteydi. Ayrıca Osmanlı devletinin sınırları içinde çeşitli Arap ülkeleri ve şehirleri bulunuyor, âlimler oralara gidip bulunuyor ve dilin canlı olarak konuşulduğu mekânlardan istifade ediliyordu. Ama cumhuriyetten sonraki Türkiye de bu imkânlar büyük çapta elden çıkmıştır. Halen konuşma dili olan ve telif dili olan Arapçayı öğrenmek için Arap ülkelerine giden pek çok insanımız bulunmaktadır.

4- Cumhuriyet döneminde genelde bütün diller ve özelde Arapça öğretiminde niçin başarılı olamadık?

Türkçe eğitim almaktır. Şahsi kanaatime göre Arapça gramerin Türkçe olması isabetlidir. Çünkü anadili Türkçe olan insanlar Türkçe düşünebilmektedir. Onlara Arap dili ile öğretilen gramerleri bile zihinlerinde Türkçeye tercüme ederek hafızlarına almaktadırlar. Şu kadar var ki Türkçe gramerin yanında bol miktarda Arapça metin okutulmalıdır. Bu metinler, sadece dini eserlerden ibareler halinde olmamalı hayatın çeşitli alanlarından seçilmelidir. Eğitim öğretim sırasında Arapça metinler üzerinde gramer tatbikatı da yapılmalıdır.

5- Dil uzmanları öğrenmeye konuşma anlama, okuma-yazma ve gramer öğrenme şeklinde bir sıralamanın doğal bir tertip olduğunu söylüyorlar. Siz ne dersiniz?

Bu söylenenler Arapça konuşulan ülkelerde gayet tabiidir, diğer yerlerde ise kolay olandan zor olana doğru bir sıralama yapılmalı, mesela on kademeli merdiveni çıkarken ilk adımın altıncı, yedinci Merdivene yönelik olmamalı, yani Ana dili Arapça olmayan bir öğrenci yaşı ne olursa olsun evvela harekeli Arapçayı okuyabilecek hale getirmeli, sonra harekeler azaltılarak metin zorlaştırılmalı, buna paralel olarak Arap grameri de Türkçe öğretilip metinler

üzerinde uygulanmalıdır. Arapça konuşmaya sıra gelince pratiğe yönelik bir husustur. Din âlimi olmak dini metinleri okuyup anlamak için zaruri bir unsur değildir. Ancak gerektiğinde konuşabilmek, Arapça eser vermek için bir Arap ülkesine gidip bu tecrübeyi yaşamak gerekmektedir.

6- Gramere hâkim ve hafız olduğu halde zaruri ihtiyacını bile anlatmakta zorluk çekenlerin durumunu nasıl izah edersiniz?

Bunun iki sebebi var:

A. Pratik Arapçanın öğrenilebileceği bir eğitim öğretim görmemek.

B. Böyle bir ülkede yaşamamak. Buna örnek ben, Arap birileri ile zor bir kitabı açsak benim kadar anlayamazlar. Ancak onlarla rahat konuşamam.

7- Türkiye de seksen beşin üzerinde ilahiyat olmasına rağmen hala Türklere özel bir usul ve kitap hazırlanmamış olması konusunda neler söylenebilir?

Bu konuda bir organizasyon eksikliğinin bulunduğunu kabul etmek gerekir. İlahiyat fakülteleri, herhangi bir bakanlığa veya ilmi otoritesi olan bir merkeze bağlı olmadığından, her bir fakülte hocalarının anlayışına bağlı olarak bir yol takip etmektedir. Eski yıllarda Hayreddin KARAMAN ile birlikte İmam Hatip Okulları için yazdığımız Arapça gramer ve metin kitapları uzun yıllar bu okullarda okutulmuştur. O dönemlerde bu kitaplar yardımcı ders kitabı statüsünde bulunuyordu. Sonraki yıllarda ders kitapları yazdırılmış ve onlar okutulmuştur. Şimdilerde ise bilindiği üzere İmam Hatip Lisesi sayısı çoğalmış ve farklı eğitim halkalarına bürünmüştür. Buralarda Arapça eğitiminin nasıl uygulandığı hakkında şahsi bilgim yoktur.

8- Arapça ve Türkçe dillerinde müşterek kullanılan 5 binin üzerinde kelime olması bize özel bir usul geliştirilmesini kolaylaştırır mı?

Bu hususun fazla bir sonuç vereceğini tahmin etmiyorum. Söz konusu kelimelerin epeyce bir kısmının Türkçede hem okuyuşu değiştirilmiş, hem de farklı manalarda kullanılmıştır.

9- Eski usul ile modern usulleri mezceden yeni bir çalışma yapılması fikrine ne dersiniz?

Şimdiye kadar söylediklerim benim bu temennimi içermiştir.

10- 70'li yıllarda İ.H.Liselerinin sayısı 30'lardan 400'lere tırmandığı yıllar ve Arapça alternatif arayışlarının başladığı yıllardır. Modern Arapça ile klasik Arapçanın karşılaştırılması konuşulan bu yıllarda, mevcut kitaplara alternatif arayışların başladığı bu döneme bakışınızı anlatabilir misiniz?

Modern Arapçadan maksat konuşma dili ise, farklı bir şeydir, klasik Arapça ise dini eserlerin okunup anlaşılmasını sağlayan bir sistemdir. Arapçanın okutulacağı okulların mezunları, hangi işi sahiplenip yürütecekse onun eğitim öğretimi de ona göre yapılmalıdır. İki yönteminde bir arada öğretilmesi, bazı istisnalar hariç kanaatimce mümkün değildir, ancak ilahiyat fakültelerinde özel program ve gayretlerle iki yönteminde geliştirilmesi mümkündür. Buda bu fakültelerdeki her öğrenciye yönelik olamamalıdır.

11- Sizin eklemek istediğiniz başka bir husus ve bana tavsiyeniz var mı?

1- Arap dili ve edebiyatı her şeyden önce dinimizin dilidir.

2- İslâm dünyasının bir bakıma müşterek dilidir. Bu sebeple bu dilin yetkililer ve sorumlular tarafından öğretilmesi, öğrenciler ve istekliler tarafından da öğrenilmesi için elden gelen gayretin sarf edilmesi zaruridir. Bu çok önemli bir husustur, özellikle ülkemiz eski asırlarda olduğu gibi İslâm dünyasının merkezi haline gelmektedir. Bununda mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

D. Prof. Dr. Mehmet Maksudoğlu ile mülakat

1-Kendinizi tanıtır mısınız?

1939 Eskişehir doğumluyum. İnkılâp İlkokulunu 1945-1950 tarihleri arasında bitirdim. Eskişehir Lisesinden 1956 yılında mezun oldum. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1960 yılında, darbe sebebiyle Haziranda sınavlar yapılamadığı için Temmuz ayında mezun olarak kur'a ile tayin olunduğum İzmir İmam Hatip Lisesinde göreve başladım. Bir yıl görevden sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi asistanı oldum. 1963-1965 tarihleri arasında Tunus'ta bulundum. 1965 yılında Türkiye'ye dönünce Osmanlı Arşivinde Mühimme defterlerini inceledim. 1966 yılının Mart ayında doktoramı verdim. Bu araştırmamdaki orijinal buluşlardan ikisi Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisinde yayımlandı: Tunus'ta Dayıların Ortaya Çıkışı, (aynı zamanda Arapçası da yayınlandı: Zuhûru'd Dâyât bil Qutrit Tûnisî) ve Tunus'ta Hâkimiyetin Dayılardan Beylere Geçişi.

1967-1970 arasında İngiltere'de Cambridge Üniversitesi Şarkiyat Fakültesinde Türkçe öğretirken müsteşriklerin nasıl yetiştirildiğini gördüm. Müsteşrikler hakkında öğrenciliğimiz sırasında ilk uyarıyı yapan kişi rahmetli Prof. Tayyip Okiç hoca olmuştur, birkaç dili çok iyi bilirdi. Bize Hadîs dersine gelirdi, öğrencilerin bilinçlenmesinde büyük hizmeti olmuştur.

2-Türkiye'de Arapça Öğretimindeki Usul ve Tekniklerin analizi adlı bir tez hazırlıyorum. Öncelikle Arapça Eğitiminiz ve sizin döneminizdeki Eğitimden bahseder misiniz?

Başlangıçtan itibaren dile meraklıydım. Ortaokul ve Lisede iken ders kitaplarını aldıktan sonra bir hafta içerisinde Türkçe, Edebiyat kitaplarını bitirirdim. Düz lise mezunu olduğum için Fakültede eliften başladık.

1. Sınıfta Suriye'de kitaplık müdürlüğü yapmış olan İzzet Hasan beyden okuduk.

2. sınıfta Iraktan yeni gelmiş olan, Asistan Hüseyin Atay Mısır'da ders kitapları olan *en-Nahvu'l- Vâdıh*ı okuttu.

3. ve 4. Sınıflarda ise Cemal Muhtar bey yine en *Nahvul Vâdıh* ve el *'Abarât* adlı okuma kitabından metinler okuttu.

Son sınıfta (1960 yılında) Irakla kültür anlaşmasının imzalandığını söyleyen hocamız bize Irak'a gitmemizi tavsiye etti.

Bunun mümkün olmadığını, Tayin edildiğim İzmir'e, İmam-Hatip Lisesine, meslek dersleri öğretmeni olarak gittim. Orada, 1960-61 öğretim yılında Arapça, Farsça ve İngilizce öğrettim.

Ertesi yıl Ankara'ya dönüp asistan olarak göreve başlayınca, o zaman Dr. Asistan Talat Koçyiğit ve Dr. Asistan İsmail Cerrahoğlu ile MEB bakanlığına gidip Dış Münasebetler Müdürü Ferit Saner adlı kişiyle görüştük, uğraştık, netice çıkmadı. Kur'an-ı Kerîm'in Latin harfleriyle yazılıp yazılamayacağını sorarak kendince bizi imtihan etmeye çalıştı. Tefsir Asistanı İsmail Hoca cevap verdi: Latin harflerinin yetmeyeceğini, Arapçadaki 'Yaratıcı' ve 'berber' kelimelerinin, Latin harfleriyle aynı şekilde yazıldığını belirterek bildirdi. Ferit Saner ise, Ermeni dadısının Ermenice metin okuyarak ibadet yaptığını söyledi, bize akıl öğretti. Ermeni dadı elinde büyüdüğü anlaşılan bu "çağdaş"ın, Kur'an-ı Kerîm'in Allah kelâmı olduğundan, herhangi bir

metnin onun yerini tutamayacağından haberi yoktu. İsmail Hocanın 'Dış Münasebetsizlikler Müdürlüğü' dediği o daireden bir şey elde edemeden ayrıldık. Milletin ödediği vergilerden aylık alan o sayın vatandaş, Irak Hükûmeti'nin verdiği burslardan birkaçından yararlanmamızı uygun görmemişti, Irak'a gidemedik, (her şeyde bir hayır var; sonradan öğrendiğimize göre, hocaların çoğu, orada fusha ile başladıkları konuşmayı, âmmî ile sürdürürlermiş) o yol kapandı. Günün birinde Ferit Saner gömüldüğünde "çağdaş" gazetelerde çıkan yazılardan onun ne kadar bilgili, değerli bir yurttaş olduğunu (!) öğrendik.

Dekanımız rahmetli Prof. Dr. Neşet Çağatay bir toplantıda rastladığı Tunus'un Ankara Büyükelçisi rahmetli Muhammed Sıfar beye "bizden üç asistan bir Arap ülkesine gitmek istiyor, Tunus' gitmeleri mümkün mü?" deyince, Sıfar Bey bizi görmek istemiş. Rahmetli Neşet Bey, üçümüzü elçiliğe götürdü, Büyükelçi ile görüştük ve böylece 1963 yılında Tunus'a gittik.

Tunus'ta, Zeytune Üniversitesi'nde ders dinleme imkânı verdiler. Ayrıca, Arapça bilgimizi ilerletmemiz için **Beşir el Arîbî** ve **Muhammed el-Arûsî el-Matvî** adlı hocalar tahsîs edildi. Türkçeden Arapçaya kompozisyon yazıyorduk, bu hocalar düzeltme yapıyorlardı, ayrıca metin okuduk. Beşîr el-Arîbî'nin hanımı, Tosya'dan Tunus'a gitmiş bir Türkün soyundan geliyordu, bu hocadan, cer harflerinin kullanılışının ehemmiyeti konusunda bilinçlendim; bu konuda müstakil eser yazılmış olduğunu da belirtti.

Aynı zamanda Burgiba Yaşayan Diller Enstitüsünde Arapça Bölümünde derslere devam ediyorduk; seviye sınavı vererek üçümüz de 4 üncü sınıfa, yani son sınıfa kabul edilmiştik. Bu enstitüden 1964 yazında mezun olduk. O yaz, aynı enstitüde, teksifi Arapça kursu olduğunu, istersek katılabileceğimizi söylediler, biz de katıldık. Bu altı haftalık kurslar çok faydalı geçti, herkese katılmalarını hararetle tavsiye ederim. O kurslarda gördük ki, birçok ülkeden Arapça öğrencileri gelip katılmıştı. Ülkesindeki Şarkıyât Fakültesinde sadece birinci sınıfı okumuş olanlar da vardı. Ülkeleri, belediyeler yol parası vermişler, Burgiba Enstitüsü de yurt ve yemek ihtiyacını ücretsiz olarak karşılıyordu. Bizim Bakanlık, Dış M. Müdürlüğü Fakülte mezunu, ikisi doktora yapmış 3 asistanı engelliyor, Batılı ülkeler ise, daha yolun başlangıcındaki öğrencisine destek oluyordu!

Tunus'taki ikinci yılımda, (1964-65) aynı enstitüde, Fransızca öğrenmeğe başladım. 1965 yazında, Tunus'tan ayrıldım. Burstan arttırdığım parayla Fransa'ya gidip Alliance Française'de İkinci sınıfa devam etmeğe başladım, sınıftaki durumum iyiydi ama biriktirdiğim para tükendi, birkaç hafta kalabilmiştim. Türkiye'ye 1965 yılı yazında döndüm ve Osmanlı arşivinde tezimle ilgili Mühimme Defterleri üzerinde çalıştım. "Tunus'ta Osmanlı Hâkimiyeti" konulu doktora tezim, Ankara Üniversitesi'nde, 1966 yılı Mart ayında kabul edildi.

1967 yılında İngiltere'ye, Cambridge Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi'nde Türkçe öğretmeğe gittim, orada 3 yıl kaldım, müsteşriklerin nasıl yetiştirildiğini (bu arada kafalarının nasıl formatlandığını) gördüm; çoğunu (hepsini değil) kesinlikle ciddiye almam. (Orada Türkçe öğrenenlerden birinin sonradan Müslüman olduğunu öğrendim. İngiltere'ye daha sonra gittiğimde, kendisini British Library'de görev yaptığı Şark Yazmaları bölümünde ziyaret ettim. Ben, 'ne olur ne olmaz' diye, görevli olduğunu öğrendiğim bölümde onu eski ismi ile William diye ararken, oradaki memurlar, Muhammed İsa dediler, çağırdılar, görüştük. Müslüman olduğu için dışlanmamıştı; faydalı olacağı yerde görevliydi.)

İngiltere'den 1970 yılında dönünce, İzmit, Ankara ve İstanbul'da teşehhüd miktarı vaizlik yaptım, Askerlik görevimi 1972-73 yılında 114. Dönem Yedek Subay olarak (18 ay) yerine getirdim. 1973 yılı sonunda İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsüne İslâm Tarihi ve Arapça hocası olarak geldim, dokuz yıl fiilen Arapça öğrettim, 1982 yılında fakülteye dönüşünce (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olunca) İslâm Tarihi öğretim üyesi (Yard. Doç.) olarak devam ettim.

1983 yılında Marmara Üniversitesi'nde doçent oldum. 1991-1995 yılları arasında izinli olarak gittiğim Malezya'da, Milletlerarası İslâm Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Târih ve Medeniyet Bölümünde öğretim üyeliği ve bölüm başkanlığı yaptım. Öğretim dili Arapça ve İngilizce olan bu üniversitede yazdığım *Osmanlı History* adlı kitabım profesörlük tezim oldu. 1995yılında Marmara Üniversitesinde profesör oldum. Türkiye'ye döndüğümde, 1995-96 öğretim yılında M.Ü. İlahiyat Fakültesinde bir öğretim yılı daha öğretim üyeliği yaptım.

1996 yılı Ağustos ayında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurucu dekanı olarak Eskişehir'e gittim; niyetim, Malezya'daki gibi, Arapça ve İngilizceyi iyi bilen gençler yetiştirmekti. Geliştirdiğimiz metotla, Arapçanın kolayca

öğretilebileceğini görmüştük. Malezya'da, ders saatleri dışında, akşamüzerleri Türk hoca arkadaşların hanımlarına verdiğim Arapça kursu oldukça iyi sonuç vermişti; meselâ, Ankara Üniversitesinde öğretim üyesi olan, o zaman Doç. Dr. Selahattin Eroğlu'nun hanımı, kurstan öğrendiği bilgiyle girdiği Arapça sınavında 90 küsur not alarak Üniversitenin birinci sınıfına devam hakkı kazanmıştı; yani, bir yıl Hazırlık Sınıfı'nda Arapça öğrenmesi gerekmiyordu. Eskişehir'de, Arapçayı, *Arapçayı Öğreten Kitap* kullanılarak, İngilizceyi de, işi ciddî tutarak 1 er yılda öğretmeyi düşünüyordum. Fakat 1997 yılında 28 Şubat felâketi oldu. Bu felâketin ülkemize verdiği maddî ve mânevî zararın boyutları korkunçtur.

Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, YÖK, Millî Eğitim Bakanlığı, gibi otuza yakın yere resmî yazı gönderdim, bu meyanda (bugün için komik gibi görünse de "zamanın şartları öyle gerektirdiği için") Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine bizzat gidip Özel Kalem Müdürü Hv. Albay'la bir saat görüşerek 4,5 sayfalık rapor-dilekçeyi verdim: Bulgar Türklerinin Karadeniz'in kuzeyinden gidip Tuna yöresinde yerleşenlerinin, **Pars** Han zamanında, 840'lı yıllarda Hristiyanlığa girdiğini, Pars'ın adının **Boris** olduğunu, gelen Slavlarla karışıp Türklüklerini yitirdiklerini anlatıyordum. Öte yandan, aynı Bulgar Türklerinin 910 yılında idil (Volga) yöresinde İslâm'a girdiklerini, Kazan Hanlığının 1552 yılında Korkunç İvan tarafından yıkılmasına rağmen İslâm sayesine Türk kaldıklarını, günümüzde bile Türkçe (Tatarca denilen Kuzey lehçesi) konuştuklarını belirtiyordum. Çaldıran'da 1514 yılındaki savaşta, Osmanlı'nın sünnîlik için, Safevî'lerin şiîlik için savaştığını, mezhep ayrılığından dolayı kardeşkanı aktığını hatırlatıyor, onun için, "Türk illerinde, İslâm'ın, Türkiye'deki gibi anlaşılması gerektiğini belirtiyordum, o illerdeki korkunç misyonerlik etkinliklerini bildiriyordum. Onun için, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kırım ve Tataristan'dan 5 er erkek öğrencinin getirtilip Eskişehir'de, fakültemizde eğitilmelerini istiyordum. Birkaç gün sonra, Millî Güvenlik Kurulu'ndan adının Bekir olduğunu söyleyen başka bir Albay Eskişehir'e telefon ederek "biz sizi tanıyoruz, *Arapça Dilbilgisi* kitabınız Ordu Dil Okulu'nda kullanılıyor, fakat dilekçenizi YÖK'e gönderin, biz karışırsak olmaz" dedi. *Arapça Dilbilgisi* kitabımın Ordu Dil Okulu'nda okutulduğunu o zaman bu vesileyle öğrenmiş oldum. Otuza yakın yere gönderdiğim yazıma sadece Cumhurbaşkanlığı'ndan (o zaman Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer idi, bunu belirtmeliyim; yiğidi öldür, hakkını ver derler) cevap geldi: "Proje öneriniz Başbakanlığa iletilmiştir" deniliyordu. Kısacası, ne adına yapılmış olursa olsun, 28

Şubat felâketi, İslâm'a karşı açılmış bir savaş idi: 1949 yılında İsmet İnönü zamanında kurulmuş olan Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduğu 1960 yılından beri, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî müesseselerinde, okulunda, üniversitesinde görev yapmış, her yıl sicil almış bir elemana öğrenci verilmiyordu! Hani "aydın" din adamlarına ihtiyaç vardı?

Bu arada Kazakistan'da, 2004-2005 öğretim yılında Hoca Ahmed Yesevî Üniversitesinde hocalık yaptım. Dönüşte Eskişehir'de Arapça kursları açtım ve 2006 yılında 67 yaşımı doldurduğum için, kanun gereği emekli oldum. Ondan sonra da Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'ün Kurucu Rektör olduğu, Hollanda, Rotterdam Milletlerarası İslâm Üniversitesi'nde bir dönem İslâm tarihi okuttum. Türkiye'ye döndükten sonra, Akademi İstanbul'un düzenlediği Arapça yarışmalarında jürilere katıldım. Hazırladığım *Arapçadan Türkçeye Öğretici Sözlüğü* genişletmekle meşgulüm.

Arapça Dilbilgisi kitabımı A. Ü. İlahiyat Fakültesi 1967 yılında bastırdı. Arapçanın sistematiğini veren bu kitabımın 19 baskısı yapıldı; İlâhiyat Fakültelerinin ve Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Bölümlerinin bazılarında kullanılmaktadır. Kitabın ilk baskısı çıktığında Prof. Dr. Mehmet Hatiboğlu, dil **öğreten** kitap yazmak gereğini söylemişti. Aslında, *Arapça Dilbilgisi* 'müracaat' kitabı olmaktan çok 'öğretim' gayesiyle hazırlanmıştı: Sarf Bölümlerinde, **isim** önce anlatıldığı hâlde, *Arapça Dil Bilgi*si'nde, 'öğretim için' *hareket, değişiklik* daha uygun olduğu için, bunu ele alan **fiil** önce verilmiştir. En başa da, Türkiye'mizde o zamana kadar müstakil bir bölüm olarak düşünülmemiş olan ***fonetik*** konulmuştur. İlk baskıda, Tritton'un *Teach Yourself Arabic* kitabından görerek alıştırmalar da koymuştum. (Daha sonra saygıdeğer Mustafa Seçkin'in büyük ölçüde koyduğu metoda göre birlikte yazdığımız ders kitapları çıktığı için, bu kitabın sonraki baskılarında alıştırmalar çıkarılmıştır.)

(1971-1972) yılı tarih öğretmenliğine başladım. O zaman (1971-72) Çankırı'da bulunan Sınıf Astsubay Hazırlama Okulu'nda 8 saat tarih dersine girdim. İngilizce öğretmenlerinden bir subayın Amerika'ya gitmesiyle yer boşalınca 2. Dönem tarih dersi yanında İngilizce dersi verdim. Askerî okulda, *American Language Course* adlı kitaplar kullanılarak İngilizce, Osmanlı'nın 'hep bir ağızdan tekrar etme/ettirme usûlü, geliştirilmiş olarak öğretiliyordu. Sınıftaki **her öğrenci,** metindeki **her cümleyi** 30 defa, 40 defa koro hâlinde tekrar ediyordu, sınıf iki kısma ayrılarak, bir bölüm soruyu soruyor, öteki bölüm cevabı veriyordu. Sonra roller değişiyordu. Koro şefliğini,

öğretmenden sonra, öğrenciler yapıyordu. Durumu pekiyi olmayan öğrenci bile, koro şefliği sırası kendisine gelinceye kadar, cümleler, 20'den fazla (koro içinde) tekrarlamış olduğu için, güven duygusu kazanmış olarak, gereğini yapabiliyordu. (Öğretmen, hep bir ağızdan tekrar ettirdikten sonra, koro şefliğine, en iyi öğrenciden başlayarak, sırayla gidiyordu.) Bu püskürtme tarzıyla İngilizce öğrettim. Daha sonra bu metodu, Arapça öğretirken kullandım.

Askerlik görevimin bitmesinden sonra, 1973 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne İslâm Tarihi ve Arapça hocası olarak tayin olundum. Mustafa Seçkin ile bir araya geldiğimizde 'Arapça nasıl öğretilmeli' diye düşünürdük. O bana 'kaideyi ihtiva eden' cümleler tasavvur etmemi söyledi. Öyle cümleler listesi yaptım; *en Nahvul Vâdıh* tertibinde, ayrı ayrı cümlelerdi, aralarında irtibat yoktu. Ancak, Mustafa Seçkin'le birlikte 'bir senaryo' yazıyorduk; her cümlede olmasa bile, bazı cümlelerde o derste anlatmak istediğimiz kaideyi veriyorduk. Metinden sonra da, o metinle ilgili sorular veriyor, bu soruların Arapça cevaplandırılmasını istiyorduk. Öğrenci, böylece, dili, *aktif olarak* öğrenecek, dili kullanacaktı.

İstanbul İmam Hatip Lisesi müdürü Hayati Ülkü ile konuşarak 50 kişi kadar öğrenciyle, mumlu kâğıda yazılmış metinlerin uygulamasın yaptım. 1970 lerde mumlu kâğıtla yazıyorduk. İmam-Hatip Liselerini o zaman da kaldırmak oyunu vardı, ama millet, çocuğunu, yine de İmam-Hatip Lisesi'nin 'düz' ortaokuluna veriyordu. Çarşamba günleri öğleden sonra tatildi, ders yoktu, böyle 7-8 hafta ders yaptık. Öğrencilere 'Arapça zor mu?' diye sorduğumda: **kolay, öğrendik!** Dediler; tabiî, dili öğrenmemişlerdi, çok küçük bir kısmını almışlardı, **ama zihinlerindeki 'Arapça zor' duvarı YIKILMIŞTI.** Aynı metotla yeni metinler hazırladık.

1974 yazında hizmet içi eğitim kursu açıldı. Din Eğitimi Genel Müdürü Mustafa ÇİNKILIÇ beni görevlendirdi. Kursa her İmam Hatip Lisesinden bir öğretmen geldi. Yalnız İstanbul İmam Hatip Lisesinden 2 kişi gelmişti. O kursta, daha önce uygulamasını yaptığımız metinleri okuttum, kursiyerler çok beğendiler, öyle ki, dağıttığımız mumlu kâğıttaki metinler daha kitap hâline gelmeden, o kış bazı okullarda okutuldu. Kursiyerlerden, 'evimizde Arapça konuşulur' diyen Mustafa Varlı'yı da aramıza aldık. Hazırladığımız metinler, uygun resimler de konularak, Şâmil Yayınevi sahibi rahmetli Duran Kömürcü tarafından kitap hâlinde basıldı. Kitaplar resimli baskısıyla yayılmaya başladı. Bu çığır devam etti gitti.

İmam-Hatip Liselerinde Arapça öğretimi için Ders Kitabı yoktu, mevcut kitapların hepsi Yardımcı Ders Kitabı idi; öğretim yılı başında her okulda meslek dersleri hocaları toplanıp Yardımcı Ders Kitaplarından biri hakkında karar veriyorlar ve o yıl, o okulda o kitap okutuluyordu. İmam-Hatip Liselerinin her sınıfı için yazdığımız 7 kitap, bu okulların çoğunda okutuluyordu, öğretmen arkadaşların seçimi o yöndeydi.

Millî Eğitim Bakanı Vehbi Dinçler tarafından Arapça **ders kitabı** yazılmasına karar verildi ve kitap yazma komisyonunda ben de vardım, diğer iki üye (Prof.) Suat Cebeci ve (Prof.) Hikmet Özdemir idi. Orta Okul için hazırladığımız Arapça kitaplar Bakanlık tarafından basıldı. Hazırlanan kitaplar, Bakanlık öyle istediği için tamamen Arapça idi; bunun en iyi yol olduğunu sanmıyorum ve sıra Lise Kısmına gelince iş karıştı ve yazanların bile ne yazdığını anlamadığı kitaplar ortaya çıktı. Particiliğin alt kademelere sirâyetiyle karmaşalar yaşanmıştır, o yıllarda Lise kısmında okuyan öğrencilere yazık olmuştur. Bana sorarsanız ben şu an müfredat olmaması taraftarıyım. "Her öğretmenin serbest bırakılarak, yılsonunda herkesin ne öğrettiği ne öğrenildiği yapılan **merkezî** imtihanla belli olsun" derim.

Malezya'da 1991-1995 seneleri arasında İslâm'ın ilk devir tarihi ve Osmanlı tarihi öğretirken, ihtiyaç belirdi ve İmam Hatip Lisesindeki tecrübemi kullanarak Arapçayı *Öğreten Kitabı* orada kaleme aldım. İngilizce açıklamalar Türkçeye çevrilerek Türkiye'de basıldı. İngilizcesi de basıldı.

3-Osmanlı döneminde Arapça eser yazacak kadar Arapça öğrenebilenler nasıl bir eğitim alıyorlardı?

Sağlam bir metot fakat bir medreseye gelebilmek için zeki ve çalışkan olmak gerekiyor. Şimdilerde İngilizceye olan rağbet o zaman Arapçaya gösterilmekteydi. İlim talebesi olmak için Arapça öğrenmek şarttı. Âlime gösterilen itibarı görünce âlim olmaya merak ediliyordu. Kâtip Çelebi buna örnek, süvari olacakken genç bir beyin üstün tutulduğunu görünce kim diye soruyor, Molla Lütfi Tokadi denilince vazgeçip âlim olmaya karar veriyor. Kemal paşa zâde gene öyle.

Rağbet vardı. Hoca iyi yetişiyor. Türkçeden çok Arapçaya ehemmiyet veriliyordu. Öğrenciler zeki. Namaz yemek ve uyku dışındaki tüm vakitler Arapça öğrenmeye ayrılıyor. Osmanlı âlimi Arapçaya gerçekten çok önem verirdi. İslâm'ın dili

olan Arapçaya büyük rağbet vardı. Bu sebeplerle Arapçayı iyi öğretmişler. Esas olan dinî metinleri anlamak olduğu için konuşma kısmı ihmal edilmiş olabilir.

Uşak milletvekili Besim Atalay, Osmanlı son döneminde ve Cumhuriyetin başında görev yapmıştır. Osmanlı medresesinde yetişmiş bu büyük dilci medresede iken diyor ki: "galiba Türkçenin de sarfı var" arkadaşları gülüyor: "Sarf Arabi'ye mahsus ilimdir" diyorlar. Arapçanın Türkiye'de böyle bir durumu vardı.

4-Cumhuriyet döneminde genelde bütün diller ve özelde Arapça öğretiminde niçin başarılı olamadık?

Sultan 2. Mahmut'tan itibaren Avrupa'da olanlar el yordamıyla alınmaya çalışılmıştır. Bu hareket günümüze kadar devam edince Arapça gerilemiştir. Şarkiyat fakülteleri 1933 ten sonra kuruldu. Kurulurken de bu cemiyetin Arapçaya olan ihtiyacı gözetilmemiştir. Kitap nasıl edisyon kritik yapılır ona ehemmiyet veriliyordu.

Batı dillerine rağbet oldu, çünkü nehrin akışı o tarafa doğru olmuştur. Dil nasıl öğrenilir meselesine bakılmamıştır. Metoda fazla önem verildiğini sanmıyorum. Daha çok dil öğretme aldatmacasıyla yapılmıştır. Mustafa Seçkin beyle, okullardan yabancı dilin kaldırılmasının iyi olacağını düşünürdük, çünkü kopya ile sınıf geçiliyordu. Bunun yerine dil okullarının açılmasının daha uygun olacağını düşünmüştük. Nitekim Vehbi Dinçerler Millî Eğitim Bakanı iken buna benzer bir teşebbüs oldu, fakat hazırlıksız başlandı, sonuç alınamadı. Teşhis yerindeydi.

5-Dil uzmanları öğrenmeye anlama-konuşma, okuma-yazma ve gramer öğrenme şeklinde bir sıralamanın doğal bir tertip olduğunu söylüyorlar. Siz ne dersiniz?

Katılıyorum. Anadili öğrenilirken de o sıra yürüyor. Ancak, anadilden başka bir dil öğrenilirken gramer 'in yeri başka; daha ağırlıklı. Bu konudaki düşüncemi, Arapça öğretirken şöyle ifade ediyordum: gramer, iskeleye benzer, dilin yapısı kurulunca, binâ yapılınca iskelenin sökülmesi gibi, dili kavradıktan sonra gramere gerek kalmaz. Özetlersek, bu bir tercih meselesidir, mühim olan sonuçtur. Gramer, "mâden suyunda mâdenin erimiş olması gibi" metin içinde (eritilerek, rahatsız edilmeden) verilmelidir.

6- Gramere hâkim ve hâfız olduğu halde zarûrî ihtiyacını bile anlatmakta zorluk çekenlerin durumunu nasıl îzah edersiniz?

Bu eski usulde son bozulmuş devrin şeklidir. Dile hâkim olan meramını anlatabilirdi gibi geliyor bana. Çünkü o kadar ilmi tahsil eden muhakkak meramını anlatacak seviyeye gelir. Metin anlama hedefi güdüldüğü için konuşma ikince planda kalıyor ve ölü bir dil gibi oluyor tıpkı Latince gibi. Şimdileri ise tekrar diriltilmeye çalışıyor. Eski usulün çok sağlam tarafı vardır. Tanzîmat öncesi buralara zeki öğrenciler seçilip alınıyordu. Hatta hocalarda seçiliyordu.

7-Türkiye de seksen beşin üzerinde ilâhiyat olmasına rağmen hâlâ Türklere özel bir usul ve kitap hazırlanmamış olması konusunda neler söylenebilir?

Bu kolay değil. Batı dilleri kolay öğreniliyor çünkü uzun yıllara dayanan tecrübeleri var. Türkiye'de bu çalışma henüz çok yeni ve zamana ihtiyacı var. Bir dili öğrenen başka dilleri de rahat öğrenir. Bir dili bilmek demek o dilin mantığı ile düşünebilmek demektir. Yani kendi dilimizde düşünmeden cümleyi söyleyebiliyorsak Arapçada da öyle olmalıyız yoksa o dilde "malûmât sâhibi" oluruz, dili öğrenmiş olmayız. Kitap, ısmarlama yazılırsa, geçici bir zaman için kullanılabilir; sürekli değer taşımaz. Bu, yatkınlık, bilgi, gönül ve sabır, sebât işidir. Bu işe gönül veren, yetenekli, bilgili kişilerce ortaya koyulan eserlerin kalıcı olma niteliği vardır. Ben iyimserim, zamanla çok güzel eserlerin meydana geleceği kanaatindeyim, öyle ümit ediyorum.

8-Arapça ve Türkçe dillerinde müşterek kullanılan 5 binin üzerinde kelime olması bize özel bir usul geliştirilmesini kolaylaştırır mı?

Tabiî kolaylaştırır. Fransızcada bunun kısmen yapıldığını görmüştüm. Araplara Fransızca öğretmek için yazılmış metinlerde, Arap özel isimleri kullanılıyordu. Bizim daha geniş imkânımız var.

9-Eski usul ile modern usulleri mezceden yeni bir çalışma yapılması fikrine ne dersiniz?

Olabilir. Heyet oluşturulursa bu olur. Enaniyet olmadan yapılmalı. İhlâs olmalı ve bu yüzde yüz olmalı. Bilgi ve birikim şarttır. Gayret edilmelidir.

10- 1970 li yıllarda İ.H.Liselerinin sayısı 30'lardan 400'lere tırmandığı yıllar ve Arapça alternatif arayışlarının başladığı yıllardır. Modern Arapça ile klasik Arapçanın karşılaştırılması konuşulan bu yıllarda, mevcut kitaplara alternatif arayışların başladığı bu döneme bakışınızı anlatabilir misiniz?

Mustafa beyle bu ihtiyacı karşılamak için çalışmaya başladık. Bunun için Türkçenin iyi bilinmesi gerekmekle beraber dile yatkınlık olması lazım. Zekâ ve metotla birlikte daha iyisi yapılabilir. Benim ümidim var.

11-Sizin eklemek istediğiniz başka bir husus ve bana tavsiyeniz var mı?

Yok. Türkiye'deki bir aksaklık da şudur: Arapça, dinî metinleri anlamak için öğreniliyor diye, Arapçaya o açıdan bakmak. Tabiî dinî konulara dikkat edilecek ama "dil" nasıl öğretiliyorsa, "Arapça"nın da öyle öğretilmesi gerek. Arapça, dinî bir konu gibi ele alınmamalı, dil olarak ele alınmalıdır. Dil, ister istemez o dilin sahibi olan milletin kültürünü, hayat tarzını ihtiva eder, Arapça İslâm'ın dilidir ve öğrenen yabancıyı bile İslâm'a götürür. Fasîh Arapça'nın yayılması, İslâm'ın yayılmasına hizmet eder; bunu içindir ki müsteşrikler, Arapları, dâric'e, 'ammî'ye yönlendirmeğe çalışmaktadırlar.

Yetkili olsam : "**hangi öğretmen nasıl öğretebiliyorsa, öyle öğretsin, hangi kitabı istese öğretim için onu kullansın" derim.** Denetlemek için sistem geliştirilerek ***tek merkezden çıkan sorular*** hazırlanırsa **kimin ne öğrettiği böylece belli olur**. Tamamen başıboş bırakmak da doğru değil. Kesin olan durum şudur: müfredat, insanın elini kolunu bağlıyor.

12-Bu yaz ikinci kez düzenlemiş olduğumuz 45 günde Arapça anlama ve konuşma melekesi kazandırma programının imtihan heyetindeydiniz. Düşüncelerinizi özetleyebilir misiniz?

Sonuç çok başarılı idi. Şartlar çok iyi hazırlanmıştı: her türlü dikkat dağıtacak şeylerden uzak, âsûde bir yer seçilmiş, binâda, çevrede disiplin sağlanmış, öğreticiler de konuya hâkim, hepsinden mühim olan husus da öğretenler ve öğrenenler bu işe gönül vermiş. Bu konuda çok mesâfe alınması umulur.

E. Mustafa Seçkin ile mülakat

1- Osmanlı döneminde Arapça eser yazacak kadar Arapça öğrenebilenler nasıl bir eğitim alıyorlardı?

Bir Türk Kur'an okuyorsa ve anlamak için gayret sarf ediyorsa öğrenmeye yatkın kişidir. Fasih Arapça aklî bir şeydir. Emek veren kişi eninde sonunda Arapçanın pîri olur.

2- Cumhuriyet döneminde genelde bütün diller ve özelde Arapça öğretiminde niçin başarılı olamadık?

İyi bir Arapça eğitimi almış kişi Arap ülkesine gidince kısa sürede konuşma işlemini halleder. Burada atmosfer mühimdir. Emek veren kişi karşılığını alır. Bir çocuk düşünün konuşmayı ailesinden öğreniyor daha sonra mektebe gidince işin düzenini orada öğreniyor. Sevdirmek gerekir. K. Kerimi severse Arapçayı da sever. Dili sevdirerek öğretmek gerekir.

3- Dil uzmanları öğrenmeye konuşma anlama, okuma-yazma ve gramer öğrenme şeklinde bir sıralamanın doğal bir tertip olduğunu söylüyorlar. Siz ne dersiniz?

Hayır efendim. Gramer olmadan Arapça öğretimi düşünülemez. Konuşma önemli değil. Fasih Arapçayı gramer kaidelerine göre öğrenmişse konuşma kısa sürede öğrenilebilir. Atmosfere girip emek vermişse bu işi başarır. Gramer bilmiyorsa bir kişi konuşmanın bir değeri yoktur. Bu işte sevgi şart, sevdirerek öğretmek gerekir.

4- Gramere hâkim ve hafız olduğu halde zaruri ihtiyacını bile anlatmakta zorluk çekenlerin durumunu nasıl izah edersiniz?

Evvelce dil öğretim sistemi böyleydi. Bu tüm dillerde böyleydi. Talebe öğrenirken sıkıntı çekerse emek verir ve işin peşine düşer ve hâkim olmak için gereken çabayı sarf eder.

5- Arapçayla tanışmanız onu öğrenmeniz nasıl oldu?

Benim dillere karşı merakım vardır. Çocukluktan beri Arapçaya merakım vardı. Dillere karşı yatkınlığım vardı. Önce İngilizce ve Fransızca öğrendim.

Daha sonra kendi kendime Arapça öğrendim ve İlahiyat okumadım, İstanbul Üniversitesi Arapça bölümünü bitirdim.

6- Arapça ve Türkçe dillerinde müşterek kullanılan 5 binin üzerinde kelime olması bize özel bir usul geliştirilmesini kolaylaştırır mı?

Arapçanın öğretimi zor değildir. Fakat öğretenler işi zora sürüyorlar. Adım adım ilerlemeli ve sevdirmeli. Doğru metot varsa öğretmede sıkıntı olmaz.

7- Maksudoğlu ile tanışmanız ne zamana dayanıyor, birlikte çalışmalarınızdan bahseder misiniz?

Onunla çocukluk arkadaşıyız. Arapçaya çok emek veren birisidir. Çalışmalarımızı birlikte yürüttük. Çalışmalarımızda bir usulümüz vardı, o da çocuğun anlamasını sağlamak ve her aşamada sorduğumuz sorularla konuşmasını sağlamak şeklinde. Dil öğretme metodunu okulda öğrendiğim İngilizce hocalarının öğretim metotlarını takip ederek geliştirdik.

8- Sizin eklemek istediğiniz başka bir husus ve bana tavsiyeniz var mı?

Dil öğretmek için dili sevmek ve sevdirmek lazım, bu işe gönüllü olmak lazım.

9- Arapçaya ilginiz ne zaman başladı?

Kendi kendime öğrendim. İngilizce ve Fransızca biliyordum. Metot geliştirme fikri değer kazandırmıştır. Hiç yurtdışına çıkmadım. Çok Arapça dersleri verdim. Kendime göre usulüm vardı, **her aşamada her kuralla çocuğun konuşmasını sağlamaktı metodum.** 1932 Eskişehir doğumluyum. Eskişehir Lisesi mezunuyum. İstanbul Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı mezunuyum. Arapça Fevkalade bir dildir. Öğrenmek için meraklı olmak lazım. Merak olmadan öğrenilmesi mümkün değildir. İngilizce haricindeki tüm dilleri kendi kendime öğrendim. Fransızca, Almanca ve Farsça gibi. Arapçayı kendi kendime öğrendim ve daha sonra Fakültede devam ettim.

Kitap yazmanın metodu vardır. Bilinmediği takdirde emek zâyi olur. Her hocanın kendine has üslubu vardır. **En iyi metot öğrenciyi ürkütmeden yıldırmadan öğretmektir**. Öğretmen Arapçayı sevmelidir yoksa başarılı olamaz.

Öğretmeye öğrenciyken başladım. Metotları hep kavramaya çalıştım. Diğer dillerde kullanılan metotları inceleyerek kendi metodumu geliştirdim. Bunu yazılı hale

getirmedim. **Kendi dilinin gramerini bilmeyen insan başka dil öğrenemez.** Dili, herkese, öğrenebileceği seviyede ***adım adım*** öğretmek gerekir.

F. Nazif Yılmaz ile mülakat

1- Kendinizi tanıtır mısınız?

07.01.1971 Tarihinde Kayseri- Develi ilçesinde dünyaya geldi.

1988 Yılında İmam Hatip Lisesinden mezun oldu.

1993 Yılında Marmara üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

1998 Yılında Yüksek Lisansını tamamladı.

Din Eğitimi Anabilim dalında doktora çalışması devam etmektedir.

1993-2012 yılları arasında çeşitli İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri öğretmenliği yaptı.

Hâlen, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde **Programlar ve Öğretim Materyalleri Grup Başkanı** olarak görev yapmaktadır.

2004 yılında Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezinde 1999 yılında hazırlanan **İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi** için komisyonların oluşturulması ve **Kur'an-ı Kerim Öğretim Programının Hazırlanması** çalışmalarında bulundu.

Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi'nde İmam Hatip Liseleriyle ilgili **program geliştirme, materyal hazırlama ve öğretmen çalışmalarında** bulunarak İmam Hatip Liselerindeki eğitimin kalite ve niteliğini artırmaya yönelik projelerde yer aldı. Bu çerçevede İHL öğretmenlerinin mesleki bilgi, birikim ve tecrübe paylaşımı için konu ile ilgili STK'larla **sempozyumlar, çalıştaylar, zümre toplantıları organizasyonları** yaptı.

YAYINLANMIŞ ESERLER	1. **İnteraktif CD destekli Tecvit ve Kur'an-ı Kerim öğretim seti,** Elif-Bâ ve 3 CD, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Nihat Morgül) 2. **Kısa Elif-Bâ**, DEM Yayınları, İstanbul, 2009. (Faruk Salaman, Nazif Yılmaz, Nihat Morgül) 3. **İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?** DEM Yayınları, (Metin yazarlığı ve yayın editörlüğü;

	Hulusi Yiğit'le birlikte) 4. **Yaz Kur'an Kurslarında Eğitimde Kalite Rehberi,** DEM Yayınları (Alpaslan Durmuş'la birlikte) 5. Milli Eğitim Bakanlığı İmam Hatip Liseleri **Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı-Lise 1-2,** Faruk Salman'la birlikte. **6.** Çocuklar için **Benim Güzel Dinim Serisi 1-4.**(Faruk Salman ve Yrd. Doç. Dr. Recep Özdirek'le birlikte)

2- Türkiye'de Arapça Öğretimindeki Usul ve Tekniklerin analizi adlı bir tez hazırlıyorum. Öncelikle Arapça Eğitiminiz ve sizin döneminizdeki Eğitimden bahseder misiniz?

İmam Hatip Lisesinde olduğum dönemlerdeki Arapça eğitiminin içeriğinde tercüme ve gramer öğretimi ağırlıktaydı. Arapça derslerinden en çok yaptığımız fiil çekimleri idi. Sonra da metinlerin tercüme edilmesi, sorulara cevap verilmesi ve i'rap çalışmaları geliyordu. Genelde bu yöntemler olmasına rağmen bazen de öğretmenlerimizin farklı çalışmalar yaptıkları da olabiliyordu. Emsile ve bina'yı ezberleten öğretmenlerimiz olduğu gibi Arapça fıkralar tercüme ettiren (Pratik Arapça kitabından) öğretmenlerimiz de vardı.

İlahiyat Fakültesinde Hazırlık sınıfında Cantaş yayınlarının el-Arabiyyetü li'n-Nâşiîn kitapları ve en-Nahvu'l-Vâdıh ile Hayrettin Karaman hocalarımızın Arapça Dil Bilgisi kitapları esas alınıyordu. Derslerimizde yine gramer-tercüme sistemi ağırlıktaydı. En-Nahvu'l-Vâdıh-2 ve çeşitli kitaplardan seçilen metinler okutuluyordu. Bazı derslerde ise özgün ifade kalıpları alınıyor ve örnek cümleler kurulması üzerinde duruluyordu.

Yaz tatillerinde Suudi Arabistan'daki Ümmü'l-Kurâ ve Medine İslâm Üniversite'sinden gelen hocaların dersleri oluyordu. O derslerde Arapça konuşan hocalarla mülaki olunuyor ve konuşma imkânı bulunabiliyordu.

Şunu ifade etmek isterim ki; Arapça konuşmaya çok meraklıydım. Hocalarla devamlı Arapça konuşmaya çalışırdım. Çeşitli vesilelerle gittiğim umre yolculuklarında da olabildiğince Arapça konuşmaya özen gösterirdim. Okuldaki Arapça konuşma

hassasiyetim de dilimi ilerletmeme yardımcı olmuştu. Bir de kendi kendime devamlı Arapça kitaplar veya metinler okumaya da özen gösterirdim.

3- İmam-Hatip lisesinde öğretmenlik yaptınız, bu süre içerisinde nasıl bir usul takip ettiniz? Hangi kitapları takip ettiniz?

Bu konuda daha önceden gönderilen "**Arapça öğretiminde yöntem ve teknikler" dosyası yeterli olacaktır kanaatindeyim.** Ancak bahsedilen çalışmalar belirli bir öğretmenlik tecrübesinden sonra olabilmiştir. Bir de hazırlık sınıfı uygulamalarında daha başarılı olunacak bir uygulamadır. Milli Eğitim müfredatı ile hazırlanan kitaplardan bahsedilen çalışmaları uygulamanın mümkün olmadığını da ifade etmek isterim. Cantaş yayınlarının el-Arabiyyetü li'n-Nâşiîn'in 3. ve 4. Kitapları bu amaçla İmam Hatip Liselerinde çok yararlandığım kitaplardan biridir. İlahiyat fakültesi hazırlık sınıfı öğrencileriyle uyguladığım çalışmada da el-Arabiyyetü beyne yedeyke kitaplarını takip ettik.

4- Osmanlı döneminde Arapça eser yazacak kadar Arapça öğrenebilenler nasıl bir eğitim alıyorlardı?

Bu hususta bildiğim genel malumatın dışında başka bir fikrim yoktur. Klasik Arapça usulünün yani medrese tahsilinin disiplinli ve yoğun bir şekilde uygulanmış olması ve bir dersi öğrenenin hemen o dersi öğretmesi, olabildiğince fazla Arapça Metinlerle iç içe olunmasından ve medrese eğitiminin kalitesinden kaynaklandığı kanaatindeyim. Açıkçası bu konuda fazla bir bilgiye ve fikre sahip değilim.

5- Cumhuriyet döneminde genelde bütün diller ve özelde Arapça öğretiminde niçin başarılı olamadık?

Dil öğretimine olan yaklaşımımızdan kaynaklanıyor. Bizde dil değil de dilin yapısı merkeze alınarak bir eğitim veriliyor. Bir de öğretilen bilgiler kullanılmıyor. Yani hayata taşınmayan, kullanılmayan bir dil var. Dil öğretimi için olmazsa olmazlardan olan yoğunlaştırma/yoğunlaşma diye bir husus da söz konusu değil. Bir dil öğretilirken yılara yayılıyor. Sınıf ortamı kalabalık tabii. Yaz tatilleri devreye giriyor. Bir de kullanılmayınca unutuluyor gidiyor. Her yıl sil baştan yeniden başlıyor. Halbuki dil öğrenimi bir nehri tersine yüzmeye benzer. Her gün kulaç atmak zorundasınız. Durduğunuz anda tekrar geriye gelirsiniz. Mesela, İmam Hatip Lisesinde yedi yıl Fransızca okudum. Yüzlerce kelime ezberledim fakat şu an hiçbir şey bilmiyorum.

6- Dil uzmanları öğrenmeye anlama-konuşma, okuma-yazma ve gramer öğrenme şeklinde bir sıralamanın doğal bir tertip olduğunu söylüyorlar. Siz ne dersiniz?

Malumunuz bir dil önce konuşarak öğrenilir. Biz de ise yazarak ve gramerini çözerek ya da okuyarak öğrenme başlıyor. Bu tertip bana göre de en güzel olanıdır. Öğrendiği bir dili konuşamayan bir insan o dilde yazılan metni okur, anlar tercüme eder fakat metin yazamaz, kelam edemez. Dil becerisinde yarım kalır. Bugün iletişim araçlarının ve teknolojisinin ilerlediği süreçte okumak, anlamak yeterli olmamaktadır. İletişimsel bir yaklaşımla dil öğrenmek ve bu beceriyi geliştirip kullanmak gerekir.

7- Gramere hâkim ve hafız olduğu halde zaruri ihtiyacını bile anlatmakta zorluk çekenlerin durumunu nasıl izah edersiniz?

Bunun izahı zihni şartlanma ile bilinen kelime ve kavramların kullanılmaması, öğrenme alışkanlığına göre dili kullanma becerisinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Konuşma becerisinin geliştirilmemesi ve anadilden öğrenilen dile tercüme yapılmasının ve bu metinlerin konuşmaya aktarılmamasından kaynaklanmaktadır. Bir de öğrenilen dilin muhatap bulunup konuşulmamasından kaynaklandığını ifade edebiliriz. Bu nedenle dil öğrenenlerin o dili konuşmaya mecbur kalacakları şahıslar veya ortamlar olmalıdır.

8- Türkiye de seksen beşin üzerinde ilahiyat olmasına rağmen hala Türklere özel bir usul ve kitap hazırlanmamış olması konusunda neler söylenebilir?

Arapça öğretiminde amaç ve araç birlikteliğinin olmadığı bir gerçektir. Her hoca ya da öğrendiği ya da öğretilebileceğine inandığı bir yöntem ve ders araçları takip etmektedir. Arapça öğretimi/öğreniminde ortak bir müfredatın, kitabın ve usulün oluşturulması için fikir birlikteliği olmaması da bunun sebepleri arasında zikredilebilir. Bu hususta İlahiyat Fakülteleri ile Arap Dili ve Edebiyatı, Arapça Öğretmenliği fakültelerinin hem fikir olduklarını söyleyemeyiz. Ortak bir kanaatin olmayışı ve bunun neticesinde Türklere özgün bir Arapça öğretimi yaklaşımının ortak bir kanaatle ortaya çıkmaması ya da düşünülüp üzerinde çalışılmaması etkin olmuştur diyebiliriz.

9- Arapça ve Türkçe dillerinde müşterek kullanılan 5 binin üzerinde kelime olması bize özel bir usul geliştirilmesini kolaylaştırır mı?

Bu usul yeni bir çalışma olacak. Bilinen kelimelerin nerede ve ne şekilde kullanılacağını önemli olacak kanaatindeyim. Burada bilinen kelimelerin ifade kalıpları

içerisinde nasıl geçtiği ve kelime kökenlerinin nasıl olduğu örneklerle verilebilirse orijinal bir fikir ve yaklaşım olacağı kanaatindeyim. Uygulamasını ve metodunu çok ilgi çekici bulmaktayım.

10- Eski usul ile modern usulleri mezceden yeni bir çalışma yapılması fikrine ne dersiniz?

Belki de bugün buna çok ihtiyaç vardır. Eski usulün çok güzel yanları var. Emsile ve bina bu açıdan güzel bir örnek. Fakat eski usûlü de modernize etmek ve sonra modern usullerle birleştirmek gerekir. Benim emsile öğretiminden kastım klasik bir öğretim yani "Nasara- yardım etti bir er geçmiş zamanda…" şeklinde olanı değildir. Tablo halinde sistemli bir şekilde Arapça'da zamanlar, fiil, emir ve nehiy kipleri şeklinde örnek cümle kullanımları, metinleri ve konuşma kalıpları ile daha modern bir tarzda verilen bir emsileyi kastediyorum.

11- 70 li yıllarda İ.H.Liselerinin sayısı 307lardan 400'lere tırmandığı yıllar ve Arapça alternatif arayışlarının başladığı yıllardır. Modern Arapça ile klasik Arapçanın karşılaştırılması konuşulan bu yıllarda, mevcut kitaplara alternatif arayışların başladığı bu döneme bakışınızı anlatabilir misiniz?

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan mevcut kitapların eski çizgiye göre en iyisi olduğunu fakat yeterli olmadığını ifade edebilirim. Belki daha da geliştirilmeli, çeşitli materyallerle geliştirilmelidir. En önemlisi de mevcut kitapları okutacak ve Arapça öğretecek öğretmenlerin dil becerisinin ve öğretme yönteminin iyi olması gerektiği bir gerçektir. Kitaplar ne kadar mükemmel olursa olsun öğretmen istenen beceriye sahip değilse hiçbir anlamı olmaz. Bu hususta da İlahiyat fakültelerine ve Arapça öğretmenliği bölümlerine çok işler düşmekte. İlahiyat Fakültesinde Arapça konuşan bir öğretim üyesinden ders almayan ya da Arapça konuşamayan bir öğretmen adayının İmam Hatip Liselerinde verimli ve nitelikli bir Arapça eğitimi yapamayacağı inkâr edilemez bir gerçektir. Şu kadarı var ki İlahiyat Fakülteleri dil öğretiminde geçmişe nazaran daha iyi bir noktadadır. Fakat şu anki seviyenin de yeterli ve istenen düzeyde olmadığı da bir gerçektir.

12- Öğretmenlik yaptığınız yıllar arasında İmam-Hatip Liselerinde hangi kitaplar takrir edilmişti?

Damla Yayınları Arapça Ders kitapları, MEB yayınları Arapça ders kitapları.

13- Sizin eklemek istediğiniz başka bir husus ve bana tavsiyeniz var mı?

Öncelikle Arapça öğretimi ile ilgili yaptığınız çalışmalardan dolayı tebrik ve teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum. Arapça öğretimindeki temel problemin yöntem sorunu olduğu kanaatinde olan birisi olarak yapılan bu çalışmayı çok anlamlı buluyor ve başarılı bir tez hazırlamanızı temenni ediyorum. Düşüncelerimize ve öğretmenliğimize olumlu kanaatte olarak bizimle bu mülâkatı gerçekleştirdiğinizden dolayı da ayrıca teşekkür ederim. Sorularınıza kısaca cevap vermeye çalıştım. Fazla vakit ayıramadığım için de özür dilerim.

II. BİR USUL DENEMESİ

Bilindiği gibi Arap Dili uzmanları, Arapça öğretimini ikiye ayırmaktadırlar:

A. Ana dili Arapça olanlara Arapça öğretimi,

B. Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretimi,

Yine uzmanlar, Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretimini de ikiye ayırmaktadırlar:

Ana dili ile Arapça arasında zikre değer müştereklik, benzerlik bulunmayan dilleri konuşanlara Arapça öğretimi ki piyasada bulunan bütün kitaplar bu gurup ve kitle için hazırlanmıştır.

Ana dili ile Arapça arasında müştereklik ve benzerlik olan dilleri konuşanlara Arapça öğretimi (Farsça, Türkçe gibi).

Bu taksimlerden de anlaşılacağı gibi, Anadili Türkçe olan insanlara Arapça öğretmenin farklı usul ve üslûbu olmalıdır. İki dil arasındaki müştereklik ve benzerliği dikkate almadan hazırlanmış kitap ve programlar, belirlenen sürede, istenen hedefe ulaştırmadığı görülmektedir. Bundan dolayıdır ki uygulamaya çalışılan usulde, ana dili Türkçe olanlar dikkate alınarak, iki dil arasındaki müşterek kelime ve noktalar ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır.

Herhangi bir dili öğretirken üç hususa önem verilmesi gerekir:

1- Doğru bir metot ve usul kullanılması, araçların isabetli seçilmesi,

2- Doğru bir muhteva belirlenmesi, hayatın doğal seyrinin esas alınması,

3- Ehliyetli, uygulanan metoda aşina hocalar tarafından uygulama yapılması,

Ayrıca dil öğretirken, nereden ve nasıl başlanacağı da dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Yanlış yerden başlamak işi zorlaştıracağı gibi öğretim süresinin de uzamasına yol açabilir.

Kısaca özetlenen bu bakış açısı çerçevesinde, Arapça öğretimini üç merhalede ve şu sıralama ile gerçekleştirmenin doğru olacağını düşünüyoruz:

1- Öncelikle anlama ve konuşma öğretimi gerçekleştirilmelidir:

Bunun için de Arapça öğretimi; Aracı dil kullanılmadan, Arapça konuşarak, Arapça anlatımla mümkün olabileceği dikkate alınmalıdır. İstenilen zamanda, belirlenen hedefin başka türlü gerçekleştirilmesi zordur ve çok daha fazla zaman gerektirir.

Anlamak ve konuşmak için dil melekesi kazanmak gerekir. Dil melekesi kazanmak ise, mindere ve ringe çıkmakla mümkündür. Kitaplarla sağlanması imkânsız denecek kadar zordur. Eğer şartları oluşturulursa, dil melekesi kazanmak, 45 gün ile 3 ay arasında değişen bir zaman dilimi içerisinde mümkündür. Bu süre içerisinde seçilen konular, meslek ve branşlara göre değişiklik arz edebilir olsa da, hayatımızın doğal seyrine uygun konular seçilmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz.

2- İkinci merhalede okuma - yazma öğretilmelidir. Bu merhale için 30 ile 45 gün arasında değişebilecek bir süre yeterlidir.

3- Üçüncü merhalede gramer-dil kuralları öğretimine ağırlık verilmelidir. Bunun süresi de en az 5-6 ay olmalıdır. Seçilmiş, belirlenmiş hedeflere göre, bu sürenin uzayabileceği bir gerçek olmakla birlikte, kanaatimize göre Türkiye'deki ilahiyat standartları dikkate alındığında bu süre 6 ayı geçmemelidir.

Anadilini konuşmak, Lise seviyesindeki bir genç için 400 - 500 kelime ile mümkün olabildiğine göre, aynı kökten türemiş olsa da ayrı ayrı sayıldığında beş binin üzerinde müşterek kelimemiz olan Arapçayı öğrenmek ve öğretmekte başarısız olmuşsak, usul ve üslûbumuzu yeniden ele alıp, gözden geçirmek zorundayız.

Bu anlayışla, Türkiye'de ilk sayılabilecek yeni bir deneme yapmaya çalıştık. Hiç şüphesiz bu denemede eksiklerimiz olmuştur. Eksiklerin bir kısmı elimizde olmayan

sebeplerden kaynaklanmakta olup farkında olduğumuz eksiklerdir; farkında olmadığımız hata ve eksiklerimizi, konu ile ilgilenen uzmanların bildirmesini umuyor ve bekliyoruz.

Eksik ve yetersizliklerimizin farkında olduğumuz bölümü:

1- Ekibimizin 15 - 20 kişi için dizayn edilmiş olmasına rağmen, sayının zorlama ile 43 kişiye çıkartılması ve katılımcıların seviye farklılığı sebebiyle, esas kabul edilen A sınıfına tam ve yeterli vakit ayıramamaları,

2- Dil öğretiminde seviye ve gaye birliği olması çok önemlidir. Elimizdeki talebe en az üç ayrı seviyede ve iki farklı gaye için kursa katılmış olması,

3- Uygulama eksikliğimiz, nasıl yapacağımızı, nereden başlayacağımızı belirlemeye çalıştığımız ilk deneme olması ve hoca yetersizliği gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Buna rağmen, Arapça ve Türkçe'de müşterek kullanılan kelimeleri ön plâna çıkartarak, kalıp kelime ve cümlelerle dikkat çekerek, zaruret halinde, Arapçada en çok kullanılan kelimelerden seçme yaparak, hepsinden önemlisi, minder ve ring oluşturup tabii ortamında uygulama yaparak, öğrencilerimize anlama ve konuşma melekesi kazandırmaya çalıştık. Zamanımız sadece bu merhale için yeterli olduğundan, okuma - yazma ve gramer öğretimi merhalelerine geçemedik. Seviye tespit komisyonu özellikle bu konuyu göz önünde bulundurarak seviye tespitini sözlü yapmıştır.

Ayrıca konuları doğal hayatımızın seyrine uygun olarak seçmeye çalıştık. Talebe profilimizi de dikkate alarak konularımızı:

1- Sabah uykudan uyanmakla başlayan, Lavabo, abdest ve namaz gibi konularla devam eden, günlük doğal hayat seyrine uygun ve paralel,

2- Tanışma, okul - çevre, köy, ulaşım - seyahat ve çamaşırhane ile ilgili konular,

3- Yemek, Lokanta, hastahane, çarşı - Pazar, Market gibi konular,

4- Vücut azaları, aile üyeleri, meyve - sebze çeşitleri vs.

5- Haftanın günleri, aylar mevsimler gibi bir öğrencinin günlük hayatına girebilecek konular olarak belirledik.

Ne kadar başarılı olduğumuzu, seviye tespit ve inceleme komisyonu belirlemiştir. Ancak iddialı olduğumuz bir konu var: Arapçayı öğrencilere sevdirdik ve kısa zamanda öğrenilebileceklerine inandırdık. Bu da dil öğretiminde önemli bir

faktördür. Bundan sonra okuma - yazma ve gramer öğretimi çok kolay ve de başarı ile gerçekleştirilebilecektir.

Anlama ve konuşma zevkini tattırmadan gramer öğretmek, dil öğretiminden soğutucu, itici ve engelleyici en önemli faktör olduğunu düşünüyoruz. Talebelerimizi Uzungöle götürüp, Arap hanımlarla baş başa bıraktığımızda, duydukları heyecan ve konuşma zevki görülmeye değerdi. Uygulamamız, dillerin öğretilmesindeki sünnetullah'a uygun ve doğal sürece de paraleldir.

Aynı uygulamayı bir yıl sonra İmam Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinden İlahiyat fakültesinde okuyacak öğrenciler için tekrarladık. Başarı ve verimin arttığını gördük. Katılımcı 41 öğrencinin bir kısmı, girdikleri ilahiyat fakültesinin hazırlık sınıfını okumaktan muaf tutuldular. Bir kısmı ise tavsiyemiz doğrultusunda ve kendi istekleri ile hazırlık okuyorlar.

A. Kursta uygulanan günlük program tablosu

البرنامج اليومي :

04:10-03:45	الاستيقاظ وقول بسم الله مع بداية اليوم الجديد
04:15-04:10	النزول إلى المسجد والوقوف لصلاة الصبح (الفجر)*
06:15-05:30	مطالعة (تكرار–مسابقة– تطبيق)
06:30-06:15	فسحة
07:15-06:30	مطالعة (تكرار–مسابقة– تطبيق)
08:00-07:15	الفطور – الاستراحة
08:45-08:00	الدرس الأول
09:00-08:45	فسحة
09:45-09:00	الدرس الثاني
10:00-09:45	فسحة
10:45-10:00	الدرس الثالث
11:00-10:45	فسحة
11:45-11:00	الدرس الرابع

12:30-11:45	الغداء
13:00-12:30	صلاة الظهر
13:45-13:00	الدرس الخامس
15:45-13:45	استراحة ووقت قيلولة
16:30-15:45	الدرس السادس
17:00-16:30	فسحة
17:30-17:00	الوضوء وصلاة العصر
18:15-17:30	العَشاء
19:00-18:15	مطالعة (تكرار–مسابقة– تطبيق)
19:15-19:00	فسحة
20:00-19:15	مطالعة (تكرار–مسابقة– تطبيق)
20:30-20:00	صلاة المغرب
21:15-20:30	ساعة الشاي
21:50-21:15	صلاة العِشاء
22:15-21:50	وقت النوم*

* يجب البدء في صلاة الصبح قبل نصف ساعة من شروق الشمس.

** يجب مراعاة وقت النوم من قبل الجميع و إغلاق (اطفاء) الأنوار.

B. Tecrübemizin basına yansıması

Yabancı Dil Öğretiminde Bir İlk,45 günde Arapça eğitimi Hayrat ilçesi Balaban Beldesindeki Hamzalı Kuran Kursunda gerçekleşti.

Trabzon'un Hayrat İlçesi, Balaban beldesine bağlı Hamzalı Mahallesi Kız Kur'an Kursu bünyesinde yaz tatili vesilesiyle düzenlenen "45 günde Arapça konuşma ve anlama melekesi kazandıran" dil kursu başarı ile gerçekleştirildi.

Hamzalı Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile Hayrat Müftülüğü ve Trabzon-Rize ilahiyat Fakültelerinin işbirliği sonucu gerçekleştirilen dil kursu 09 Haziran'da başlatıldı. 18 Temmuz'da bitmiş olan kurs öğrencilerinin durum tespitini,

Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Rize Recep Tayyib Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültelerindeki Arapça hocaları yaptı.

Fakülte Dekanları İl ve İlçe Müftülerinin de müşahit olarak katıldığı seviye tespit imtihanı sonunda, dereceye giren öğrenciler, birer altınla ödüllendirildi.

Dil kursuna, Trabzon ve Rize İlahiyat Fakülteleri ve bazı eğitim kurumlarının seçtiği 43 kız öğrenci katıldı. Kursa katılan öğrencilere Uzungöl'de fiili tatbikat yaptırıldı. Uzungöl'ü gezen öğrenciler, bölgede bulunan Arap turistlerle konuşabilmenin zevk ve heyecanını yaşadılar.

Türkiye'de ilk defa düzenlenen bu projenin mimarı ve yönetmeni "Gayemiz, Arapçanın kısa zamanda ve kolayca öğretilebileceğini ortaya koyup, dil öğrenme ve konuşma zevkini tattırarak sevdirmektir."dedi. Bunu gramer-dil bilgisi öğretmeden önce, konuşma ve anlamayı öğreterek başarıyoruz.

Arapça ve Türkçe'de kullanılan 5 binin üzerinde müşterek kelime bulunduğuna işaret eden İbrahimoğlu, bir dili konuşmak için 300-400 kelime kullanabilmenin yeterli olacağını söyledi. Ayrıca bu uygulamanın, dil öğretiminde bir model olmasını arzuladıklarını ve yazılı-görsel basının bu projeye şahitlik etmelerini istediklerini de sözlerine ekledi. İbrahimoğlu Mekke Üniversitesinde, ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretimi konusunda ihtisas yapmış bir dil uzmanı olup ilk uygulamayı kendi köyünde yapmayı tercih ederken, Vasat öğrencilere 3 ayda Arapça öğretebileceğini iddia ederek Öğretim üyelerinden projesine destek istedi.

Sınava Trabzon İl Müftüsü ve Hayrat İlçe Müftüsü gözlemci olarak katılırken RTEÜ İlahiyat Fak. Dekanı, KTÜ İlahiyat Fak. Dekanı, Arapça Öğretim Üyeleri 45 gün Arapça gören kursiyerleri sordukları sorularla terletti.

İçlerinde Gürcistanlı ve ülkenin değişik illerinden gelen öğrenci ve dil meraklısının iştirak ettiği kursiyerlerin Arapçası il, ilçe müftüsü ve öğretim görevlilerinin takdirini kazandı.

2013 yılı Haziran- Temmuz aylarında tekrarlanan aynı kursun basın'a yansıması ise şöyle olmuştur:

İlk defa, geçen sene Hamzalı Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği-Hayrat Müftülüğü-Trabzon ve Rize İlahiyat Fakülteleri işbirliği ile düzenlenen "45 Günde

Arapça anlama ve konuşma melekesi" kazandırma kursu, bu sene Hamzalı Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği-Hayrat Halk Eğitim Müdürlüğü işbirliği, ÖNDER ve Sosyal Doku Derneği katkıları ile Hamzalı Mahallesinde tekrarlandı.

Kursa, İHL son sınıf öğrencilerinden, İlahiyat Fakültesi'ni tercih eden öğrenciler kabul edildi.

09 Haziran-25 Temmuz arası devam eden kursun bitiş imtihanı ve merasimi 21 Temmuzda, Balaban-Hamzalı Mahallesi Kız Kur'an Kursu konferans salonunda yapıldı. Sabah 10-14 arası imtihan, 15-17 arası ise velilere ve basına açık mezuniyet merasimi düzenlendi.

Kursa katılan 41 öğrenci, iki defa Uzungöl'e götürülerek Arap Turistlerle uygulama yaptırıldı.

İlk uygulamayı, Kursun 18.ci günü yapan kız öğrenciler, Uzungöl'de Arap ailelerle konuşup anlaşabilmenin heyecan ve zevkini birlikte yaşadılar. On gün sonra yapılan ikinci Uzungöl uygulama gezisinde ise, kız öğrenciler, birinci uygulama esnasındaki heyecan ve telaşı yaşamadan, Arap ailelerle rahatlıkla konuşup anlaşabildiler.

Arapça ve Türkçede müşterek kullanılan 5000 küsur kelime'den istifade ile Arapça öğrenmeyi kolaylaştıran ve sevdiren bir metodun uygulandığı kursta, talebelere disiplin ve yoğun programların hâkim olduğu bir süreç yaşatıldı.

İlk günden itibaren Türkçe konuşulmayan Arapça Dil Kursu'nda, güne sabah 03.30 da başlandı. Sabah namazından sonra yatılmadı; bunun yerine öğle namazından sonra iki saat uyuma fırsatı verildi. Günlük program yatsı namazının kılınması ile bitti; saat 22.30 da bütün öğrenciler yatmış oluyorlardı. Gün boyunca sehven de olsa, konuşulan her Türkçe kelime için 1 TL ceza kesildi.

Öğrenciler bu kursta birçok şeyin ilkini yaşadılar. Dil öğrenmenin zor olmadığını, bilakis kolaylığını görüp yaşama fırsatı buldular. Zor ve ürkütücü buldukları Arapçayı sevdiler; konuşma zevkini tattılar. Verimli, başarılı bir gün geçirme alışkanlığı ve keyfiyetini yaşama imkânını tanıdılar. Düzenli ve disiplinli bir hayatın, olmazları nasıl oldurduğunu gördüler. Dünyada ve Türkiye'de ilk defa, 45 gün gibi kısa bir

sürede, en zor diller arasında gösterilen, Arapçayı anlama ve konuşmayı başardılar. Fedakârlık, dayanışma ve kaynaşma ruhunu, zevkini tanıyıp yaşadılar.

Dil öğrenmenin doğru ve doğal usulünün, önce anlamak ve konuşmakla başlaması, sonra okuma yazmayla devam etmesi ve ondan sonra da gramer öğrenmeyle geliştirilmesi gerektiğini kavramış oldular.

İki senedir tekrarlanan Arapça Dil Kursu'na katılan öğrencilerden herhangi bir ücret alınmadı. Ayrıca ücretsiz Konaklama ve Yemek imkânı da verildi. Sadece kural ihlali yapanların ödeyeceği ceza teminatı olarak her öğrencinin 500 TL teminat yatırması şart koşuldu. Yatırılan bu teminat, kural ihlali yapmayanlara, kurs bitiminde aynen veya ceza miktarı kadar kesilerek kalan iade edildi.

Öğrenciler gün boyunca değişik aktivitelerle meşgul edildi. Doğal hayatın akışı esnasında yaşanan her şey, ders konuları arasına girdi.

Ne istediğini Arapça ifade edemeyene istediği verilmedi. Mahrum kalmamak için isteklerini Arapça ifade etmeyi öğrenmek zorunda bırakıldılar. Tiyatro oyunları ile birçok konu, canlandırılıp işlenerek zevkli hale getirildi. Yarışma, çizgi filim seyretme, Arapça haber dinleme, günlük aktivitelerden sadece bazılarıydı.

Günlük hayatın seyri esnasında, Arapça ifade etmeyi bilmedikleri şeyleri onlara öğretecek rehberleri vardı.

Türkiye'de ikinci defa düzenlenen bu projenin mimarı ve yönetmeni: "Gayemiz, Arapçanın kısa zamanda ve kolayca öğretilebileceğini ortaya koyup, dil öğrenme ve konuşma zevkini tattırarak sevdirmektir. Bunu da gramer-dil bilgisi öğretmeden önce, anlama ve konuşmayı öğreterek yapmaya çalıştık" dedi. Ayrıca bu uygulamanın, dil öğretiminde bir model olmasını arzuladıklarını ve yazılı-görsel basının bu projeye şahitlik etmelerini istediklerini de sözlerine ekledi.

Sonuç

Uygulamaya çalıştığımız Arapça öğretim sisteminde Türkçe ve Arapça'da müşterek olan kelimeler ön plana çıkartılmakta, ihtiyaç olan diğer kelimeler ise Arapça'da en çok kullanılmakta olan kelimelerden seçilmektedir.

Uyguladığımız 45 günlük program, sadece anlama ve konuşma melekesi kazandırmayı hedef alan bir programdı.

Bu programın ikinci merhalesi okuma - yazma, üçüncü merhalesi ise gramer öğretme merhalesi olup Türkiye'de uygulanan şekliyle bu iki merhale, kısmen başarı elde edilmiş olan merhalelerdir. Eksik kalan merhalenin dikkate alınması gerektiğine inandığımız için anlama - konuşma merhalesi ile yetindik. Bu uygulama, dil öğrenmeyi zevkli hale getirir ve kolaylaştırır diye inanıyoruz.

45 Günde Arapça anlama ve konuşma melekesi kazandırma kursu için gerekenler:

1. İçinde, Kurs esnasında başkalarının faaliyet göstermeyeceği müstakil bina,
   1.2 Binada, kursa katılacak öğrenci sayısı kadar, rahat, temiz ve kaliteli bir konaklama imkânı,
   2.2 Katılımcı öğrenci sayısına yetecek ve bir sınıfta 15 kişiyi aşmayacak nezih dershaneler,
2. Bir sınıf için, metodu, Arapça incelikleri ve konuşmayı bilen 1 hoca, 3 yardımcı, sınıf sayısı arttıkça hoca ve yardımcı sayısı da sınıf sayısına paralel olarak artmalı,
3. Akıllı tahta, bilgisayar, projektör, yazıcı ve fotokopi cihazı,
4. Ulaşım ve geziler için bir Minibüs,
5. İlgisi yeterli, gaye ve seviye birliği olan, her sınıf için en fazla 15 öğrenci,

6. Proje uzmanı bir yönetmen. Yönetmen dile hakim, motivasyon semineri vererek projeyi tanıtıp inandıran ve sevdiren, muktedir bir dil uzmanı olmalı.

BU METOD, SADECE ARAPÇA İÇİN DEĞİL BÜTÜN DİLLER İÇİN UYGULANABİLECEK BİR METOTTUR.

Çeşitli kaynaklarda Türkçe ve Arapça arasında müşterek olan kelimeler taranmış. Bu kaynaklardan Riyad-Melik Suut Üniversitesi, Cidde- Melik Abdülaziz Üniversitesi ve Asker emeklisi bir zatın yaptığı çalışmadan istifade ederek müşterek kelimeleri bir araya getirmeye çalışılmıştır. Listelere ilaveten Arapça'da kullanımı yaygın kelime listelerini havi, Ümmü'l-Kura Üniversitesi bünyesinde hazırlanmış (قائمة مكة للمفردات الشائعة) adlı kitap içerisindeki A (Beş defa tekrarlanan), B (Dört defa tekrarlanan), C (Üç defa tekrarlanan), D (İki defa tekrarlanan), E (Bir defa tekrarlanan) ve F (Tekrarlanmayan ancak müellifin listesine aldığı kelimeler) listelerini tarayarak ve yukarıda zikredilen üç liste ile karşılaştırılmıştır. Listeler arasında kıyaslama yaparak yaygın kelimeler listesiyle diğer üç listede bulunanları A listesi, yaygın kelimeler listesi ile diğer 2 listede bulunanlara B listesi, yaygın kelimeler listesiyle en az bir listeyle aynı olanlara C listesi adı verilmiştir.

Diğer taraftan bu üç listeyi kendi arasında da A, B ve C listesi şeklinde değerlendirilmiştir. Tüm listelerde hayli fazla müşterek kelime olduğu dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki listede (قائمة مكة للمفردات الشائعة)'nın içerisinden beş, dört ve üç tekrarla zikredilen kelimelere yer verilmiştir. Bu tekrarlar içerisinde Türkçe'yle müştereklik arz edenleri işaretlenmeye çalışılmıştır.

Kelimelerin önündeki sayılar tekrar sayısını ifade ediyor. Beş kere tekrarlanan kelimeler A listesindeki kelimelerdir. Bunların içerisindeki müşterek kelimeler kırmızı rengiyle işaretlenmiştir. Dört kere tekrarlanan kelimeler ise B listesidir ve burada geçen müşterek kelimeler de yeşil rengiyle işaretlenmiştir. Üç kere tekrarlanan kelimeler ise C listesidir ve burada geçen müşterek kelimeler de mavi rengiyle işaretlenmiştir. Geçen yaz uygulanan programda bu kelimelerin kullanılmasına gayret göstermeye çalıştık.

Çalışmamda(قائمة مكة للمفردات الشائعة) Kaimetu Mekke li'l-Mufredadi'ş-Şai-ayi esas alarak, bu kelimeler içerisinde en yaygın olanların A listesi, daha az yaygın olan ikinci liste ise B listesidir, biraz daha az yaygın olanlar ise C listesinde yer almaktadır.

A Listesindeki müşterek kelimeler kırmızı

B Listesindeki müşterek kelimeler yeşil

C Listesindeki müşterek kelimeler mavi olarak gösterilmiştir.

Yapılan çalışmanın sonucu olarak şu istatistiki bilgiler elde edilmiştir:

→ Mekke yaygın kelimeler listesi ile diğer üç listede müşterek olan kelimelerin sayısı 397 kelimedir.

→ Mekke yaygın kelimeler listesi ile diğer iki listede müşterek olan kelimelerin sayısı 689 kelimedir.

→ Mekke yaygın kelimeler listesi ile diğer bir listede müşterek olan kelimelerin sayısı 682 kelimedir.

→ Mekke yaygın kelimeler listesinde olmayan fakat diğer üç listede olan müşterek kelime sayısı 358 kelimedir.

→ Mekke yaygın kelimeler listesinde olmayan fakat diğer iki listede olan müşterek kelime sayısı 1264 kelimedir.

C. Müşterek kelimelerin tablosu

Tabloda müşterek kelimelerin A, B ve C listeleri yer almaktadır:

5	أداة	15	5	أحسَّ	8	5	آخَرُ	1
5	إدارة	16	5	أحسَنَ	9	5	آنسة	2
5	أرسل	17	5	أخ	10	5	ابن	3
5	أرض	18	5	أخت	11	5	أثناء	4
5	أسبوع	19	5	اِختارَ	12	5	أجرَى	5
5	أستاذ	20	5	أخضر	13	5	أجنبي	6
5	استقبال	21	5	أخير	14	5	أحَبَّ	7

22	استيقظ	5	52	تكلم	5	82	دراجة	5
23	أسد	5	53	ثمن	5	83	درَس	5
24	اسم	5	54	جانب	5	84	دعا	5
25	أسود	5	55	جبل	5	85	دعوة	5
26	أصفر	5	56	جد	5	86	دفتر	5
27	أصلح	5	57	جرى	5	87	دقيقة	5
28	أكل	5	58	جريدة	5	88	دواء	5
29	ألم	5	59	جلس	5	89	دين	5
30	امتحان	5	60	جهاز	5	90	ذهب	5
31	أمس	5	61	حادث	5	91	رأس	5
32	أم	5	62	حال	5	92	رأي	5
33	أمين	5	63	حائط	5	93	رأى	5
34	انتهى	5	64	حديقة	5	94	ربيع	5
35	أنفق	5	65	حذاء	5	95	رجا	5
36	باب	5	66	حزن	5	96	رجع	5
37	باع	5	67	حساب	5	97	رجل	5
38	بحر	5	68	حق	5	98	رسالة	5
39	بدأ	5	69	حقيبة	5	99	رسَم	5
40	بريد	5	70	حلو	5	100	رقم	5
41	بطاقة	5	71	حمار	5	101	رياضة	5
42	بعد	5	72	حمَل	5	102	رئيس	5
43	بعيد	5	73	خادم	5	103	زار	5
44	بلد	5	74	خاف	5	104	زجاج	5
45	بنت	5	75	خبز	5	105	زوج	5
46	بنك	5	76	خطاب	5	106	زيارة	5
47	بيت	5	77	خطر	5	107	سار	5
48	تاجر	5	78	داخل	5	108	سافر	5
49	تعلم	5	79	دار	5	109	سائق	5
50	تعليم	5	80	دجاج	5	110	سجَّل	5
51	تقدم	5	81	دخل	5	111	سُرعة	5

112	سرير	5	142	صلاة	5	172	فاكهة	5
113	سريع	5	143	صلّى	5	173	فائدة	5
114	سطْح	5	144	صندوق	5	174	فتَحَ	5
115	سعيد	5	145	ضحِك	5	175	فجأة	5
116	سفر	5	146	طالِب	5	176	فحَص	5
117	سكر	5	147	طبيب	5	177	فرحُ	5
118	سلام	5	148	طريق	5	178	فصلُ	5
119	سلّم	5	149	طعام	5	179	فضْل	5
120	سماء	5	150	طفل	5	180	فقير	5
121	سمع	5	151	طلَبَ	5	181	فم	5
122	سمك (ة)	5	152	طلبٌ	5	182	فهِم	5
123	سهل	5	153	طول	5	183	قابَل	5
124	سيارة	5	154	ظهْرٌ	5	184	قاد	5
125	سيد	5	155	ظهَرَ	5	185	قادِمٌ	5
126	شاب	5	156	ظُهْرٌ	5	186	قال	5
127	شارع	5	157	عاصمة	5	187	قام	5
128	شاطئ	5	158	عامِل	5	188	قائمة	5
129	شاي	5	159	عطلة	5	189	قدّم	5
130	شباك	5	160	عفو	5	190	قَدم	5
131	شتاء	5	161	عمْر	5	191	قديم	5
132	شرب	5	162	عملٌ	5	192	قرأ	5
133	شَكَر	5	163	عمِل	5	193	قراءة	5
134	شمس	5	164	عمليّة	5	194	قرار	5
135	شهادة	5	165	عم	5	195	قريب	5
136	شهر	5	166	عُنوان	5	196	قرية	5
137	صدر	5	167	غادر	5	197	قصير	5
138	صديق	5	168	غرفة	5	198	قطار	5
139	صعب	5	169	غسَل	5	199	قطعة	5
140	صغير	5	170	غضَب	5	200	قلب	5
141	صفحة	5	171	غنِي	5	201	قلم	5

202	قمر	5	233	مقعد	5	264	يد	5
203	قهوة	5	234	مكتب	5	265	يسار	5
204	كبير	5	235	مكتبة	5	266	يوم	5
205	كتَب	5	236	ملعب	5	267	أب	4
206	كثير	5	237	مملكة	5	268	ابتدائي	4
207	كرة	5	238	منتصف	5	269	ابتسم	4
208	كرسي	5	239	منزل	5	270	أبيض	4
209	كرِه	5	240	موسيقى	5	271	اتجاه	4
210	كلِمة	5	241	نافذة	5	272	اتصل	4
211	كهرباء	5	242	نامَ	5	273	اتضَح	4
212	لازم	5	243	نحن	5	274	إجازة	4
213	لحم	5	244	نظارة	5	275	أجر	4
214	لذيذ	5	245	نظيف	5	276	أجرَة	4
215	لعب	5	246	نفط	5	277	احتاجَ	4
216	لغة	5	247	نهر	5	278	احتَج	4
217	لوح	5	248	نور	5	279	احترم	4
218	لون	5	249	نوع	5	280	احتفظ	4
219	ماء	5	250	نوم	5	281	احتفل	4
220	مائدة	5	251	واسع	5	282	أحرق	4
221	مباراة	5	252	والد	5	283	أحضَر	4
222	محطة	5	253	وجَد	5	284	أحمر	4
223	مدّ	5	254	ودّع	5	285	أخبر	4
224	مدْرسة	5	255	ورد(ة)	5	286	أخذ	4
225	مدير	5	256	ورق(ة)	5	287	أخرج	4
226	مدينة	5	257	وزّع	5	288	أدبٌ	4
227	مرض	5	258	وزير	5	289	أذاع	4
228	مساء	5	259	وسط	5	290	إذاعة	4
229	مستشفى	5	260	وصل	5	291	أُذن	4
230	مسجد	5	261	وطن	5	292	أراد	4
231	مسلم	5	262	وقفَ	5	293	ارتفاع	4
232	مطار	5	263	ولدٌ	5	294	أزرق	4

295	استراحَ	4	324	أمير	4	353	بين	4
296	استراحة	4	325	أنا	4	354	تأخر	4
297	استعد	4	326	أنت	4	355	تاريخ	4
298	استقبل	4	327	أنتج	4	356	تجارة	4
299	استمع	4	328	انتظر	4	357	تجرِبة	4
300	أسرة	4	329	إنسان	4	358	تحت	4
301	أسعار	4	330	أنف	4	359	تحدث	4
302	إسلام	4	331	أهدى	4	360	تحية	4
303	أسنان	4	332	أو	4	361	تدريب	4
304	أشار	4	333	أولى	4	362	تذكرة	4
305	إشارة	4	334	أولى	4	363	تراب	4
306	اشترى	4	335	أيضا	4	364	تربية	4
307	اشتغل	4	336	باخرة	4	365	ترك	4
308	إصلاح	4	337	بارد	4	366	تصوير	4
309	أطلق	4	338	بالَى	4	367	تعاون	4
310	اعتذر	4	339	بائع	4	368	تعَب	4
311	اعتقد	4	340	بحَث	4	369	تعِب	4
312	أعجب	4	341	بداية	4	370	تعوّد	4
313	أعطى	4	342	بركة	4	371	تفصيل	4
314	إعلان	4	343	برنامِج	4	372	تفضلَ	4
315	اكتشف	4	344	بسيط	4	373	تفاح	4
316	أكْل	4	345	بعث	4	374	تلك	4
317	إلا	4	346	بقي	4	375	تلميذ	4
318	الله	4	347	بناء	4	376	تمام	4
319	إلى	4	348	بندقية	4	377	تمتع	4
320	أمام	4	349	بئر	4	378	تمرين	4
321	أمْر	4	350	بيض	4	379	تمّ	4
322	أمكن	4	351	أسرع	4	380	تمنى	4
323	أما	4	352	بيع	4	381	تناول	4

382	توجه	4	411	حاول	4	440	حيّ	4
383	ثانية	4	412	حب	4	441	خارج	4
384	ثقيل	4	413	حتى	4	442	خالٌ	4
385	ثلج	4	414	حج	4	443	خبر	4
386	ثمرة	4	415	حجرة	4	444	خدم	4
387	ثوب	4	416	حد	4	445	خدمة	4
388	جاء	4	417	حدد	4	446	خرج	4
389	جار	4	418	حديث	4	447	خروج	4
390	جامِعة	4	419	حرارة	4	448	خريطة	4
391	جدول	4	420	حرب	4	449	خريف	4
392	جديد	4	421	حرية	4	450	خزانة	4
393	جزيرة	4	422	حرف	4	451	جندي	4
394	جسر	4	423	حركة	4	452	خشب	4
395	جسم	4	424	حريق	4	453	خصوص	4
396	جلد	4	425	حصان	4	454	خطأ	4
397	جمرك	4	426	حصل	4	455	خطب	4
398	جملة	4	427	حضر	4	456	خطير	4
399	جمهورية	4	428	حفظ	4	457	خفيف	4
400	جميل	4	429	حفل	4	458	خلع	4
401	جنوب	4	430	حقل	4	459	خلف	4
402	جِهة	4	431	حقيقة	4	460	خوف	4
403	جَهِل	4	432	حكومة	4	461	خير	4
404	جواز	4	433	حليب	4	462	خيمة	4
405	جوع	4	434	حمِد	4	463	داخل	4
406	جو	4	435	حمّام	4	464	دراسة	4
407	جيد	4	436	حوْل	4	465	درجة	4
408	حاد	4	437	حوّل	4	466	درْس	4
409	حار	4	438	حياة	4	467	دفَع	4
410	حاضر	4	439			468	دقّ	4

469	دكان	4	498	زواج	4	527	شجرة	4
470	دليل	4	499	زيت	4	528	شديد	4
471	دور	4	500	ساحة	4	529	شرْط	4
472	دورة	4	501	ساقٌ	4	530	شرطة	4
473	دينار	4	502	سأل	4	531	شركة	4
474	ذكرى	4	503	سباحة	4	532	شعب	4
475	ذكي	4	504	سبب	4	533	شعْرة	4
476	راجَع	4	505	سبح	4	534	شعَر	4
477	راحة	4	506	سحب	4	535	شفة	4
478	رافق	4	507	سرق	4	536	شقيق	4
479	رب	4	508	سُرور	4	537	شكا	4
480	ربما	4	509	سطر	4	538	شكّ	4
481	رجاء	4	510	سفينة	4	539	شمال	4
482	رِجل	4	511	سقط	4	540	شمّ	4
483	رخيص	4	512	سكت	4	541	شوك	4
484	رسائل	4	513	سكين	4	542	شيئ	4
485	رسْم	4	514	سكن	4	543	شيخ	4
486	رسول	4	515	سلاح	4	544	صابون	4
487	رغم	4	516	سلامة	4	545	صاحَ	4
488	رفض	4	517	سُلَحفاة	4	546	صاحِب	4
489	رقيق	4	518	سؤال	4	547	صبي	4
490	ركب	4	519	سوق	4	548	صِحّة	4
491	رِيح	4	520	سوى	4	549	صحيح	4
492	ريف	4	521	سير	4	550	صداقة	4
493	زاد	4	522	سيف	4	551	ساعة	4
494	زائر	4	523	سينما	4	552	صرَح	4
495	زعيم	4	524	سيئ	4	553	صعِد	4
496	زميل	4	525	شاهَد	4	554	صعوبة	4
497	زهرة	4	526	شجّع	4	555	صف	4

556	صناعة	4	586	عبّر	4	616	غطاء	4
557	صوت	4	587	عبَر	4	617	غطَى	4
558	صورة	4	588	عجوز	4	618	فاز	4
559	صوف	4	589	عدَد	4	619	فتاة	4
560	صيد	4	590	عدو	4	620	فتى	4
561	صيدلية	4	591	عربة	4	621	فجر	4
562	ضابط	4	592	عرفَ	4	622	فرصة	4
563	ضعيف	4	593	عروس	4	623	فريق	4
564	ضغط	4	594	عريض	4	624	فصَل	4
565	ضوء	4	595	عزيز	4	625	فضَّل	4
566	ضيف	4	596	عسل	4	626	فعل	4
567	طابَع	4	597	عَشاء	4	627	فقْر	4
568	طار	4	598	عِشاء	4	628	فقطْ	4
569	طاف	4	599	عصا	4	629	فكَّر	4
570	طائرة	4	600	عظمٌ	4	630	فلاَّح	4
571	طب	4	601	علامة	4	631	فنجان	4
572	طبيعة	4	602	علَّق	4	632	فندق	4
573	طرْدٌ	4	603	علّم	4	633	فهْم	4
574	طرَد	4	604	علِم	4	634	فوْز	4
575	طويل	4	605	علْم	4	635	فى	4
576	طيّب	4	606	على	4	636	قاسٍ	4
577	ظلام	4	607	عِمارة	4	637	قاعة	4
578	ظن	4	608	عمود	4	638	قافلة	4
579	عاد	4	609	عنَى	4	639	قبَل	4
580	عادةٌ	4	610	عودة	4	640	قدْ	4
581	عاش	4	611	عيد	4	641	قرْآن	4
582	عالٍ	4	612	عين	4	642	قسْم	4
583	عالَم	4	613	غال	4	643	قصَّة	4
584	عالِم	4	614	غد	4	644	قضى	4
585	عامٌ	4	615	غداء	4	645	قطع	4

646	قطن	4	677	لكنّ	4	708	مشروب	4
647	قعد	4	678	لمَ	4	709	مشغول	4
648	قلْب	4	679	لماذا	4	710	مشهور	4
649	قليل	4	680	لن	4	711	مشى	4
650	قمح	4	681	لو	4	712	مطر	4
651	علاقة	4	682	ليس	4	713	مطعم	4
652	قميص	4	683	ليل	4	714	مع	4
653	كأس	4	684	ماتَ	4	715	معرض	4
654	كافٍ	4	685	مادّة	4	716	معرفة	4
655	كان	4	686	ماض	4	717	معلِّم	4
656	كتاب	4	687	مالَ	4	718	معلوم	4
657	كتابة	4	688	مالٌ	4	719	معمل	4
658	كريم	4	689	مبلغ	4	720	معنى	4
659	كسبَ	4	690	متحف	4	721	مقابلة	4
660	كلام	4	691	متوسط	4	722	مكان	4
661	كلب	4	692	مثال	4	723	ملأ	4
662	كل	4	693	مثّل	4	724	ملابس	4
663	كلية	4	694	مجلّة	4	725	ملَك	4
664	كنيسة	4	695	مجموع	4	726	ملِك	4
665	كي	4	696	محادثة	4	727	ممتاز	4
666	كيف	4	697	محاضرة	4	728	ممثل	4
667	لا	4	698	محلّ	4	729	من	4
668	لابد	4	699	مختلف	4	730	مِنديل	4
669	لاحظ	4	700	مخلص	4	731	مَنظر	4
670	لبس	4	701	مَرّة	4	732	مِهنة	4
671	لحْظة	4	702	مركز	4	733	مهندس	4
672	لحِق	4	703	مُرور	4	734	مواطن	4
673	لزم	4	704	مريض	4	735	موجود	4
674	لطيف	4	705	مسافة	4	736	موضوع	4
675	لقاء	4	706	مستقبل	4	737	موظف	4
676	لقبٌ	4	707	مسح	4	738	موعد	4

739	مؤمن	4	770	هدية	4	801	آمن	3
740	ميناء	4	771	هذا	4	802	آية	3
741	ناحية	4	772	هرب	4	803	أبدٌ	3
742	نار	4	773	هكذا	4	804	أبداً	3
743	ناس	4	774	هل	4	805	أبصر	3
744	ناظر	4	775	هم	4	806	أبعدَ	3
745	نبي	4	776	هنا	4	807	اتجه	3
746	نتيجة	4	777	هناك	4	808	اتحاد	3
747	نحوٌ (اتجاه)	4	778	هنّأ	4	809	اتحد	3
748	نزل	4	779	هو	4	810	اتسع	3
749	نزهة	4	780	هي	4	811	اتفق	3
750	نسي	4	781	واحد	4	812	اتهم	3
751	مرَّ	4	782	واد	4	813	أتمّ	3
752	نشر	4	783	واصَل	4	814	أثر	3
753	نشْرة	4	784	وجْهٌ	4	815	أجاب	3
754	نِصف	4	785	وداع	4	816	إجابة	3
755	نطَق	4	786	ودّ	4	817	اجتمع	3
756	نِظام	4	787	وراء	4	818	اجتهاد	3
757	نظَر	4	788	وزراء	4	819	أحاط	3
758	نظّف	4	789	وزن	4	820	احتجاج	3
759	نفْسٌ	4	790	وسيلة	4	821	احترام	3
760	نقصَ	4	791	وصول	4	822	احترق	3
761	نُقطة	4	792	وضع	4	823	احتوى	3
762	نقْل	4	793	وضوح	4	824	أحد	3
763	نقَل	4	794	وعد	4	825	أحدٌ	3
764	نهار	4	795	وقت	4	826	إحساس	3
765	نهاية	4	796	وقع	4	827	أحياء	3
766	نهض	4	797	ولَدَ	4	828	أحيان	3
767	هاتف	4	798	يمين	4	829	اختبار	3
768	هبط	4	799	آثار	3	830	اختفى	3
769	هدوء	4	800	آذان	3	831	اختلف	3

832	أخطاء	3	861	أشرق	3	890	ألا	3
833	إخوة	3	862	أشعة	3	891	الآن	3
834	أدى	3	863	أشفق	3	892	التفت	3
835	إرادة	3	864	أصاب	3	893	التقى	3
836	أربعة	3	865	أصابع	3	894	ألح	3
837	ارتفع	3	866	أصدر	3	895	إلغاء	3
838	أرز	3	867	إطار	3	896	ألف	3
839	ازدحام	3	868	أطل	3	897	التي	3
840	أزمة	3	869	اطمأن	3	898	الذي	3
841	أساء	3	870	أظهر	3	899	أم	3
842	استأجر	3	871	أعاد	3	900	إمام	3
843	استحق	3	872	اعترض	3	901	امتلأ	3
844	استخدام	3	873	اعترف	3	902	أمر	3
845	استخرج	3	874	اعتمد	3	903	امرأة	3
846	استعراض	3	875	اعتنى	3	904	أمسك	3
847	استعرضَ	3	876	إعجاب	3	905	أمل	3
848	استعملَ	3	877	أعد	3	906	إمَّا	3
849	استقالة	3	878	أعلمَ	3	907	أمَّة	3
850	استقام	3	879	أعمى	3	908	أمْن	3
851	آلة	3	880	أغنية	3	909	أمِن	3
852	استمر	3	881	أفاد	3	910	أن	3
853	استولى	3	882	أفضل	3	911	انتداب	3
854	استيراد	3	883	أقام	3	912	انتصر	3
855	اسعاف	3	884	اقترب	3	913	انتظار	3
856	أسف	3	885	اقترح	3	914	انتظام	3
857	أسماء	3	886	أقر	3	915	انتقال	3
858	أشبهَ	3	887	أقفل	3	916	انتقل	3
859	اشتد	3	888	أكرم	3	917	أنتم	3
860	اشترك	3	889	أكمل	3	918	انحنى	3

919	أنزل	3	950	برْق	3	981	تعلَّقَ	3
920	انسحب	3	951	أمان	3	982	تعليق	3
921	أنصار	3	952	برْقية	3	983	تغيير	3
922	انفجر	3	953	برىءٌ	3	984	تفرق	3
923	أنقذ	3	954	بستان	3	985	تفسير	3
924	انقسم	3	955	بسط	3	986	تقدُّم	3
925	انقطع	3	956	تابعَ	3	987	تقدير	3
926	انقلب	3	957	تابعٌ	3	988	تقريب	3
927	أنكر	3	958	تاجر	3	989	تقرير	3
928	انكسر	3	959	تاسعٌ	3	990	تكون	3
929	اهتم	3	960	تأكَّد	3	991	تلاميذ	3
930	أهل	3	961	تالٍ	3	992	تلقى	3
931	أوجد	3	962	تألم	3	993	تمكن	3
932	أوراق	3	963	تأمل	3	994	تنزّل	3
933	أوصل	3	964	تبادل	3	995	تهنئة	3
934	أولئك	3	965	تبع	3	996	توزيع	3
935	أيْ	3	966	تجديد	3	997	توقّع	3
936	أيُّ	3	967	تحرك	3	998	تين	3
937	أيام	3	968	تخلص	3	999	تيّار	3
938	أيّد	3	969	تدخَّلَ	3	1000	ثالث	3
939	بارك	3	970	تذكر	3	1001	ثان	3
940	بأْس	3	971	ترْجمة	3	1002	ثانوي	3
941	باطل	3	972	تردَّد	3	1003	ثائر	3
942	بحيْرة	3	973	تزوج	3	1004	ثعلب	3
943	بدا	3	974	تِسعة	3	1005	ثقة	3
944	بدْءٌ	3	975	تسعون	3	1006	ثلاثاء	3
945	بدْوٌ	3	976	تصدير	3	1007	ثلاثة	3
946	بديع	3	977	تصريح	3	1008	ثمين	3
947	برامج	3	978	تصور	3	1009	ثورة	3
948	برتقال	3	979	تضامن	3	1010	جار	3
949	برٌّ	3	980	تعاون	3	1011	جامِع	3

1012	جائزة	3	1043	حاجة	3	1074	حكاية	3
1013	جبن	3	1044	حاج	3	1075	حكمَ	3
1014	جبهة (عضو)	3	1045	حار	3	1076	حكى	3
1015	جبهة (مكان)	3	1046	حارس	3	1077	حل	3
1016	جَدّة	3	1047	حافَظَ	3	1078	حلاق	3
1017	جِراحة	3	1048	حافلة	3	1079	حلوى	3
1018	جرائد	3	1049	حاكم	3	1080	حمد	3
1019	جرح	3	1050	حاليُّ	3	1081	حمراء	3
1020	جرس	3	1051	حبل	3	1082	حمى	3
1021	جزء	3	1052	حبوب	3	1083	حنان	3
1022	جزاء	3	1053	حبيب	3	1084	حوادث	3
1023	جسد	3	1054	حجر	3	1085	حول	3
1024	جماعة	3	1055	حجم	3	1086	حيث	3
1025	جمال	3	1056	حدَثَ	3	1087	خاتم	3
1026	جمع	3	1057	حدَّث	3	1088	خارجي	3
1027	جمعة	3	1058	حديد	3	1089	خال	3
1028	جمعية	3	1059	حُرٌّ	3	1090	خامس	3
1029	جمل	3	1060	حرّك	3	1091	ختم	3
1030	جمهور	3	1061	حرس	3	1092	خدع	3
1031	جميع	3	1062	حرَم	3	1093	خروف	3
1032	جناح	3	1063	حرير	3	1094	خسائر	3
1033	جنسية	3	1064	حزْب	3	1095	خسر	3
1034	جنة	3	1065	حزِن	3	1096	خشن	3
1035	جنود	3	1066	حزين	3	1097	خطبة	3
1036	جنية	3	1067	حسب	3	1098	خط	3
1037	جهْد	3	1068	حسن	3	1099	خطة	3
1038	جواب	3	1069	حشرة	3	1100	خطوة	3
1039	جوالة	3	1070	حظ	3	1101	خفف	3
1040	جيْب	3	1071	حفر	3	1102	خفق	3
1041	جيش	3	1072	حفرة	3	1103	خلّص	3
1042	جيوش	3	1073	حِقبة	3	1104	خمسة	3

1105	خمسون	3	1136	راحَ	3	1167	زرعْ	3
1106	خميس	3	1137	رأس المال	3	1168	زرَع	3
1107	خيال	3	1138	راكب	3	1169	زعماء	3
1108	خيل	3	1139	رائع	3	1170	زيادة	3
1109	دارَ	3	1140	رِباط	3	1171	زيّن	3
1110	دافَع	3	1141	ربّى	3	1172	سابِع	3
1111	دام	3	1142	رِبح	3	1173	سابق	3
1112	دخّن	3	1143	ربط	3	1174	ساحر	3
1113	دخول	3	1144	رُبع	3	1175	سادس	3
1114	دستور	3	1145	رتّب	3	1176	ساع	3
1115	دفاع	3	1146	رحل	3	1177	ساعد	3
1116	دفن	3	1147	رِحلة	3	1178	ساق	3
1117	دقيق	3	1148	رحِم	3	1179	سال	3
1118	دكتور	3	1149	رحمة	3	1180	سائح	3
1119	دلّ	3	1150	ردّ	3	1181	سباق	3
1120	دم	3	1151	رِزق	3	1182	سبّب	3
1121	دماء	3	1152	رسمي	3	1183	سبت	3
1122	دمع (ة)	3	1153	رسوب	3	1184	سبعة	3
1123	دنيا	3	1154	رَصاص	3	1185	سبعون	3
1124	دولة	3	1155	رفع	3	1186	سبَق	3
1125	ديموقراطية	3	1156	رفيق	3	1187	سجارة	3
1126	دين	3	1157	رقص	3	1188	سجن	3
1127	ذات	3	1158	ركْن	3	1189	سِحر	3
1128	ذاك	3	1159	رمْل	3	1190	سدّ	3
1129	ذبَح	3	1160	رمى	3	1191	سدُّ	3
1130	ذراع	3	1161	رواية	3	1192	سرٌّ	3
1131	ذكاء	3	1162	روح	3	1193	سعيٌ	3
1132	ذكر	3	1163	روضة	3	1194	سعى	3
1133	ذهاب	3	1164	رؤية	3	1195	سِفارة	3
1134	ذوق	3	1165	زال	3	1196	سفير	3
1135	ذيل	3	1166	زراعة	3	1197	سقوط	3

1198	سكة	3	1229	شقة	3	1260	ضعْف	3
1199	سلطان	3	1230	شكر	3	1261	ضفة	3
1200	سلطة	3	1231	شكّل	3	1262	ضم	3
1201	سلك	3	1232	شكل	3	1263	ضمير	3
1202	سلة	3	1233	شكوى	3	1264	ضيق	3
1203	سلّم	3	1234	شيطان	3	1265	طابق	3
1204	سمح	3	1235	شيوعية	3	1266	طالَ	3
1205	سمّى	3	1236	صاد	3	1267	طائر	3
1206	سنّ	3	1237	صادق	3	1268	طرح	3
1207	سور	3	1238	صار	3	1269	طرف	3
1208	سوف	3	1239	صاف	3	1270	طلع	3
1209	سياحة	3	1240	صافح	3	1271	طماطم	3
1210	شاء	3	1241	صام	3	1272	طمِع	3
1211	شاحنة	3	1242	صبّ	3	1273	طوى	3
1212	شارك	3	1243	صبر	3	1274	طير	3
1213	شباب	3	1244	صحافة	3	1275	طيران	3
1214	شبع	3	1245	صحراء	3	1276	طيور	3
1215	شجاع	3	1246	صدر	3	1277	ظروف	3
1216	شجاعة	3	1247	صرخ	3	1278	ظل	3
1217	شخص	3	1248	صرف	3	1279	ظِل	3
1218	شدّ	3	1249	صفة	3	1280	ظلم	3
1219	شِدة	3	1250	صلَح	3	1281	ظُلم	3
1220	شراء	3	1251	صُلح	3	1282	عادل	3
1221	شراب	3	1252	صنع	3	1283	عادي	3
1222	شر	3	1253	صوّر	3	1284	عاشر	3
1223	شرق	3	1254	صيّاد	3	1285	عاصفة	3
1224	شريط	3	1255	ضاع	3	1286	عاقل	3
1225	شغل	3	1256	ضبطْ	3	1287	عالَج	3
1226	شُغل	3	1257	ضحك	3	1288	عامل	3
1227	شفى	3	1258	ضرب	3	1289	عائلة	3
1228	شقّ	3	1259	ضرَب	3	1290	عبادة	3

1291	عبارة	3	1322	علم	3	1353	غيّر	3
1292	عبد	3	1323	علوم	3	1354	فات	3
1293	عثر	3	1324	علو	3	1355	فاجأ	3
1294	عجلة	3	1325	عميق	3	1356	فارس	3
1295	عجيب	3	1326	عن	3	1357	فارق	3
1296	عدالة	3	1327	عناية	3	1358	فاضِل	3
1297	عدّ	3	1328	عنب	3	1359	فتش	3
1298	عِدّة	3	1329	عند	3	1360	فراش	3
1299	عدل	3	1330	عندما	3	1361	فرِح	3
1300	عرش	3	1331	عنف	3	1362	فرّق	3
1301	عرض	3	1332	عنق	3	1363	فرس	3
1302	عرَض	3	1333	عنيف	3	1364	فرع	3
1303	عشب	3	1334	عهد	3	1365	فرق	3
1304	عشرة	3	1335	عوامل	3	1366	فرقة	3
1305	عشرون	3	1336	عود	3	1367	فستان	3
1306	عصابة	3	1337	عيب	3	1368	فسر	3
1307	عصر	3	1338	غاب	3	1369	فضول	3
1308	عصفور	3	1339	غابة	3	1370	فضاء	3
1309	عصير	3	1340	غاز	3	1371	فضة	3
1310	عضو	3	1341	غاية	3	1372	فطور	3
1311	عطش	3	1342	غذاء	3	1373	فعل	3
1312	عطشان	3	1343	غرق	3	1374	فقد	3
1313	عظيم	3	1344	غريب	3	1375	فكرة	3
1314	عقاب	3	1345	غصن	3	1376	فلم	3
1315	عقبة	3	1346	غلب	3	1377	فن	3
1316	عقد	3	1347	غليظ	3	1378	فول	3
1317	عقَد	3	1348	غناء	3	1379	فيل	3
1318	عقل	3	1349	غنم	3	1380	قاس	3
1319	عقوبة	3	1350	غنّى	3	1381	قاض	3
1320	عقيدة	3	1351	غِنى	3	1382	قاعدة	3
1321	علبة	3	1352	غير	3	1383	قاموس	3

1384	قانون	3	1415	قول	3	1446	لعب	3
1385	قائد	3	1416	قوة	3	1447	لعل	3
1386	قبة	3	1417	قوِي	3	1448	لقي	3
1387	قبر	3	1418	قوي	3	1449	لكن	3
1388	قبض	3	1419	قيادة	3	1450	لم	3
1389	قبل	3	1420	قياس	3	1451	لمّا	3
1390	قبيح	3	1421	قيمة	3	1452	لهجة	3
1391	قتل	3	1422	كاتب	3	1453	ما	3
1392	قدر	3	1423	كارثة	3	1454	مادام	3
1393	قدَر	3	1424	كامل	3	1455	مأساة	3
1394	قرار	3	1425	كأن	3	1456	ما يزال	3
1395	قرُب	3	1426	كتُب	3	1457	مباشرة	3
1396	قرْب	3	1427	كتف	3	1458	مبكر	3
1397	قرد	3	1428	كثرة	3	1459	متين	3
1398	قرض	3	1429	كذا	3	1460	مثل	3
1399	قرْن	3	1430	كذب	3	1461	مجرد	3
1400	قسم	3	1431	كرامة	3	1462	مجلس	3
1401	قصد	3	1432	كراسة	3	1463	مجموعة	3
1402	قصر	3	1433	كرر	3	1464	مجهول	3
1403	قصيدة	3	1434	كسل	3	1465	محام	3
1404	قضية	3	1435	كشف	3	1466	محبة	3
1405	قطر	3	1436	كفى	3	1467	محكمة	3
1406	قط	3	1437	كلّف	3	1468	محيط	3
1407	قفز	3	1438	كلما	3	1469	مخلوق	3
1408	قفص	3	1439	كم	3	1470	مدرس	3
1409	قلة	3	1440	كما	3	1471	مدفع	3
1410	قلد	3	1441	لام	3	1472	مذياع	3
1411	قماش	3	1442	لجنة	3	1473	مرآة	3
1412	قمة	3	1443	لخص	3	1474	مرتفع	3
1413	قناة	3	1444	لذة	3	1475	مرحبا	3
1414	قنصل	3	1445	لسان	3	1476	مرّ	3

1477	مرشح	3	1508	منذ	3	1532	نبات	3
1478	مرض	3	1509	منضدة	3	1533	نبت	3
1479	مريح	3	1510	منع	3	1534	نجاح	3
1480	مزارع	3	1511	مهد	3	1535	نجح	3
1481	مزق	3	1512	مهم	3	1536	نجم	3
1482	مسافر	3	1513	مواصلة	3	1537	نجوم	3
1483	مسألة	3	1514	موت	3	1538	نخل	3
1484	مساواة	3	1515	موج	3	1539	نداء	3
1485	مستوى	3	1516	موز	3	1540	نساء	3
1486	مسرح	3	1517	موضع	3	1541	نسبة	3
1487	مسرحية	3	1518	موقف	3	1542	نسيم	3
1488	مسرور	3	1519	مؤلف	3	1543	نشيط	3
1489	مس	3	1520	مياه	3	1544	نصب	3
1490	مسكن	3	1521	ميدان	3	1545	نصيب	3
1491	مسكين	3	1522	ميزان	3	1546	نصيحة	3
1492	مشترك	3	1523	ميكانيكي	3	1547	نضج	3
1493	مشط	3	1524	ميلاد	3	1548	نظافة	3
1494	مشكلة	3	1525	ميت	3	1549	نظر	3
1495	مشهد	3	1526	ميزّ	3	1550	نظْرة	3
1496	مشوي	3	1527	ناد	3	1551	نظّم	3
1497	مصباح	3	1528	نادر	3	1552	نفع	3
1498	مصنع	3	1529	نادى	3	1553	نقد	3
1499	مصيبة	3	1530	ناعم	3	1554	نقود	3
1500	مضى	3	1531	نبأ	3	1555	نمر	3
1501	مطبخ	3	1532	نبات	3	1556	هات	3
1502	مظلم	3	1533	نبت	3	1557	هام	3
1503	معا	3	1534	نجاح	3	1558	هائل	3
1504	ممرض	3	1535	نجح	3	1559	هتف	3
1505	ممكن	3	1536	نجم	3	1560	هجم	3
1506	مناسبة	3	1537	نجوم	3	1561	هجوم	3
1507	مناهج	3	1531	نبأ	3	1562	هدم	3

3	وعدْ	1583	3	وجبة	1573	3	هذه	1563
3	وفاء	1584	3	وجّه	1574	3	هز	1564
3	وفد	1585	3	وحدة	1575	3	هما	1565
3	وقوف	1586	3	وحش	1576	3	همّ	1566
3	وكيل	1587	3	وحيد	1577	3	هندسة	167
3	ولى	1588	3	وزارة	1578	3	هؤلاء	1551
3	وليّ	1589	3	وساطة	1578	3	هيا	1568
3	يا	1590	3	وسائل	1579	3	واجب	1569
3	يتيم	1591	3	وصف	1580	3	واحة	1570
3	يهود	1592	3	وصَف	1581	3	واضح	1571
-	-	-	3	وظيفة	1582	3	وافق	1572

D. Program sonu imtihan heyetinden bazı hocaların mülakatı

Seviye tespit komisyonundaki bazı hocalar ricamızı kırmayarak sorduğumuz sorulara cevap verme nezaketinde bulunmuşlardır:

I. YARD. DOÇ.DR AHMED EL SAĞİR EL-MERAĞİ (Recep Tayyip ERDOĞAN Üniversitesi - İlahiyat Fakültesi)

Arap olmayanlar için Arapça öğretim tekniklerini şöyle sıralayabiliriz:

Gramer ve tercüme yöntemi.

Amerikan ordusu yöntemi. (Günde 17 saat boyunca konuşma ve dinleme dersleri görme suretiyle kısa sürede dil öğretim metodudur).

Görsel işitsel yöntem.(4 dil becerisine önem verir fakat belli konular üzerinde yoğunlaşır).

Ses yöntemi.(Bu teknikte her harfin çıkış yeri tek tek anlatılarak harflerin çıkış yerleri kavratılmaktadır. Bunun için gereken şemalar ve resimler kullanılmaktadır.4 dil becerisi kullanılarak uygulanır)

Görev bilincini yerleştirme yöntemi.(Öğrenciler için bu metot dil öğrenmeyi kendileri için bir görev kabul etme temeline dayanır.)

Tercih edilebilir gördüğünüz üç usul hangisidir?

A
B
D

Sizin tercih ettiğiniz usul hangisidir?

B

Bu metodu neden tercih ediyorsunuz?

لأن البرنامج الأمريكي عدد ساعاته 17 ساعة يوميا ، ويعد برنامجا صارما ، ونحن في تركيا نحتاج لبرنامج صارم محدد ومطبق عمليا وأن يلتزم الأساتذه والطلاب بالحديث داخل الصف باللغة العربية فقط ولا يستعينون بلغة أخري ، أي كانت الظروف والاحتمالات ، ومن ثم فإن البؤرة المركزية للانطلاق المعرفي والثقافي في تعليم وتعليم اللغة العربية هو المحو النفسي للخجل ، لأن الخجل يقتل العلم في مسألة تعلم اللغات ، ولو تعلمنا في تركيا اللغة العربية كل يوم لمدة 17 ساعة ولمدة 6 أشهر يكون لدينا إنتاج علمي قوي ....
الاستماع أولا, المحادثة, القراءة, الكتابة, الصرف, النحو بهذه الطريقة سنصل لنتيجة عظيمة في تركيا بالنسبة لتدريس اللغة العربية

Bu uygulamasını yaptığımız usul hakkındaki görüşünüz?

تأتي مرحلة القواعد النحوية والصرفية بعد تعلم النطق والحروف والمحادثة اليومية البسيطة ، وعليه فقد تسهم عملية تعلم الصرف والنحو في القراءة الصحيحة والنطق والفهم ، والكتابة أيضا فيما بعد وأظن أن عملية الكتابة مهمة جدا للتسجيل داخل الكراسات والكشاكيل المدرسية حتي يتثني للطلاب البعد عن الشفهي والامتثال بالمكتوب المقيد ، ويمكن الرجوع إليه في أي وقت نشاء ،

Türkiye de dil eğitiminde neden yeterli başarı sağlanamıyor?

أظن أن اللغة العربية في تركيا تحتاج إلي تضافر الكثير من الجهود الشعبية والحكومية الرسمية وغير الرسمية ، بالإضافة إلي وضع برامج متعدد ة الأطوار والأشكال لكل مرحلة من مراحل التدريس للطلاب أعني مستويات الدراسة بدءا من المستوي الأول حتي المستوي النهائي وأظن أنه لايوجد مستوي نهائي في العربية بخاصة لأنها لغة غنية وثرية وقوية تمتلك مفردات لا تمتلكها لغات أخري ، وعليه نحن في تركيا نحتاج أيضا إلي تشجيع الطلاب داخل الصفوف للحديث والتعبير عن أنفسهم باللغة العربية ، ولكن للأسف الأستاذ التركي لايستطيع أن يستمر 10 دقائق بالعربية ثم يترحم ماقاله إلي اللغة التركية وهذه أم المشكلات ، لأن الأستاذ التركي يقتل الطلاب بهذه الطريقة دون أن يدري ويستسهل ويتكاسل وهذه مصيبة المصائب ، حقا عانيت كثيرا مع تدريب المعلمين علي التدريس سواء في مصر في جامعة عين شمس أو في تركيا في جامعة ردب طيب آردوغان ، ولكن بالإصرار والعزيمة والإرادة القوية سنصل إلي مستوي أفضل ونحقق نتائج طيبة في الأعوام القليلة القادمة ، ولكننا نحتاج للعمل الجاد والصبر ...

،،،،،،،، شكرا لكم

عفوا كتبت باللغة العربية لأنني لا أعرف الكتابة بالتركية

II. Öğr. Gör. MURAT SERDAROĞLU

Arap olmayanlar için Arapça öğretim tekniklerini şöyle sıralayabiliriz:

Gramer ve tercüme usulü.

Amerikan ordusu yöntemi. (Günde 17 saat boyunca konuşma ve dinleme dersleri görme suretiyle kısa sürede dil öğretim metodudur).

Görsel işitsel yöntem.(4 dil becerisine önem verir fakat belli konular üzerinde yoğunlaşır).

Ses yöntemi.(Bu teknikte her harfin çıkış yeri tek tek anlatılarak harflerin çıkış yerleri kavratılmaktadır. Bunun için gereken şemalar ve resimler kullanılmaktadır.4 dil becerisi kullanılarak uygulanır)

Görev bilincini yerleştirme yöntemi.(Öğrenciler için bu metot dil öğrenmeyi kendileri için bir görev kabul etme temeline dayanır.)

Tercih edilebilir gördüğünüz üç usul hangisidir?

B
C
E

Sizin tercih ettiğiniz usul hangisidir?

B

Bu metodu neden tercih ediyorsunuz?

BU METOTTA KONUŞMA, DİNLEME VE GÖRME TEKNİLKERİNİ BİR ARADA KULLANILDIĞI İÇİN DAHA FAYDALI OLACAKTIR.

Bu uygulamasını yaptığımız usul hakkındaki görüşünüz?

METOD DOĞRU ANCAK SÜRE KISA. 40 GÜN İÇİNDE ÖĞRENCİLERE FAZLA BİR ŞEY VERLİEMEZ. ANCAK DİL SEVDİRİLİR, DİLİN ANA TEMEL KAİDELERİ VERİLİR. BUNA RAĞMEN BİR BAŞARI ELDE EDİLMİŞTİR. ÖĞRENCİLERİN ÇOĞU YA İHL YA DA İLAHİYATT HAZIRLIK OKUMUŞ.
PRATİK AÇIDAN FAYDALI BİR UYGULAMA.

Türkiye de dil eğitiminde neden yeterli başarı sağlanamıyor?

METOD YANLIŞ - EĞİTİCİ YETERSİZ - ÖĞRENCİ DİLİN ÖNEMİNİ KAVRAYAMAMIŞ

III. ARAPÇA EĞİTİMİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN BAZI HUSUSLAR

A. Aracı dil kullanmadan öğretim

Bu usul Arapça düşünmeyi, öğrencinin konuşma, yazı ve okumada hızlı ilerlemesini, kulak dolgunluğu sağlar.

B. Doğru telaffuza önem vermek

Bu sebeple lafız ve cümlelerin tekrarlanmasına ve sesli okunmasına önem verilmektedir.

C. Ezber

Bu aşama doğal dil öğrenme aşamasıyla aynıdır. Tarih boyunca ve çocukta da bu durum böyledir.

D. Gramer kurallarını uygulamalı biçimde öğrenmek

Özellikle ilk zamanlarda teorik analizlerden kaçınmak gerekir, geleneksel yöntemlerde gramere boğulma sebebiyle uygulama ve diyalog gibi aşamalar ihmal ediliyor. Bu sebeple uygulama ve pratik günümüzde daha önem kazanmaktadır, Arap atasözünde amelsiz ilimde hayır yoktur kapısına çıkıyor bu öneri.

E. Göze ve kulağa hitap eden materyaller kullanma

Film, fotoğraf ve sesli kasetler kullanma, bu materyaller doğru telaffuz ve doğru anlamayı pekiştirmektedir.[67]

F. Öğretmenin derse iyi hazırlanması

Dersine hâkim bir öğretmen öğrencilerinin karşısında her zaman hazırlıklı olmalıdır, böylelikle sınıfı zapt etme noktasında sıkıntı çekmez.

---

67 Burkibe enstitüsü önerileri, Tunus. Riyad üniversitesi, *Es-Sicilullu'l-ilmiyyu lin-Nedveti'l-Alemiyyeti'l-Ula li-ta'limi'l-Arabiyyeti li-gayri'n-Natıkine biha*, II. cilt.1980.s.221-227

Dersine iyi hazırlanan bir öğretmen öğrencilerini kolay hükmeder ve anlaşılmayan noktaları kolay tespit eder, tereddütte kalanı teşvik etmesini, başarılı olanı takdir etmesini gayet iyi bilir.

Dil dersi öğretmeni, alanıyla ilgili her türlü gelişmeyi takip etmeli ve devamlı kendisini yenilemeli.

Ülkemizde Arapça eğitimi ilk ve orta öğretimde imam hatip liselerinde, yükseköğretimde; İlahiyat Fakülteleri ile Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde, yaygın eğitim kurumlarında; Halk Eğitim Merkezleri ve özel dershanelerde yapılmaktadır. Yine son dönemde liselerde Arapça seçmeli yabancı dil dersi olarak okutulmaktadır.

Açıldığından bu yana İ.H.Liselerinde Arapça meslek dersi olarak okutulmaktadır. Bu okullarda okutulan Arapça dersleri ile ilgili fazla bir değerlendirme olmamasına rağmen sözlü olarak dersle ilgili şikâyetler dile getirilmektedir. Konuyla ilgili orta kısım Arapça dersi kitabı yazarlarının öğretmenler için hazırladığı "Arapça Öğretiminde Rehber Kitap" adlı eserde şu görüşler dile getirilmektedir:

"1951 yılında İ.H okulları yeni bir statü ile tekrar öğretime açıldığında bu okullarda Arapça dersi meslek derslerinden birisi olarak okutulmaya başlandı. Burada okutulan Arapça dersleri, yüzyıllardır devam eden medrese sistemi içerisinde uygulanan Arapça öğretiminden farklı bir durumda olacaktı. Medrese sisteminde olduğu gibi, öğrenci İ.H.Okullarında bütün gücünü Arapça öğrenmeye vermeyecekti. Haftada 3-5 saat okutulacak bu dersin yanında ondan fazla kültür ve meslek dersini de okuyacaktı. O halde, bu yeni sistemde Arapça öğretiminde yeni bir usul belirlenmesi gerekiyordu."[68]

Düşünce olarak doğru olan bu görüşü kim uygulayacaktı? İşte sorun burada başlamaktaydı. O sıralarda Arapça dersini okutacak öğretmenlerimiz medrese sisteminde yetişmişlerdi. Onların bir kısmı, bugün bile bazıları tarafından savunulduğu gibi "Arapça öğretiminin bir tek usûlü vardır, oda 'Emsile- Bina' sistemidir diyorlardı. Ancak İ.H.Okullarında medresede olduğu gibi "Emsile-Bina" okutulamazdı, nitekim okutulmadı. Bununla birlikte yeni duruma uygun, çağımızdaki dil öğretim yöntem ve teknikleri de dikkate alınarak yeni bir Arapça öğretim yolu geliştirilemedi.

---

68 Maksudoğlu Mehmet, Cebeci Suat, *Arapça öğretiminde rehber kitap*, ist. 1986. S 5-6

Bugün öğretmenlerimizin çoğu yabancı dil öğretimindeki yeni gelişmeler ışığında ortaya konulan yöntem ve tekniklerle Arapça öğretilmesini istemelerine rağmen bu konuda çok fazla bir ilerleme kaydedildiği söylenemez.

İ.H.Lisesinin meslek lisesi olması, Arapçanın da meslek dersi olarak okutulması, haklı olarak bu dersin dini metinleri anlamaya yönelik olması gerektiği görüşünü kuvvetlendiriyor. Ancak yabancı dil öğretiminde yapılan araştırmalar gösteriyor ki, dil bir bütündür. Bir yabancı dil öğretiminin başlangıcı herkes ve her branş için aynıdır. Ancak ileri seviyede branşlara yönelik bir dil öğretimi söz konusudur. Arapça da Türkler için bir yabancı dildir. O halde başlangıç seviyesinde diğer dillerde nasıl öğretiliyorsa, Arapça da o şekilde öğretilmelidir. Daha sonra (lise seviyesinde) mesleki metinler seçilecektir.[69]

İ.H.Liseleri için hazırlanan ders kitaplarının dil bilgisi ağırlıklı bir Arapça öğretim yöntemine uygun olarak hazırlanmıştır. Arapça Türkler için bir yabancı dildir. Bu sebeple diğer yabancı diller için geçerli olan öğrenme ve öğretme ilkeleri, yöntem ve teknikleri Arapça içinde geçerlidir.

1970 li yıllara kadar fazla önemsenmeyen Arapça, büyük bir bölümü Arap ülkelerinden çıkartılan ve sanayi için hayati önem taşıyan petrolün değerinin anlaşılmasıyla ekonomik bakımdan daha önem kazanmış ve dünyanın birçok ülkesinde ikinci yabancı dil olarak öğretilmeye başlanmıştır.

Yeryüzünde yaygın şekilde konuşulması bakımından dünya dilleri arasında Çince, İngilizce, Hintçe ve İspanyolca dillerinden sonra Arapça, beşinci dünya dilidir ve bu ona, gerçekten büyük bir önem kazandırmaktadır. Bu dilin köklü bir kültür ve medeniyet dili olması da meseleye farklı bir boyut katmaktadır.[70]

Osmanlı döneminde büyük önem taşıyan Arapça, resmi ve özel eğitim kurumlarında özenle öğretilmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ve medreselerin kapatılmasıyla resmi okullarda bu dilin eğitimine ara verilmiştir. Kesintiye uğrayan bu öğretim, Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan Daru'l-Fununa bağlı İlahiyat Fakültesi ve birkaç İmam Hatip Mektebinde resmi olarak yeniden başlamış ve 1930'da İmam Hatip Mekteplerinin, 1933 yılında da İlahiyat Fakültesinin kapatılmasına kadar

---

69 Aydın M.Zeki, *Eğitimde program geliştirme ve Arapça dersi öğretim programı üzerine*, C.Ü.İ.F.Dergisi, I.s. Sivas 1996, s.124.

70 Civelek Yakup, *a.g.e*, s.227.

devam etmiştir. Bu okulların kapatılmasıyla Arapçanın devletin resmi okullarında öğretilme imkânı bir süre tamamen kaybolmuştur. Ancak 1949 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinin, 1951 yılında da çeşitli illerde 7 adet İmam Hatip Okulunun açılmasıyla yeniden resmi olarak öğretilmeye başlanan Arapça, sonraki yıllarda Edebiyat Fakültelerinin Doğu Dilleri Bölümünde de okutulmaya başlanmıştır. Edebiyat Fakültelerinin Filoloji Bölümlerinde Arapçayı o dönemler, Prof.H. Riter ve Prof. O. Rescher adlarında biri Yahudi asıllı, iki alman vatandaşının öğretmesi, bu konudaki yetersizliğimizi kanıtlayan en belirgin acı örneklerdir.[71] 1992 yılında Bakanlar Kurulunun, Resmi Gazetenin 21177 sayı ve 20.03.1992 tarihli nüshasında yayınlanan kararıyla, özel dershanelerin Arapça öğretimi yapmalarına izin veren kararına kadar Arapçanın özel olarak öğretilmesinin yasaklanmış olması, bu gayretleri bir derecede etkilemekteydi.[72] Günümüzde Arap Dili, başta İlahiyat ve Edebiyat Fakültelerinin Doğu Dilleri Bölümlerinde olmak üzere, İmam Hatip Liselerinde ve seçmeli dil olarak bazı okullarda öğretilmektedir. Bunun dışında özel olarak eski medrese usulleriyle öğretilme çabaları devam ederken, Halk Eğitim kurslarıyla işbirliği içerisinde Arapça öğretimi sürdürülmektedir.

İyi bir yabancı dil öğrenimi, iyi bir ana dil öğrenimi almış olma temeline dayanır. Dilbilgisi terimlerini ve kendi dilinin kurallarını yeterince bilmeyen biri yabancı bir dili gerektiği gibi öğrenemez. Ana dil eğitim ve öğretimi de orta öğretimde tamamlanmış olmalıdır.[73]

G. Eğitim-öğretim araç ve gereçleri

Her dilin öğretiminde olduğu gibi Arapça öğretiminde de yardımcı araç ve gereçlerin kullanılması bir zorunluluktur. Kitap, sinema filmleri, televizyon, sabit resimler, ses kayıtları vb. araçların yanında son yıllarda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan bilgisayarda dil öğretimine yardımcı araç ve gereçlerden kabul edilmektedir. Bu araç ve gereçlerin, dilin sağlıklı ve başarılı şekilde öğretilmesindeki rolü ve önemi inkâr edilemeyen bir gerçektir. Bu araç ve gereçler arasında öğretmen ve sınıfları da eklemek mümkündür.

---

71 Öztürk Osman, *a.g.e,* 23.

72 Altın Ahmet, *a.g.e, s.* 8.

73 Sancak Yusuf, *a.g.e,* s.67

H. Usule uygun ders kitabı

Bilindiği üzere eğitim ve öğretimin amaçlarını gerçekleştirmek için dayandığı en önemli unsurların başında ders kitabı gelmektedir. Zira ders kitabı öğretim programı konularının belirginleştiği, somutlaştığı bir belge mesabesindedir. Ders kitabı müfredat programının muhtevasını ortaya koyar, öğrenciye derslerini tekrarda, hatırlatmada yardımcı olur. Öğretmen ve öğrencinin çalışmalarına yardımcı olmada, müfredat programlarının belirginleşmesinde büyük fonksiyonları olan ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gerekli bir takım hususlar vardır. Bir ya da daha fazla kişiyle belli bir plan ve program dâhilinde hazırlanan ders kitaplarının yazılmasında dikkat edilecek önemli noktalar şunlardır:[74]

-Dil becerileri

"Arapça öğretiminde bir öneme sahip olan temel beceriler nelerdir ve öğretim sırası nedir?"

En-Nâka: Arapça öğretiminde, bir çocuğun anadilini öğrenmesindeki tabii seyre paralel bir yolun izlenmesi, öğrenimi kolaylaştıracaktır. Bir çocuk, anadilini öğrenirken önce sesler duyar, dinler, duyduklarını taklit eder, sonra konuşur, sonra da okur ve yazar. O nedenle Arapçayı öğrenmek için, dört temel beceriyi kazanma zarureti vardır. Bu dört temel beceri dinleme ile başlar ve şu sıra üzere okutulur:

a. Dinleme, anlama (الإستماع)

b. Okuma, anlama (القراءة)

c. Yazma (الكتابة)

d. Konuşma (التعبير)[75]

Riyad üniversitesinde 1980 yılında 1. Arapça eğitimi sempozyumundaki konuşmaların kitap haline getirilmiştir. Bu kitap içinde Dr. Raci Ramoni'nin[76] konuşması da yer almaktadır.

---

74 Sancak Yusuf, *a.g.e,* s.261-262

75 Kelebek Mustafa, *Öğretim Yöntemleri ve Arapça Öğretim Teknikleri Üzerine*, C.Ü.İ.F. Dergisi 3. sayı. Sivas, 1999, s.394-395

Dr. Ramoni şöyle diyor

Yabancı dil eğitiminde iletişim alıştırmaları ön plandadır (sözlü anlatım ve yazılı anlatım) bu alıştırmalar çok önemlidir çünkü bu alıştırmalar dil eğitimi problemlerinin birçoğunu çözmeye yardımcı olmaktadır ve öğrencilerin birçoğunun talebi de bu yöndedir. Arapça eğitim kitaplarının bu doğrultuda hazırlanması gerektiğini de vurguluyor.

Yabancı dil eğitiminde ana dil eğitimini takip etmek gerekmektedir. Baktığımız zaman bir çocuk ana dilini öğrenirken Allah (c.c)'un insanlara öğrettiği metodu takip ediyor, hem doğal, doğal olduğu kadar da dili sevdirici bir usuldür. Bir çocuk önce ailesinden ve çevresinden konuşmayı öğrenir, daha sonra okulla tanışır ve okuma yazma öğrenir, bu seviyeyi başardıktan sonra konuştuğu dilin gramerini öğrenir. Bütün dillerde yöntem budur. Fakat yabancı dil öğrenirken nedense gramerle başlamak uygun görülüyor ve öğrenen kişi bir müddet sonra kural ve kaidelere boğulduğu için sıkıcı bulup bırakabiliyor.

Konuşmanın âlim yapamayacağı gerekçesiyle anlama ve konuşma ile başlayan yönteme karşı çıkılıyor ve gramerle eğitime başlayanların birinci savunma cümlesi bu oluyor. Oysa kimse anlama ve konuşma ile başlamanın âlim yapacağını iddia etmiyor. Amaç dili sevdirerek öğretme yöntemiyle başlamak. Gramer öğretimine de karşı olmak söz konusu değildir. Sadece sıralamanın doğru yapılması talep edilmektedir.

Konuşma ve anlama melekesinin kazanılmasının akabinde talebenin azmi ve hevesi en az iki katına çıktığı için sonraki aşamayı hevesle beklemeye başlıyor.

İkinci aşama da ise harekeli okuma noktasında bir sıkıntı olmamakla beraber harekesiz metinlerde birinci aşamayı başarıyla bitirmişse ve **Dinleme, anlama** konusunu başararak meleke kazanmış ise harekesiz okuma da büyük sıkıntı çekmez. Aşina olduğu kelimler sayesinde çabuk alışması büyük olasılıktır.

Üçüncü aşamada ise ikinci aşama olan **Okuma, anlama** kısmını başarmış ise **Yazma** da yine önemli derece de sıkıntı çekmez. Yazma boyutu hep ihmal edilen becerilerin arasındadır. Okunup manası tercüme edilip geçilen kısım olarak gözlemlenmiştir. Arapça sağdan sola yukarıdan aşağıya yazılan bir dildir. Her dilin yazı

---

[76] Amerika -Michigan üniversitesinde hoca.

kuralları olduğu gibi Arapçanın da yazı kuralları vardır. Ama maalesef yabancı dili öğrenen kişi yazı boyutunu hep ihmal etmiştir. Buna hocanın da katkısı olmuştur. Okuyup tercüme edip evde yazarsınız demesi, tahta da doğru yazılış biçimini göstermemesi her talebenin kolayına gelen şekilde yazmasına sebep olacaktır. Zor olmayan ancak öğretimi ihmal edilen bir dil becerisidir. Birçok hocanın yazı kurallarını bilmediği de açık bir gerçektir. Oysa bu becerinin doğru öğretilmesi ileride görülecek imla dersinin temelidir. Hangi harfin kaç noktası ve kaç dişi vardır, kaç türlü yazılış biçimi vardır? Bazı harflerin özel yazı kuralları vardır. Örneğin elif harfinin hemzeli ve hemzesiz yazıldığı yerler vardır. Hemzenin harfin üzerinde veya altında yazılma durumları vardır. Bunları bilmek harekesiz okumayı kolaylaştırdığı gibi doğru yazmaya da yardımcı olur. Bir başka örnek ise ya harfinin noktalı veya noktasız yazıldığı yerleri bilmektir. Örnekler çoğaltılabilir.

Dördüncü beceri de önceki becerilerin iyi kavratılması durumunda basit şekliyle başlayarak aşağıda detaylandırılarak **İbrahim Es-Seyyid**[77] tarafından kompozisyon dersini işleme konusunda şöyle demiştir:

Yazı yazmayı en basit şekliyle ifade edecek olursak; telaffuz edilen şeyleri yazıya dökmektir. Daha gelişmiş hali ise; düşünceleri düzenli bir şekilde yazıya dökmektir. Öğrenci öğrendiği yabancı dilin yazılış biçimini öğrenmelidir ve hecelemeyi dil kurallarına göre doğru yapabilmelidir ki yazdığı başkaları tarafından anlaşılabilsin ve aklından geçen cümleleri düzgün kurabilsin.

Yazı yıllarca eğitim öğretimde önemli bir yer almıştır ve hala almaya devam etmektedir. Bir insan eğitimli olabilmesi için mutlaka okuma yazma gücüne sahip olmalıdır. İlmi hayatımızda yazının büyük önemi vardır, çünkü hayatının hiçbir döneminde müstağni olamayacak kadar önemlidir. Yazı sınıf içerisinde önemli bir aktivitedir ve diğer öğrenme becerilerini destekleyen bir ögedir. Yazı talebenin öğrendiklerini kâğıda dökme açısından önemlidir. Talebenin kendisini ifade etmek için kullanacağı önemli bir araçtır. Yazı beceresini öğretirken belirli merhalelerin dikkate alınması önemlidir. Bunlar dikkate alınmadığında imla hataları ve yazım zayıflığı görülebilir. Sınıfta yazı alıştırmasının az olması gerekmektedir, çünkü bunu evde yapma

---

77 *Essicillu'l-İlmi linnedveti'l-Âlemiyyeti'l- Ûla li-Ta'limi'l-Lugatti'l-Arabiyyeti li-gayri'n-Natikine biha,* II.C, s.181-193

imkânı olabilir. Fakat konuşma dinleme becerisini geliştirmek daha çok sınıfta olmalıdır çünkü sınıf dışında yapılması zordur.

Öğretmenin talebeye yabancı dilde yazı becerisini kazanabilmesi için düzenli beş merhaleden geçirmesi gerekmektedir:

1- Kopyalama (النسخ) :

Bu aşama genelde yabancı dil öğretmeni tarafından önemsiz görülür ve öğretmek için ciddiye alınmaz. Oysaki mutlaka öğretmenin bunu gösterip verdiği ödevleri kontrol etmesi sonraki aşamanın hazırlığı demektir. Ülkemizde yakın zamana kadar çoğu hocanın yabancı dil kitaplarındaki yazı alıştırmalarını okuyup tercüme ederek geçtiği bir gerçektir. Öğrenci doğru yazıyı öğrenmediği takdirde yanlış yazı üslubu geliştirerek ileride öğretmen konumuna geldiğinde aynı şekilde doğru yazıyı öğretemeyecektir. Okuyup tercüme edip geçmek durumunda kalacaktır. Yazı alıştırmaları okunup tercüme edilip geçilmesi için koyulmuş olsaydı o zaman adı yazı alıştırması olmazdı. Yazı demek olan hat sadece güzel yazmak değildir, kurallarına uygun yazmaktır. Kurallara uygun yazan öğretmen çirkin yazmaz. Bu aşamanın başarılı olabilmesi için öğretmenin doğru yazmayı ve yazı kurallarını talebelere kavratarak tahtada doğru yazılışı göstermesi gerekir. Bu aşama bakarak taklit etme aşaması olduğundan kopyalama adını almıştır.

2- Bakmadan yazma (الإعادة دون الرجوع إلى الأصل) :

Kopyalama aşamasını takip eden aşamadır. Eğer önceki aşama doğru biçimde öğretilmişse bu aşamada ders kitabında okutulanları, sözlü olarak öğrendiklerini ezbere yazmaya çalışma aşamasıdır. İlk olarak parçada geçen cümleleri yazarak boşluk bırakılan yerlerin doğru kelimeyle doldurulmasını sağlamayla başlar, sonraları bu cümlelerin tamamı bakmadan yazılarak devam edilir. Bazı durumlarda önceki derslerden hatırladığı cümleleri yazma da bu alıştırmaların bir parçası olabilir veya sorulan herhangi bir sorunun cevabını ezbere yazması istenebilir. Bu aşamayı başarılı bir şekilde uygulayabilmek için mananın doğru anlaşılması ve öğrendiklerini hatırlama hafızasının olması gerekmektedir.

3- Örnekleri hatırlama (إعادة تركيب الأمثلة) :

Bu aşamada önceki işlediği dersi sözlü olarak hatırladıktan sonra öğretmenin talebenin dersi anladığına ikna olduğunda onun hatırladıklarını yazmasını istemesi şeklinde olur. Daha sonra yazılanları öğretmen kontrol ederek başarılı olan öğrencileri teşvik etmesi yönünde devam eder. Bu alıştırma değişik şekillerde uygulanabilir. Örneğin fiil cümlesini tekilden çoğula dönüştürme cümlelere belirli kelimeleri ekleyerek o cümleleri yeniden kurma veya isim cümlesini çoğul isim cümlesine dönüştürme ya da olumlu cümleleri olumsuz cümlelere dönüştürülme şeklinde olabilir. Cümleler kelimeler yerine zamir kullanılarak olabilir. Öğrendiği cümlelere bildiği kelimeler çerçevesinde daha geniş hale getirmesi istenebilir. A grubundan B grubuna uygun olanları eşleştirmesi istenebilir.

4- Yönlendirilmiş kompozisyon (الكتابة الموجهة) :

Bu aşama serbest kompozisyona geçiş aşamasından önce önemli bir aşamadır. Belli kelimeler ışığında öğrencinin kısa bir kompozisyon yazması istenir ve bazı örnekler verilebilir. Böylelikle öğrenci kısıtlıda olsa üretme imkânını elde etmiş olur ve tedrici olarak serbest kompozisyon yazımına doğru yol alır. Talebe belli sorular sorularak mantıklı bir kompozisyon yazması sağlanır. Verdiği cevapların birbirine bağlantılı bir parça şeklinde olması talep edilir. Talebe ilerledikçe kompozisyon yazma özgürlüğü kendisine verilmelidir. Örneğin, belli konularda mektup yazması veya okuduğu bir kitabın özetini çıkarması şeklinde ilerleyebilir, daha sonraları okuduğu kitapları kendi yaşamış gibi kaleme alması istenebilir. Yazmadan önce konuyla ilgili sözlü münakaşa olması şarttır.

5- Serbest kompozisyon (الإنشاء) :

Önceki aşamalar başarılı bir şekilde uygulandığı takdirde artık bu aşamaya gelinebilir ve serbest konular hakkında öğrencinin yazması sağlanabilir. Fakat burada lehçe kullanılmaması veya yabancı sözcüklerin kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Seçilen konular talebenin daha önce bilgisi olduğu konulardan seçilmelidir ki talebe başarı sağlayabilsin. Bilmediği konular seçildiği takdirde ne yazacağını bilemediği gibi yeterli derecede birikiminin olmaması ayrı bir sıkıntı olacaktır. Bir iki konu ile alakalı kompozisyon başlığı tahtaya yazılır ve yan başlıklar sıralanır ve sözlü orak tartışıldıktan sonra biri seçilerek hakkında yazma talep edilebilir.

Yazı Dersinde Öğretmenin Düzeltme yapması:

Yazı işlemi sınıf içerisinde başlanır ve bu işlemin gerçekleştiği sırada öğretmenin talebelerin arasında dolaşması tercih edilir ki soruları cevaplayabilsin, yazım hataları varsa düzeltme imkânı olsun, talebeler okulda başladıkları kompozisyon yazımını evde tamamladıktan sonra sınıfta bazıları yazdıklarını okur ve öğretmen defterleri kontrol etmek için toplar. Kompozisyonları okurken yanlış olan kelimelerin altına çizgi koyar ve doğrusunu yazabilir, yaygın olan hatalar varsa onları derste ele alıp yeniden izah etmesi gerekir.

Dil eğitiminde yazılı anlatım çok önemlidir, çünkü diğer becerileri desteklemektedir ve ilerlemesine sebep olmaktadır.

Yine aynı dergide konuşması bulunan ve Arapça öğretimiyle ilgili kitaplardan da adına aşina olduğumuz **Dr. Mahmud İsmail SINİ**[78] de sınav hazırlama tekniklerinde de şöyle önerilerde bulunuyor:

Sınavlarda Dil unsurlarıyla ilgili sınav(gramer, ses, kelime), ve dil becerileri sınavı(sözlü anlatımın anlaşılıp anlaşılmadığıyla ilgili hem sözlü hem de okuma sınavı ve yazılı anlatımla ilgili sınav) yapılmalıdır görüşündedir.

Son olarakta yine aynı kitapta Tunus'taki Arapça eğitiminde lider enstitüsünün önerileri yer almaktadır ve şu şekilde sıralanmaktadır:

Arapça eğitimi direkt yöntemle öğretilmelidir.

Doğru telaffuza önem verilmelidir.

Öğrencilere cümle ezberi verilmelidir.

Gramer uygulamalı yöntemle öğretilmelidir.

Görsel ve işitsel materyallerden mutlaka istifade edilmelidir.

Özetle şöyle diyebiliriz: Tüm çeşitleriyle alıştırmalar bütünü(gramer, kelime ve tercüme) Arapça eğitiminde ve tüm dil eğitimlerinde gerekli ve önemlidir, öyle ki ses ve lafız yönünden öğrencilere yardımcı olmaktadır, fakat tek başına dil öğreniminde yeterli değildir ve başarı sağlanamaz, günlük hayatta doğal kullanıma

78 Riyad üniversitesi- Arap dili enstitüsü müdürü.

yardımcı olamaz, kültürü ve medeniyetin anlaşılmasını sağlayamaz. Bu sebeple dil eğitimi bir bütün halinde öğretilmelidir.[79]

[79] *A.g.e*, s.225-226

SONUÇ

“ Türkiye’de Arapça Eğitimindeki Usul ve Tekniklerin Analizi” adlı bu çalışmada incelemeye çalışılan ve ülkemizde geçmişten günümüze kadar kullanılagelen usul ve usulleri gözden geçirildiğinde, ‘Gramer ve Tercüme Usul’ünün, Osmanlıdan günümüze kadar henüz vazgeçilmemiş yegâne usul olduğu görülür. Bu usul halen medreselerde ezber desteğiyle birlikte sürdürülmesinin yanında, resmi olarak, İmam-Hatip liseleri, İlahiyat, İslami ilimler ve Arap Dili Edebiyatı Fakültelerinde de aynı usulün daha hafif şekli, modern usullerle mezcedilerek kullanılmaktadır.

Tüm resmi kurumlar, özel vakıf ve dernekler, bu dilin daha iyi öğretilebilmesi için arayış içerisinde ve usul denemesi gayretindedirler. Bu gayretler, Arap hocaların istihdam edilmesi, yurtdışında yabancılar için hazırlanmış olan eğitim kitap ve araçlarının seçilmesi, talebelerin gruplar halinde, çeşitli dönemlerde, kısa vadeli dil kurslarına gönderilmesi gibi çabalarla ön plana çıkmaktadır.

Bazı üniversiteler Arap hocalar getirterek işe daha fazla ehemmiyet vermeye çalışmaktadır. Fakat hocaların getirilmesinde dikkat edilmesi gereken bir husus gözden kaçırılmamalıdır: Her Arap, Arapça hocalığı yapamaz. Arap ülkelerinde ve batıda yabancılar için dil öğretimi kürsüleri vardır. Ana dili Arapça olmayanlara Arapça öğretme branşında özel eğitim almış hocalar yetiştirilmiştir. Hoca seçimi yapılırken bu hocalardan seçilmesi fevkalade ehemmiyet taşımaktadır. Ülkemizde Arapça eğitimi için kürsüler kurulurken bu inceliği dikkate almak bir ihtiyaç olduğu kadar, bu adımı atacak ve öncülük yapacak kişilere de ihtiyaç duyulduğu ayrı bir gerçektir. Diğer İslam ülkelerinde bunun güzel örnekleri bulunmaktadır.

Türk toplumunu yakından tanımayan ve eğitim sistemini bilmeyen, Arap hocalar da yeterli derecede faydalı olamayabilirler. Türkiye’deki talebe profilinin farklı olduğunu anlamak gerekmektedir. İlahiyat, İslami İlimler ve Arap Dili Edebiyatı Fakültelerinde okuyan öğrencilerin çoğu Fakülte öncesi Kur’an-ı Kerim okumasını öğrendikleri için, okuma noktasında pek sıkıntı çekmemektedirler. İmam-Hatip Lisesinden mezun olan öğrencinin de Arapça dersine aşina olması hasebiyle sıfırdan başlatılması gerekmemektedir. Tüm bunlara ilave olarak Türkçe ile Arapça arasındaki müşterek kelimelerin hayli fazla olması da bir avantaj olarak dikkate alınıp doğru usul takip edilmesi halinde yabancı hocanın başarılı olması mümkün olabilecektir.

Araştırmalar sonucunda dil öğretiminde tavsiye edilen en önemli unsurun, aracı dil kullanılmaması olduğunu unutmamalıyız. Fiili uygulamalarda talebenin ilk başta böyle bir uygulamaya direndiği ve karşı çıktığı gözlenmektedir; ancak aradan bir süre sonra, hocanın kararlılığı karşısında talebenin teslim olduğu; bir ay dolmadan da düşündüğü kadar zor olmadığını ve anlatılanları anladığını fark edince, bu işten zevk almaya başladığı ve dil öğrenmeyi sevdiği görülmektedir.

Trabzon'da yaptığımız *"45 günde Arapça anlama ve konuşma melekesi kazandırma"* programında söz konusu sıkıntıyı yaşamamak için, programa katılan öğrencilere, program başlamadan önce, motivasyon semineri verilerek Arapça'dan başka aracı dil kullanılmayacağı, sehven veya kasten konuşulan her kelime karşılığında nakdi cezanın uygulanacağını söylememiz, öğrenciyi motive edip bu işin ciddiyetini talebelere kavratmıştır. Bu durum tercüme veya aracı dil kullanma ihtimalini, işin başında talebenin zihninden sildiği için, uygulamaya alışmak, talebeler için sadece bir hafta sürmüştük. Karma talebe profiliyle bile bu başarının sağlanması, seçilmiş öğrenciyle bu işin daha da başarılı ve verimli olacağının göstergesi olmuştur. Bu yıl ikincisi uygulanan ve kısmen seçilmiş öğrencilerle tertip edilen bu usul denemesinin sonunda, önemli bir başarı gerçekleşmiş olacağı kanaatini taşıyoruz.

Türkiye de denemeleri oturtulmaya çalışılan ve dört dil becerisine dayanan yeni usulün yaygınlaşması için, münferit çabaların bir çatı altında toplanması, deneyimli bir ilahiyat fakültesi öncülüğünde ve işbirliği ile başarıya ulaştırılmasını temenni ederken, yabancılar için hazırlanan Arapça eğitim kitaplarının Türklere has versiyonunu hazırlayacak öncülerin, Türkçe ile Arapça arasındaki müşterek kelimeleri dikkate alarak bir çalışma yapması, Arapça eğitimini başarıya ulaştıracağı kanaatindeyim.

Sonuç olarak bu çalışma ve usul denemeleri incelenip genişletilerek yaygın hale getirilmesi ile birçok müessese ve kuruluş tarafından tecrübe edilirse, yurtdışına çıkmadan, büyük meblağlar harcanmadan, kendi ülkemizde bu işi en güzel şekilde başarma imkânımızın olabileceğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Altın, Ahmet, *İmam Hatip Liselerinde Arapça Eğitimi ve Öğretimi*, Zaman Gazetesi, 27 Temmuz 1982.

Arabacı, Caner, '*Osmanlı dönemi Konya Medreseleri*' Konya 1998.

Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi,* İstanbul, 1983.

Aydın, M. Zeki, *Eğitimde program geliştirme ve Arapça dersi öğretim programı üzerine,* C.Ü.İ.F.Dergisi, I.Sayı. Sivas 1996.

Ayyıldız, Erol, "*Mısır'da İngiliz işgalinin Arap dili üzerindeki tesirleri*", U.Ü.İ.F.Dergisi:1

Baltacı, Cahit, ' *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı medreseleri*' I, s.121-129, İFAV.

Binbaşıoğlu, Cavit, *Türkiye'de eğitim bilimleri tarihi*, İstanbul,1995.

Civelek, Yakup, *Türkiye'de Arapça öğretimine dair bazı teklif**ler**-Riyad Arap Dil Enstitüsü Örneği-,* Y.Y.Ü.İ.F.Dergisi, sayı:2, Aralık 1998.

Çetin, Nihat M. *"Arap", DİA,* c.3

Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük,* İz yayıncılık,1996.

el-Hac, Mustafa, *Min kadaya'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Muasıra- âlemiyyetu'l-Lugati'l-Arabiyye,* Tunus.

el-Itri, Abdulgani, "*Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye bade sittine amen min te'sisiha*", Mecelletu'l-Faysal: 20.Ocak-1979

el-Kavsi, Müferrih b. Süleyman, *Alamu'l-Muslimin, "Mustafa Sabri"*, Daru'l-Kalem, dimaşk,2006.

el-Molla, Ahmed Ali, *eseru'l-Ulemai'l-Muslimin fi'l-Hadarati'l-Uruppiyye*, Daru'l-Fikr,1981.

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi* " İstanbul: Osman Bey Matbaası, 1939".

Hazer, Dursun, ' *Osmanlı medreselerinde Arapça öğretimi ve okutulan ders kitapları*' Gazi üniversitesi Çorum ilahiyat fakültesi dergisi, 2002/1.

Hicazi, Mahmud Fehmi, '*İlmü'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Vekaletü'l-Matbuat, Kuveyt ts.

İskenderi, Ahmed, 'Inani, Mustafa, *el-Vasit fi'l-Edebi'l-Arabi ve Tarihih,* Kahire1927.

İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim* "İstanbul: İz Yayınları 1997".

Karaarslan, Nasuhi Ünal, "*Arapça Öğretimi Konusunda Esas alınacak Hususlar*", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, D.İ.B.Y, Ankara1991.

Kasım, Riyad, *İtticahatü'l-Bahsi'l-Lugaviyyi'l-Hadisi fi'l-Alemi'l-Arabi*, Lübnan-1901-1961, Müessesetü nevfel, Beyrut-1982.

Kazıcı, Ziya, *İslâm medeniyeti ve müesseseleri tarihi*, İstanbul,2003.

Kazıcı, Ziya, *Anahatları ile İSLÂM EĞİTİM TARİHİ.*

Kelebek, Mustafa, *Öğretim Yöntemleri ve Arapça Öğretim Teknikleri Üzerine*, C.Ü.İ.F. Dergisi 3. sayı. Sivas, 1999.

Maksudoğlu, Mehmet, Cebeci, Suat, *Arapça öğretiminde rehber kitap*, ist. 1986.

Muhtar, Cemal, "*İmam-Hatip Liselerinde okutulan Arapça Dersinin amaçları ve gelişmesi yönünde görüşler ve teklifler***",** *Din öğretimi ve din hizmetleri semineri*, 8-10 Nisan 1988, Ankara 1991,142.

Muhtar, Cemal, *İslâmi araştırmalar etkisi açısından Arapça öğretiminde görülen aksaklıklar: Günümüz din bilimleri araştırmaları ve problemleri sempozyumu*,(27-30 Haziran 1989).

Natut, Halil, "*el-Mecamiu'l- İlmiyyet-i'l-Lugaviyyi'l-Arabiyye*", el-Fikru'l-Arabi: 6, Beyrut, Temmuz-Eylül, Beyrut- 1990.

Neca, İbrahim Muhammed, "*el-Lehecatü'l-Arabiyye"*, Matbuatu's-Saade, Kahire-1976.

Öztürk, Cemil, *Osmanlılar,* DİA, c. 33

Öztürk, Osman, "*Türkiye'de Arapça Öğretimi*", Mavra Dergisi, Sayı 79, Haziran 1989.

Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*, (İstanbul: İstanbul üniversitesi yayınları 2003).

Sancak, Yusuf, *Yabancı Dil Eğitimi-Öğretimi ve Arapça*, Ekev Akademi Dergisi c.2 sy.1 (kasım1999).

Şevketî, *Medârisi İslâmiye İslâmhat Programı*, "İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1329".

Zeydan, Corci, *Tarihu Adabi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Beyrut1978.

Zeyni, İbrahim, *el-isamu menhecun ve tarikatun ve tedris*, "Lübnan naşirun: 1992" .

____ *Es-Sicilullu'l-ilmiyyu lin-Nedveti'l-Alemiyyeti'l-Ula li-ta'limi'l-Arabiyyeti li-gayri'n-Natıkine biha,*1980.